

**MYLOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA**

RITA KONCIJALOVIENĖ
REGIONINĖS PLĖTROS EKONOMIKOS IR POLITIKOS SPECIALIZACIJA

MIGRACIJOS PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS LIETUVAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
prof. dr. Irena Mačerinskienė

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS	3
1. MIGRACIJOS TEORIJA	7
1.1. Migracijos samprata	7
1.2. Tarptautinės migracijos teorijos	16
1.3. Migracijos priežastys – teorinės įžvalgos	19
1. 4. Migracijos poveikio ekonomikos plėtrai pasekmės	24
2. MIGRACIJOS VERTINIMO METODIKA	27
Migracijos veiksnių vertinimo rodikliai	29
Migracijos pasekmių vertinimo rodikliai.....	29
3. MIGRACIJOS PRIEŽASČIŲ IR PASEKMIŲ LIETUVAI ANALIZĖ	31
3.1. Lietuvos ekonomikos raidos apžvalga	31
3.2. Migracijos Lietuvai priežasčių analizė	35
3.3. Teigiamų ir neigiamų migracijos pasekmių Lietuvai analizė.....	41
IŠVADOS	55
REKOMENDACIJOS IR SIŪLYMAI.....	58
LITERATŪRA	59
PRIEDAI	64
SUMMARY	71

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuva, kurioje gyvena apie 3,5 milijono žmonių, po Nepriklausomybės atgavimo 1991 m. patyrė sparčių socialinių ekonominių ir politinių pokyčių. Dabar demokratinėje Lietuvoje sukurta veikianti rinkos ekonomika, kuri sudaro stabilios ekonominės plėtros pagrindą. 2004 m. tapusi Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybe nare, Lietuva aktyviai naudojasi priklausymo ES bendrajai rinkai, ES viešosios politikos teikiamais privalumais. Lietuvos narystė NATO ir ES užtikrina ekonominį bei politinį stabilumą ir suteikia ūkiui papildomų plėtros galimybių.

Vienas iš demokratijos bruožų yra tai, kad žmonės yra laisvi pasirinkti savo darbo ir gyvenimo vietą. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos* II-ame skirsnyje „Žmogus ir valstybė“, 32 straipsnis nustato, kad „pilietis gali laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, gali laisvai išvykti iš Lietuvos“. Laisvas asmenų judėjimas Europos Sąjungoje – viena iš keturių laisvių, sudarančių bendrosios rinkos pagrindą. Ekonominis darbo jėgos judėjimo liberalizavimo grindimas remiasi prielaida, kad, panaikinus kliūtis darbo jėgos judėjimui, žmonės migruos ten, kur yra darbo jėgos stygius ir siūlomos darbo jėgos užmokestis yra didesnis. Savo ruožtu bendrosios rinkos teorijoje tai skatins našumą ir efektyvų išteklių paskirstymą.

Remiantis *Europos Bendrijos sutarties* 39 straipsniu (buv. 49), darbuotojui suteikiama galimybė laisvai pasirinkti darbo vietą visoje Europos Sąjungos teritorijoje. Teisė laisvai judėti siekiant gyventi ir dirbti užsienyje yra viena pagrindinių Europos piliečių teisių, įtvirtinta Romos sutartyje. Europa pristato didelę užimtumo galimybę. Asmenims, ieškantiems darbo, suteikia progą išplėsti savo igūdžius ir patirtį, taip pat pagerinti savo karjeros perspektyvas. Darbdaviams Europa pateikia didesnę darbuotojų pasirinkimo galimybę. Tai ypač naudinga, kai ieškoma specifinės kvalifikacijos asmenų, kurių pasiūla jų pačių valstybėje gali būti ribota.

Jau 1990 m. Lietuvoje ėmė ryškėti šiuolaikinės pasaulinės migracijos tendencijos. Tikslių duomenų apie emigracijos mastus iš Lietuvos nėra. Remiantis įvairiais šaltiniais, iš Lietuvos nuo 1990 m. išvyko apie 400 000 žmonių. Šiuo metu itin aktuali migracijos problema, nes Lietuvos migracijos potencialas labai didelis: apie 40–60 % gyventojų norėtų išvykti gyventi ir dirbti į užsienį. Tarp emigruojančių daugiausia darbingo amžiaus žmonės ir ypač jaunimas, ir tai kelia didelį valstybės susirūpinimą ir verčia peržiūrėti, analizuoti migraciją sukeliančius veiksnius, ieškoti būdų, kaip ją mažinti. Pagrindinės šio reiškinių priežastys – nedarbas, mažas darbo užmokestis, dideli regioniniai ekonomikos skirtumai, įmonių nekonkurencingumas, nesėkmingas gyventojų integravimasis į darbo rinką, būsto įsigijimo problemos, nepakankama parama jaunoms šeimoms.

Atlikti tyrimai ir apklausos rodo, jog absoliuti dauguma asmenų išvyko vis dėlto dėl ekonominių priežasčių – siekdami geresnių gyvenimo ir darbo sąlygų. Valstybės įtaka migracijos procesų reguliavimui yra labai didelė. Tačiau vyriausybės ne visada pajėgios ir nori kontroliuoti tuos procesus. Tad išvykstančiųjų sugrįžimą iš esmės paskatintų tik tokia valstybės politika, kuri didintų ekonominės gerovės lygį šalyje ir spręstų svarbiausias problemas tokiuose sektoriuose kaip švietimas, sveikatos apsauga, mokslas, verslo plėtra ir kt.

Darbe nagrinėjama tarptautinės emigracijos problema, kadangi jos mastai šiuo metu yra gerokai didesni ir svarbesni Lietuvos ekonomikai nei vidinės migracijos. Pasaulio banko teigimu, didelėms ir turtingoms šalims emigracija nesukelia didelių socialinių ar ekonominių problemų. Emigracija turi neigiamų padarinių tik vidutinio dydžio ir mažoms valstybėms, tarp jų ir Lietuvai, nes įtakoja jų ekonomikos augimo procesus, konkurencingumą, darbo rinką, socialinius, demografinius procesus.

Tyrimo problema. Kokios pagrindinės migracijos priežastys ir kokias pasekmes jos turi Lietuvos ekonomikos augimui.

Tyrimo objektas ir dalykas. Ekonominė migracija, jos priežastys ir pasekmės Lietuvai.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti migraciją sukeliančias priežastis ir nustatyti teigiamas bei neigiamas jos pasekmes Lietuvos ekonomikai.

Tyrimui keliami uždaviniai:

1. Pateikti migracijos sampratą.
2. Išnagrinėti tarptautinės migracijos teorijas.
3. Atskleisti migracijos priežastis ir pasekmes Lietuvai.
4. Parengti migracijos vertinimo metodiką.
5. Išanalizuoti migracijos priežastis ir pasekmes Lietuvai ir pateikti siūlymus migracijos problemų sprendimui.

Tyrimo hipotezės:

1. Pagrindinės migracijos priežastys yra ekonominės.
2. Gyventojų migracija turi neigiamą įtaką Lietuvos demografini, socialinei, ekonominei situacijai.

Tyrimo metodai.

Darbe bus naudojami šie tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Teisės aktų analizė.
3. Statistinių duomenų analizė ir lyginimas (skirtingais laikotarpiais bei su ES rodikliais).

Nagrinėjant pasirinktą temą, išanalizuoti teisės aktai, iš kurių svarbesni:

- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“, Žin., 2005, Nr. 139-5019;
- Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos“, Žin., 2002, Nr. 113-5029;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikės strategijos“, Žin., 2002, Nr. 60-2424;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, Žin., 2003, Nr. 89-4029;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos patvirtinimo“, Žin., 2004, Nr. 159-5795.

Darbe remiamasi atskirų mokslininkų tyrimais:

- Viešosios politikos ir vadybos instituto mokslinis tyrimas „Ekonomių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės“;
- Pilietinės visuomenės instituto tyrimas „Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai“;
- A. Sipavičienės tyrimas „Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė“;
- Lietuvos Respublikos Seime vykusios konferencijos medžiaga „Emigracija iš Lietuvos: padėtis, perspektyvos, galimi sprendimo būdai“.

Kadangi darbo tikslas yra priežasčių ir pasekmių vertinimas Lietuvai, o skirtingų migracijos rūšių poveikis Lietuvai yra nevienodos prigimties ir svarbos, todėl analizuosime tik darbo jėgos, specialistų ir protų nutekėjimo, darbo užmokesčių, nedarbo, užimtumo statistinius duomenis ir jų padarinius Lietuvos ekonominiams, demografiniams, socialiniams rodikliams.

Darbe didžiausią dėmesį kreipsime į ekonominę migraciją. Ji įvardijama kaip migracijos forma, kurią asmenys pasirenka savanoriškai siekdami aukštesnio darbo užmokesčio ar geresnių

darbo ir pragyvenimo sąlygų. Išsamiau bus nagrinėjami keli ekonominei migracijai svarbesni aspektai: demografinis, ekonominis ir socialinis.

Demografinis poveikis – bene vienas akivaizdžiausių ir svarbiausių emigracijos padarinių. Gyventojų skaičiaus mažėjimas ir gyventojų senėjimas atsiliepia šalies ekonomikai.

Ekonominiu aspektu reikšmingiausia yra darbo jėgos migracija ir protų bei specialistų nutekėjimas. Šių migracijos rūšių poveikis darbo rinkai, sukuriama vidaus produktui, pinigų srautams ir ekonomikos modeliui yra labiau pozityvus trumpalaikės migracijos atveju ir labiau negatyvus ilgalaikės migracijos atveju. Valstybės galimybės išnaudoti pozityvias ekonomines migracijos puses priklauso nuo migracijos procesų kontrolės pasiekimo. Ilgalaikės nevaldomos darbo jėgos migracijos ir protų nutekėjimo pasekmės yra ekonomikos atsilikimas ir netolygi, lėtėjanti ekonomikos raida.

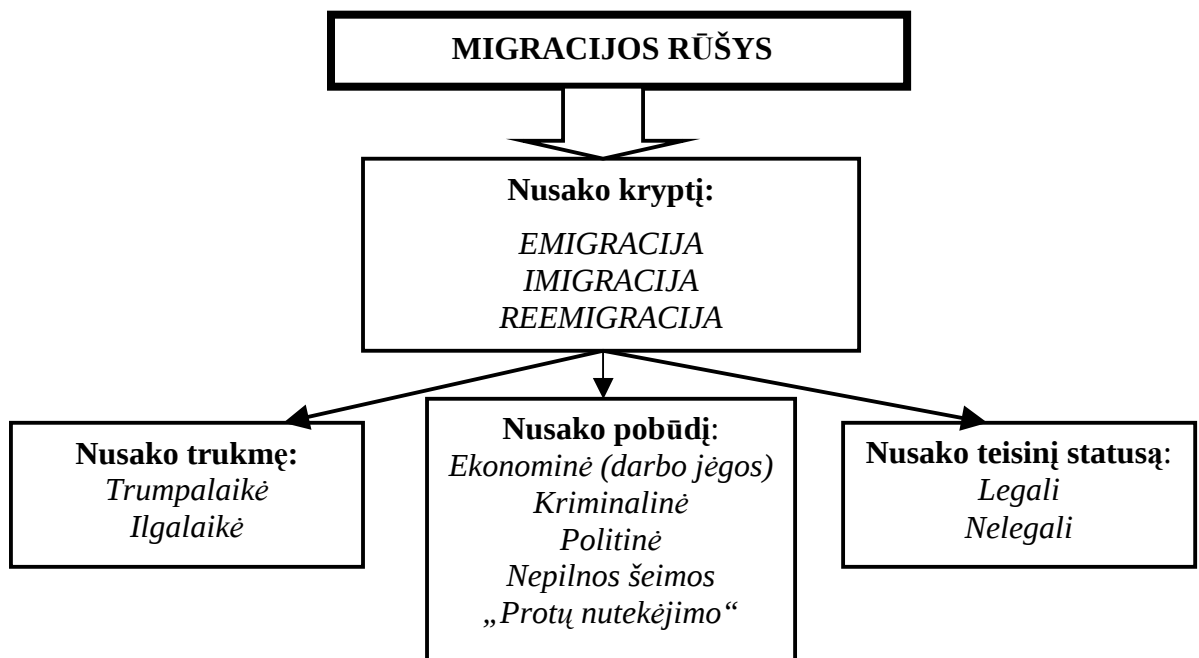
Socialiniu aspektu taip pat labai reikšminga visos šalies mastu vykstanti emigracija. Ji silpnina vidurinės klasės formavimąsi. Čia ypač svarbūs specialistų ir protų nutekėjimo procesai, įgijusio išsilavinimą jaunimo išvažiavimas.

1. MIGRACIJOS TEORIJA

1.1. Migracijos samprata

Pasaulyje vykstanti globalizacija ekonominiu požiūriu apibrėžiama kaip besiplečiantis tarptautinis išteklių ar gamybos veiksnių (darbo jėgos, kapitalo, prekių) judėjimas. Darbo jėgos migracija sudaro vieną iš didžiausių tarptautinių mainų dalį.

Migracijos samprata plati ir nevienareikšmė. Tarptautinių žodžių žodyne terminas *migracija* (lot. *migratio*) pateikiamas kaip kėlimasis, kraustymasis. Jis apima bet kokių žmonių judėjimą – žmonių kėlimąsi gyventi laikinai arba visam laikui į kitą vietą toje pačioje šalyje arba iš vienos šalies į kitą. Šiame žodyne pateikiamos ir migracijos rūšys, nusakančios migracijos kryptį. Tai: *emigracija* (lot. *emigratio*) – išsikėlimas – žmonių persikėlimas iš tėvynės į kitas valstybes dėl ekonominių, politinių, religinių priežasčių; laikinai arba nuolat; priverstinė arba savanoriška; legali ar nelegali. Emigracija siekiama pakeisti savo ekonominę, socialinę, politinę, kultūrinę ar kitą aplinką. *Imigracija* (lot. *immigro*) – kitos šalies gyventojų antplūdis į kurią nors šalį, norint joje apsigyventi, o *reemigracija* (lot. *reemigratio*) – grįžimas atgal į tėvynę iš emigracijos.

1 pav. Migracijos rūšys

Analizuodami pasaulyje vykstančius migracijos procesus, mokslininkai atkreipė dėmesį į daugelį kitų veiksnių, padedančių praplėsti šias sąvokas. Atsižvelgiant į migracijos trukmę, mokslinėje literatūroje buvo išskirtos: *trumpalaikė* migracija, dažniausiai atliekanti ekonominę

funkciją (sezoniniai darbuotojai, studentai ir kt.); *ilgalaikė* migracija, tampanti gyvenimo būdu bei gyvenamosios vietos pasirinkimo vieta. Pagal jos pobūdį migraciją galima suskirstyti į: *ekonominę darbo jėgos* migraciją, t. y. darbo jėgos nutekėjimas; *nepilnos šeimos* migraciją, kai migruoja tėvai be vaikų ar vienas iš sutuoktinių; *kriminalinę* migraciją – prekyba žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais; *politinę* migraciją – politinio prieglobsčio paieška. Svarbus su migracijos procesais susijęs terminas yra „*protų nutekėjimas*“. Tai migracijos rūšis, kai išvyksta mokslininkai ir aukštos kvalifikacijos specialistai. Vykdamas migracijos politiką, susijusią su „protų nutekėjimu“, minėtina *selektyvi* migracija – pasaulyje plačiai taikoma praktika, kai griežtinant ir ribojant tarptautinės migracijos srautus daroma išimtis aukštos kvalifikacijos darbuotojams (*International Organization for Migration*, „*Return Migration: Policies and Practices in Europe*“, 2004). Tokią praktiką naudoja Europos valstybės bei Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV), skatindamos asmenų su aukštuoju išsilavinimu, informacinių technologijų specialistų bei gydytojų migraciją. Vertinant pagal teisinio statuso kriterijų, reiktų atskirti ir tokias rūšis kaip legali ir nelegali migracija. *Legali* migracija – kai darbuotojai dirba pagal darbo sutartis (arba savarankiškai), turi darbo leidimą ar leidimą nuolat gyventi toje šalyje ir yra įtraukti į socialinio draudimo sistemą. *Nelegali* migracija – kai asmenys dirba neturėdami darbo sutarties ar darbo leidimo. Tokie darbuotojai dažniausiai dirba ypatingos kvalifikacijos nereikalaujančius darbus.

Migracijos procesų valdymas ir jų kontrolė yra svarbus uždavinys valstybių vyriausybėms, nes migracija gali turėti tiek neigiamos, tiek teigiamos įtakos šalies ekonominiam vystymuisi. Pasaulyje vykstančius migracijos procesus veikia valstybių politiniai, ekonominiai, socialiniai veiksniai, kuriuos valstybių vyriausybės įgyvendina per valdymo politikos modelius. Pavyzdžiui, klasikinėse valdymo teorijose išskiriamas „gerovės valstybės“ (socialdemokratinis) modelis. Šio modelio valdymo formos suteikia visiškas socialines garantijas savo valstybių piliečiams, jų gerovei užtikrinti (visiško užimtumo politika, pašalpos, efektyvi mokesčių sistema, pastangos mažinti skurdą, nelygybę). Vyraujant tokiai valdymo formai, emigracijos procesai šalyje nėra dideli. Kita valdymo forma – liberalusis modelis, kuomet valstybė teikia mažesnę paramą savo piliečiams, o pirmenybę teikia rinkai. Šis modelis, pastaruosius dešimt metų vykdomas Lietuvoje, atnešė atvirkštinių rezultatų – emigracijos mastai labai išaugę. Beje, valstybių politikos ne tik veikia migraciją, bet joms suteikta galia priimant sprendimus reguliuoti migracijos procesus.

Iš esmės migracija suvokiama kaip procesas, darantis įtaką žmonių ir valstybių gerovei. Žmogui – tai galimybė pagerinti savo gyvenimo sąlygas, valstybėms – naujos darbo jėgos šaltinis. Ekonominiais terminais galima būtų apibūdinti, jog migracija yra išstumiančiųjų jėgų

regione, iš kurio migruojama, ir pritraukiančiųjų jėgų „pritraukiančiame“ regione rezultatas (G. Mačys, 2005).

Reikia atkreipti dėmesį, kad šalies regioninės politikos formavimui itin svarbi vidinės migracijos, vykstančios šalies (valstybės), tam tikro regiono viduje, analizė. Tačiau šiandien globalizacijos kontekste pasaulyje aktualesnė tampa tarptautinė (išorinė) migracija – judėjimas per valstybių, žemynų sienas.

Taigi labai svarbu valdyti migracijos srautus, siekiant pakreipti migracijos procesus šaliai naudinga linkme arba bent jau sumažinti neigiamus jos poveikius valstybės vystymuisi.

Norint suvokti migraciją ir jos reikšmę šiandienos globalizacijos kontekste, būtina istorinė, migracijos etapų, modelių, tipų analizė, teisinis, tarptautinis požiūris.

Istoriniai migracijos aspektai Lietuvoje. Gyventojų migracija – neatsiejama istorijos dalis. Tai nėra naujai išrastas reiškinys lietuvių tautai. Lietuvių tauta emigravo per amžius. Kai politinė bei ekonominė padėtis krašte tapdavo įtempta, emigracija padidėdavo. Pirmoji lietuvių emigracija užfiksuota jau XVI a., tačiau masinį pobūdį emigracija įgavo XIX a. pabaigoje, prasidėjus pirmajai didelei ekonominių emigrantų bangai. Manoma, kad nuo XIX a. pabaigos iki 1914 m. į Rusijos imperiją pasitraukė apie 374 tūkst., o į JAV – nuo 300 iki 600 tūkst. lietuvių. Dauguma emigravusiųjų buvo menko išsilavinimo, žemos kvalifikacijos, neturtingi žmonės, ieškantys palankesnių gyvenimo sąlygų.

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę 1918 m., dalis emigrantų pareiškė norą grįžti į tėvynę, tačiau vyriausybė nebuvo sukūrusi palankių sąlygų reemigracijai. Nepalanki ekonominė padėtis 1920 m. Lietuvoje sukėlė antrąją emigracijos bangą. Nemaža dalis skurdžiau gyvenančių lietuvių patraukė į JAV, Kanadą, Pietų Ameriką, Pietų Afriką ir kt. Tiesa, vėliau, jau nuo 1922 m., Lietuvos vyriausybė pradėjo priiminėti tam tikrus sprendimus, užtikrinančius emigrantų apsaugą bei emigracijos procesų kontrolę. 1922 m. buvo priimtas Išeivybės įstatymas. Nuo 1926 m. lietuviams emigrantams, turintiems JAV pilietybę, buvo leista įsigyti nekilnojamojo turto Lietuvoje. 1933 m. priėmus Žemės įstatymą suteikta teisė įsigyti žemės. 1930 m. priimtu Emigracijos įstatymu pradėta įgyvendinti ir kontroliuoti emigracijos politika.

Migracijos etapai ir modeliai po nepriklausomybės atkūrimo. Analizuojant Lietuvoje vykstančius migracijos procesus, reikia atkreipti dėmesį į svarbų veiksni, jog iki 1990 m. Lietuvoje nuolat didėjo gyventojų prieaugis dėl migracijos iš buvusios SSRS. Teigiama, kad tuo metu į Lietuvą iš Sovietų Sąjungos valstybių atvykdavo vidutiniškai 6–8 tūkst. žmonių per metus.

Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, šalyje vykstantys politiniai, socialiniai, ekonominiai pokyčiai padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui. Dėl vykdomos migracijos politikos liberalizavimo išaugo ne tik migracijos mastai, bet pasikeitė jos geografija ir jos tipai. Buvusią imigraciją keičia masinė lietuvių emigracija į Vakarų šalis.

Remiantis statistiniais duomenimis, Lietuva per pastaruosius šešiolika metų dėl emigracijos neteko apie 400 tūkst. šalies gyventojų. Įvertinus situaciją, išskiriami 4 emigracijos iš Lietuvos etapai:

1) 1990–1993 metai. Didžiausi migracijos srautai ir procesai užfiksuoti iškart po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo. Šiuo laikotarpiu daugiausia žmonių emigravo į Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą ir kitas buvusios Sovietų Sąjungos respublikas. Emigracija vyko dėl dviejų priežasčių. Viena grupė išvykstančių buvo ne lietuvių tautybės Lietuvoje gyvenę asmenys, kita – ieškanti palankesnių komercijos ir verslo sąlygų. Tai – vadinamasis komercinis migracijos modelis;

2) 1994–2000 metai. Praėjus pirmajai migracijos bangai į buvusios Sovietų Sąjungos respublikas, srautai išvykstančių kryo į Vakarų valstybes. Tai – vadinamoji darbo migracija. Pagrindinės priežastys, skatinančios išvykti, dažniausiai buvo įvardijamos kaip darbo paieškos, studijos ar šeimos sudarymas svetur. To meto migracija apibūdinama kaip nelegali arba pusiau legalė. Svarbus jos požymis yra tas, kad tai buvo daugiau „žvalgybinio“ pobūdžio, trumpalaikė migracija;

3) 2001–2003 metai. Remiantis statistika, šiuos keletą metų, iki Lietuvai tampa ES valstybe nare, emigracijos mastai buvo kiek sumažėję. Daugiausia dominavo darbo migracija ir toliau skatinusi ieškoti geresnio uždarbio. Didžiausi jos srautai užfiksuoti į JAV, Didžiąją Britaniją, Ispaniją, Norvegiją, Vokietiją, Rusiją;

4) Nuo 2004 metų. Lietuvai tapus Europos Sąjungos valstybe nare, emigracijos mastai itin padidėjo. 2004 m. Lietuva lygiomis teisėmis (pereinamuoju laikotarpiu su tam tikrais apribojimais) su kitomis šalimis narėmis priimta į keturių laisvių zoną – laisvo prekių, kapitalo, paslaugų ir darbuotojų judėjimo erdvę. Kaip tik laisvas darbuotojų judėjimas ir suteikė laisvę pasirinkti gyvenimo ir darbo vietą.

Apibendrinus etapus ir įvairius atliktus tyrimus, galima teigti, kad migracija nustoja būti gyvenimo vietos pasirinkimo būdu, o vis labiau tampa ekonomine strategija.

Šiandienos migracijos procesai leidžia teigti, kad migracijos modeliai, lyginant skirtingus periodus, kito ir kinta (A. Sipavičienė, 2006). Galima išskirti tokius migracijos modelius: komercinį, darbo migracijos, mokslo, protų nutekėjimo ir šeimų susijungimo.

Pirmojo etapo laikotarpiu dominavo *komercinis migracijos* modelis. Jis savo funkciją jau atliko ir arba virto kitomis migracijos formomis (darbo migracija ar emigracija), arba sukaupė pirminį kapitalą ir persimetė į kitas veiklas Lietuvoje.

Darbo migracijos modelis taip pat kito. Atsitiktinės darbo paieškos užsienyje virto gerai organizuota migracijos strategija, veikiančia per anksčiau migravusiųjų tinklą. Taip pasireiškia migracijos grandininis efektas. Ankstesniais metais įsikūrę ir pradėję verslą užsienyje migrantai patys verbuoja kvalifikuotą ir pigią darbo jėgą iš Lietuvos. Taigi trumpalaikė nelegalaus darbo migracija virsta ilgalaikė, ir vis dažniau įgyja legalų pobūdį.

Didelės darbo migracijos atveju valstybė patiria skaudžių pasekmių, nes iškyla tam tikrų ekonominių grėsmių: vienpusiai darbo jėgos srautai daro įtaką darbo rinkos struktūrai, ryškėjant darbo jėgos deficitui lėtėja ekonomikos plėtra, mažiau sukuriami prekių ir paslaugų, lėtėja BVP augimas. Be to, darbdaviai priversti kelti mažai kvalifikuotų darbuotojų atlyginimus, o tai mažina verslo pelningumą, investicijų patrauklumą, skatina infliaciją. Pagrindinės socialinės šio proceso grėsmės yra darbo rinkos struktūros sutrikdymas, o tai padidina įtampą tarp socialinių sluoksnių ir prastėja demografinė situacija. Pradedama trūkti žemos kvalifikacijos darbuotojų, ir tai gali suformuoti neadekvataus darbo apmokėjimo tendencijas – aukštos kvalifikacijos darbuotojų darbas gali būti įvertinamas mažiau už žemos kvalifikacijos. Ilgesnį laiką trukęs žemos kvalifikacijos darbo jėgos trūkumas vers darbdavius ieškoti galimybių pakeisti darbuotojus imigrantais.

Visais migracijos laikotarpiais dominuoja *mokslo migracijos* modelis. Pirmuoju etapu jis atliko ne tiek mokymo ar kvalifikacijos kėlimo funkciją, kiek buvo kanalas patekti į užsienį. Šiuo metu mokslo migracija pradeda atlikti savo tiesioginę funkciją ir tampa žinių bei profesijos siekimo strategija. Šis modelis problemiškas tampa tada, kai perauga į kitas migracijos rūšis, t. y. trumpam išvykę pasilieka. Akademinių jaunimo migracija kelia tokią ekonominę grėsmę kaip kvalifikacinio potencialo praradimas. (A. Sipavičienė, 2006).

Kitas migracijos modelis – *protų nutekėjimas*. Keitimasis protais reiškia kompetencijos judėjimą tarp kilmės šalies ir priimančios šalies abejomis kryptimis. Išskirtini du fenomenai: laikinas išvykimas siekiant praplėsti akiratį ir ilgalaikis išvykimas, t. y. protų nutekėjimas.

Lietuvoje pastaruoju metu ištis dideliais mastais vykstantis protų nutekėjimas kelia didelę grėsmę ateities technologiniam ir inovaciniam Lietuvos potencialui. Aukščiausios kvalifikacijos darbo jėga tiesiog „išplaunama“ iš Lietuvos. Pagrindinė šio proceso pasekmė yra inovacijų ir kūrybiškumo netektys.

Ir paskutinis modelis – tai *šeimų susijungimas*. Ši migracijos rūšis dešimto dešimtmečio pradžioje turėjusi tik užuomazgas tampa vis reikšmingesnė: prie anksčiau įsikūrusių migrantų, prisijungia jų šeimos nariai, giminės ar draugai. Tikimybė, kad tokie migrantai sugrįš, menka.

Tarptautinis migracijos kontekstas. Migraciniai procesai pasaulyje vyksta nuo žmonijos istorijos pradžios. Dideli ekonominiai centrai visuomet traukė žmogiškąjį kapitalą ir

mažiau išsivysčiusių regionų. Šiandien pasaulio darbo rinka tampa globali. Daugelio šalių rinkos tampa atviresnės, panaikinami įvairūs mainus, prekybą trukdantys barjerai.

Migracijos srautai keičiasi priklausomai nuo pasaulio ekonominių ir socialinių pokyčių bei teisinių normų, ribojančių ar skatinančių mažiau kvalifikuotos darbo jėgos, profesionalių darbuotojų paklausą vystantis informacinei ir žinių ekonomikai. Narystė Europos Sąjungoje Lietuvai teikia daug pranašumų: gerovės didėjimą, visuomenės demokratizaciją, ekonomikos augimą, komunikacijų plėtrą, urbanizaciją, bei didesnę saugumą. Kita vertus vykstant tarptautinės darbo rinkos liberalizavimo procesams, Lietuva susiduria su migracijos, tiksliau emigracijos reiškiniu.

Šiandieninė lietuvių emigracija – tai dinamiškas ir įvairialypis moderniosios tarptautinės migracijos procesas, kuris nėra izoliuotas nuo pasaulyje vykstančio migrantų srautų judėjimo (*J. Guzavičius, 2006*). Lietuvoje vykstantys migracijos procesai lyginami su Rytų Europos šalių procesais, tačiau jie gerokai skiriasi nuo ES šalių. 2003 m. tik keturios ES valstybės narės – Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva turėjo neigiamą migracijos saldo. Nors pagal absoliučius skaičius „pirmauja“ Lenkija, skaičiuojant emigracijos mastą tūkstančiui gyventojų, Lietuva daugiau nei keturis kartus lenkia kaimynes (*A. Sipavičienė, 2006*).

ES šalys ir JAV yra pagrindinės Lietuvos migrantų traukos zonos. Aukštas pragyvenimo lygis, ryškūs darbo užmokesčio skirtumai, didesnės karjeros galimybės – veiksniai, skatinantys migracijos procesus. 2005 m. pradžioje minimalaus ir vidutinio darbo užmokesčio lygis Lietuvoje ir pagrindinėse migracijos tikslo šalyse: Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Airijoje, skyrėsi daugiau nei aštuonis kartus. Statistikos departamento duomenimis, Lietuva pagal migracijos duomenis – pirmoji Europos Sąjungoje. Pernai daugiausia Lietuvos gyventojų emigravo į Jungtinę Karalystę – 4,2 tūkst., į Airiją – 2,1 tūkst., Jungtines Amerikos Valstijas – 2,0 tūkst., Vokietiją – 1,5 tūkst., Rusijos Federaciją – 1,1 tūkst., Ispaniją – 0,8 tūkst. Nuolat arba ilgesniam negu 6 mėnesių laikotarpiui iš Lietuvos išvyko 8 tūkst. moterų ir 7,6 tūkst. vyrų (žr. 1 lentelę).

1 lent. **Tarptautinė migracija Lietuvoje 1990 – 2005 m.**

Metai	Gyventojų skaičius tūkst. (metų pradžioje)	Bendras gyventojų prieaugis proc.	Tarptautinė migracija		
			Imigracija	Emigracija	Migracijos prieaugis
Lietuva					
1990	3693,7	0,49	14744	23592	-8848
1991	3702,0	0,22	11828	22703	-10875
1992	3706,3	0,12	6640	31172	-24532

Metai	Gyventojų skaičius tūkst. (metų pradžioje)	Bendras gyventojų prieaugis proc.	Tarptautinė migracija		
			Imigracija	Emigracija	Migracijos prieaugis
1993	3693,9	-0,34	2850	26103	-23253
1994	3671,3	-0,61	1664	26315	-24651
1995	3643,0	-0,77	2020	25673	-23653
1996	3615,2	-0,76	3025	26497	-23472
1997	3588,0	-0,75	2536	24957	-22421
1998	3562,3	-0,72	2706	25860	-23154
1999	3536,4	-0,73	2679	23418	-20739
2000	3512,1	-0,69	1510	21816	-20306
2001*	3487,0**	-0,72	4694	7253	-2559
2002*	3475,6	-0,33	5110	7086	-1976
2003*	3462,6	-0,38	4728	11032	-6304
2004	3425,3	-0,60	5553	15165	-9612
2005			6789	15571	-8782

Šaltinis: Demografijos metraštis 2004. Statistikos departamentas, 2005.

Kaip matyti iš 1 lentelės, emigracija iš Lietuvos buvo palyginti didelė iki 2000 metų. 2001 ir 2002 m. sumažėjo. Tačiau jau 2003–2005 m. skaičiai rodo, kad didėja migracijos srautai. Didžiausias neigiamos migracijos prieaugis buvo 1994 m.

Migracijos procesus Lietuvoje labai veikia (skatina) ir ES vykdoma migracijos politika: laisvas darbo jėgos judėjimo principas, Europos Komisijos rekomendacijos migracijos ir plėtros srityje, Hagos programa, 2006 m. paskelbimas darbuotojų mobilumo metais ir kt. Visa tai skatina darbo jėgos mobilumą. Lisabonos strategijos tikslas „tapti konkurentingiausia, žiniomis paremta ekonomika pasaulyje“ įtakoja migracijos procesus siekiant pritraukti aukštos kvalifikacijos specialistus iš trečiųjų šalių. Tokiu būdu ES išsprendžia savo problemas: senėjimo, aukštos kvalifikacijos darbuotojų poreikio tenkinimas, darbo rinkos užpildymas, ekonominių rodiklių augimas.

Taigi nors ES plėtra lemia Lietuvoje politinę, ekonominę, socialinę bei kultūrinę transformaciją, o laisvas asmenų judėjimas, reglamentuojamas ES teisės, yra esminė prielaida

* Nuo 2001 m. į imigrantų skaičių įtraukiami užsieniečiai, atvykę į Lietuvą vieniems metams ir ilgesniam laikotarpiui

** Surašymo duomenys

šiai transformacijai vykti, galima teigti, kad laisvo asmenų judėjimo poveikis įvairioms Lietuvos gyvenimo sritims – nevienareikšmis ir nevienodas.

Migracijos politika Lietuvoje. Terminas „migracijos politika“ reiškia, kad tai – vyriausybės veiksmai, siekiant reguliuoti gyventojų migraciją sukeliančias priežastis, migracijos procesus ir pasekmes. Gali būti vykdoma skirtinga politika: migraciją ribojanti, migraciją skatinanti ir nesikišimo (kai vyriausybė nesikiša į migracijos procesus ir leidžia jiems plėtotis natūralia eiga). (A. Vidžiūnienė, 2006). Migracijos politikos objektu laikomos migracijos procesus formuojančios sąlygos, o vykdomi migracijos politikos principai atspindi konkrečios šalies išsivystymo lygį, socialinę, ekonominę, politinę situaciją, ideologiją ir kultūrą.

Nuo migracijos reiškinių vertinimo ir migracijos aiškinimo priklauso ir valstybės priemonių pasirinkimas. Ekonominės migracijos valdymas Lietuvos Respublikos Vyriausybės šiuo metu suprantamas kaip siekis „rūpintis Lietuvos Respublikos piliečių, pasinaudojusių laisvo asmenų judėjimo teise, geresniu socialinių ir kultūrinių poreikių tenkinimu užsienio valstybėse“ bei „parengti ir įgyvendinti priemonės, skatinančias ekonominius migrantus grįžti į Tėvynę“ (*LR Vyriausybės 2004–2008 metų programa*, 8.31). Pastaruoju metu atliekama nemažai tyrimų, vyksta konferencijos, kyla diskusijos dėl migracijos procesų įtakos Lietuvai, bet, deja, vis dar nėra priimtos bendros ilgalaikės strategijos šiam procesui suvaldyti.

Politinis migracijos svarbos ir reikšmingumo Lietuvai įvertinimas apibrėžiamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Seimo priimtose strategijose. Valstybės ilgalaikės raidos strategija – pagrindinis strateginio planavimo dokumentas, kuriame, be valstybės geopolitinės padėties analizės, be ilgalaikių prioritetų bei jų įgyvendinimo kryptių, išskiriamos ir dvi su migracija susijusios problemos: nelegali migracija ir ekonominė emigracija. Ekonominė emigracija apibrėžiama kaip Lietuvos silpnybė, dėl kurios prarandama dalis darbo jėgos. Ji priskiriama ir potencialių grėsmių grupei, kaip galinti daryti neigiamą įtaką valstybės ekonominio, mokslinio ir technologinio potencialo plėtotei. Dokumente atskirai išskirta meno kūrėjų bei kultūros specialistų emigracijos iš Lietuvos problema (*Žin.*, 2002, Nr. 113-5029).

Kitas nemažiau svarbus dokumentas – Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija, kurioje nustatytos šalies ekonominės politikos kryptys. Joje didelė darbo jėgos migracija taip pat laikoma valstybės silpnyste. Pabrėžiama gyventojų, ypač jaunimo, intensyvios emigracijos iš kaimiškų regionų problema, kuri silpnina šių regionų intelektualio kapitalo išteklius ir ekonominės plėtros galimybes. Strategijoje teigiama, jog visos Lietuvos ekonomikos vystymuisi grėsmę gali kelti aukštos kvalifikacijos specialistų emigracija. Numatoma, kad protų nutekėjimas ateityje sąlygos šalies intelektualio potencialo silpnėjimą, depopuliaciją, kvalifikuotos darbo jėgos stygių ir nekvalifikuotos darbo jėgos perteklių šalyje.

Specialistų emigracija lems išlaidų švietimui, mokymui ir mokslui praradimą bei potencialaus nacionalinio produkto sumažėjimą (*Žin.*, 2002, Nr. 60-2424).

Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje taip pat akcentuojama darbo jėgos, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų, emigravimo grėsmė šalies socialiniam vystymuisi. Šiame dokumente pabrėžiamas potencialus perspektyvinių mokslininkų emigracijos pavojus, jei mažai dėmesio bus skiriama Lietuvos mokslo plėtrai (*Žin.*, 2003, Nr. 89-4029).

Dar vienas itin reikšmingas dokumentas – Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa. Joje ekonominė emigracija siejama su užimtumo politika. Strategijoje pabrėžiama, kad problemos užimtumo srityje prisideda prie ekonominės migracijos, o ši labai nepalankiai veikia visuomenės demografinę padėtį (gyventojų skaičiaus mažėjimas, visuomenės senėjimas, socialinės paramos didėjantis poreikis). Be to, emigruojant kvalifikuotai darbo jėgai, daugelyje ūkio šakų jaučiamas neatitikimas tarp darbo jėgos paklausos ir pasiūlos. Strategijoje numatyta, jog siekiant pagerinti darbo rinkos poreikių atitiktį, numatoma 2005–2006 metais parengti pasiūlymus dėl priemonių ekonominei migracija valdyti (*Žin.*, 2005, Nr. 139-5019).

Nacionalinėje demografinės politikos strategijoje nustatyti ilgalaikiai demografinės (gyventojų) politikos tikslai ir uždaviniai iki 2015 metų. Migracijos procesus aprašančioje dalyje konstatuojama, kad emigracijos iš Lietuvos mastai yra itin dideli ir toliau auga. Ši tendencija aiškinama ekonominiais ir socialiniais veiksniais. Taip pat išskiriamos dvi grupės, kurių emigracija šalies raidai daro itin neigiamą įtaką – tai jaunų asmenų ir kvalifikuotų asmenų išvykimas. Strategijoje pabrėžiamas kai kuriose ūkio šakose jau pasireiškiantis aukštos kvalifikacijos specialistų trūkumas, tačiau pažymima, kad ir toliau nėra koncepcijų ir programų, numatančių, kaip juos susigrąžinti ar panaudoti jų potencialą Lietuvoje. Strategijos esminė nuostata, kad darbo migraciją iš Lietuvos ateityje gali mažinti tik šalies ekonominė plėtra, užimtumo ir socialinės politikos vykdomos priemonės (darbo užmokesčio didėjimas, bedarbių, jaunimo socialinės apsaugos gerinimas ir pan.) (*Žin.*, 2004, Nr. 159-5795).

Taigi migracijos samprata plati ir nevienareikšmė. Ji apima bet kokių žmonių judėjimą – žmonių kėlimąsi gyventi laikinai arba visam laikui į kitą vietą toje pačioje šalyje arba iš vienos šalies į kitą. Mokslininkai išskiria ir migracijos rūšis: pagal kryptį – emigracija, imigracija, reemigracija, pagal trukmę – trumpalaikė ir ilgalaikė, pagal pobūdį – ekonominė (darbo), nepilnos šeimos, kriminalinė, politinė bei protų nutekėjimo, pagal teisinį statusą – legali ir nelegali.

Migracijos procesų valdymas ir jų kontrolė yra svarbus uždavinys valstybių vyriausybėms, nes migracija tai procesas, kuris daro įtaką žmonių ir valstybių gerovei.

Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, šalyje vykstantys politiniai, ekonominiai, socialiniai pokyčiai padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui. Išskiriami 4 emigracijos iš Lietuvos etapai, kuriuos apibendrinus išryškėja pagrindiniai vyraujantys migracijos modeliai: komercinis, darbo, mokslo, „protų nutekėjimo“ ir šeimų susijungimo.

Globalizacijos procesai ir narystė Europos Sąjungoje Lietuvai teikia daug pranašumų, bet kita vertus, vykstant tarptautinės darbo rinkos liberalizavimo procesams, Lietuva susiduria su emigracijos reiškiniu, kurį skatina ES migracijos politika: laisvas darbo jėgos judėjimo principas, Hagos programa, Žaliosios knygos nuostatos, 2006 m. paskelbimas darbuotojų mobilumo metais ir kt.

Lietuvoje migracijos politika kol kas nėra tinkama, daugiau akcentuojama imigracinė politika bei rūpestis dėl išvykstančių Lietuvos piliečių legalaus įsidarbinimo priimančiosiose šalyse. Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės priimtos strategijos nepateikia konkrečių priemonių ekonominei emigracijai kontroliuoti; dažniausiai tik konstatuojamos su emigracija susijusios silpnybės ir grėsmės.

1.2. Tarptautinės migracijos teorijos

Pasaulyje migracijos procesų tyrimai sparčiai plečiasi, tačiau reikia pabrėžti, kad nėra vienalytės teorijos apie migraciją. Migracijos priežastys aiškinamos skirtingais lygmenimis: individo, šalies, globaliu. Be to, veiksniai, sukeliantys migracijos procesus, ir veiksniai, palaikantys jau prasidėjusią migraciją, dažnai yra skirtingi (*Massey, 1993*).

Aiškinant, analizuojant ir modeliuojant migracijos procesus, pasitelkiamos skirtingos įvairaus pobūdžio priežastinius migracijos veiksnius aiškinančios teorijos. Šių teorijų taikymas leidžia nuodugniai ir visapusiškai analizuoti migracijos procesus, lemiančius struktūrinius veiksnius kilmės ir priimančios visuomenės, suteikia galimybę pagrįsti kryptingo valstybės veikimo galimybę darant įtaką migracijos procesams.

Ryždamasis pakeisti aplinką, žmogus priima sprendimą siekti geresnės gyvenimo kokybės ir taip daro įtaką įvykių eigai.

Įvairių modelių, kuriais bandoma paaiškinti, kodėl prasidėjo tarptautinė migracija, kūrėjai išskiria kelias pagrindines teorijas.

Neoklasikinės ekonomikos teorijos esmė yra ta, kad migraciją veikia „stūmimo“ ir „traukos“ jėgos.

Makroekonominiu požiūriu neoklasikinė migracijos teorija analizuoja geografinius skirtumus kaip pagrindinius veiksnius tarp darbo jėgos paklausos ir pasiūlos tarptautinėse rinkose. Skirtingas darbo užmokestis skirtingose valstybėse ir yra migracijos priežastis. Viena

šio modelio prielaidų, kad tarptautinė migracija nevyks, jei nebus šių skirtumų, kad juos pašalinus būtų sustabdytas tarptautinis judėjimas. Kita prielaida yra tokia – darbo jėgos rinka ir yra pirminis mechanizmas, lemiantis migraciją (*Massey, 1993*).

Mikroekonominiu požiūriu neklasikinė teorija koncentruojama į individus, kurie nusprendžia migruoti remdamiesi kaštų naudos paskaičiavimais, rodančiais pozityvią judėjimo pusę. Remiantis šiuo požiūriu, žmogui suteikta laisvė priimti sprendimą, kaip prisitaikyti prie situacijos. Jis veikia pagal naudos ir sąnaudų principą. Jei nauda (gaunamas uždarbis) viršija sąnaudas (įsikūrimo kaštus), dažniausiai pasirenkamas sprendimas migruoti. Pagal šią teoriją migracija – natūralus procesas. Jo metu darbo jėga iš šalių, kuriose jos pasiūla per didelė, išvyksta ten, kur didelė darbo jėgos paklausa. Vertinant ekonomikos požiūriu, šis procesas naudingas, nes taip geriau panaudojama nedirbanti ar nedidelę pridėtinę vertę kuriančiuose darbuose užimta darbo jėga. Tiesa, išvelgiamas ir neigiamas veiksnys – vadinamasis „protų švaistymas“.

Migracijos tinklo teorija teigia, kad migracija yra save kuriantis veiksnys. Migrantų tinklai padeda sumažinti migracijos kaštus ir rizikas, tokiu būdu didindami judėjimo privalumus. Iš migrantų sužinome apie padėtį darbo rinkoje, atlyginimus, įsidarbinimo galimybes. Jie perduoda savo patirtį. Atvykėliai įsikuria tam tikrose teritorijose pagal etninę priklausomybę, sukuria tam tikrus kontaktus su aplinka. Anksčiau atvažiavę imigrantai padeda kitiems atvykti į šalį, surasti darbą, gyvenamąją vietą, suteikia reikalingą informaciją. Taip tautiečiai skatinami atvykti ir sukuriama migrantų tinklai.

Didėjant migracijos mastui mažėja pačios migracijos kaštai, nes sukuriama ir atpinga kartais teisėti ir neteisėti migracijos būdai, vystomi ryšiai su kilmės šalimi, plėtojami pinigų persiuntimo būdai ir kita.

Dviejų darbo rinkų teorija teigia, jog pagrindinis veiksnys, lemiantis tarptautinę migraciją, yra poreikis mažai apmokamų darbuotojų labiau išsivysčiusiose šalyse. Egzistuoja dvi darbo rinkos: pirmoji – suteikia dideles pajamas išsilavinusiems specialistams, antroji – mažai apmokamų darbų rinka. Dažniausiai tai darbai, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai, ir jie atitenka migrantams.

Išsivysčiusiose šalyse postindustriniai pokyčiai padalija darbo rinką į kelis sektorius. Viename – darbas gerai apmokamas, reikalaujantis aukštos darbuotojo kvalifikacijos. Kitame – darbo rinka siūlo prastai apmokamus, nereikalaujančius specialios kvalifikacijos, sunkius fizinius darbus. Išsivysčiusiose šalyse didžioji visuomenės dalis yra susitelkusi pirmajame darbo sektoriuje. Todėl antrasis sektorius, kurio paklausa nemažėja, nes dažniausiai tai darbai, teikiantys paslaugas, kurios yra būtinos ir kurias pirmajame sektoriuje dirbantys pajėgūs

nusipirkti, tampa traukos objektu nekvalifikuotos darbo jėgos iš silpnai ekonomiškai išvystytų šalių. Kaip tik imigrantai ir patenkina šios darbo jėgos poreikį.

Migracijos sistemų teorija migraciją apibūdina kaip mikro- ir makro- teorijų sąveiką. Makrostruktūros – tai instituciniai veiksniai, mikro- tai yra pačių migrantų įsitikinimai, praktikos ir tinklai. Šių dviejų teorijų lygmenys jungiasi įvairiais tarpiniais mechanizmais. Kartais yra sunku įvardyti jų sąveiką, nes dažnai ta sąveika persidengia.

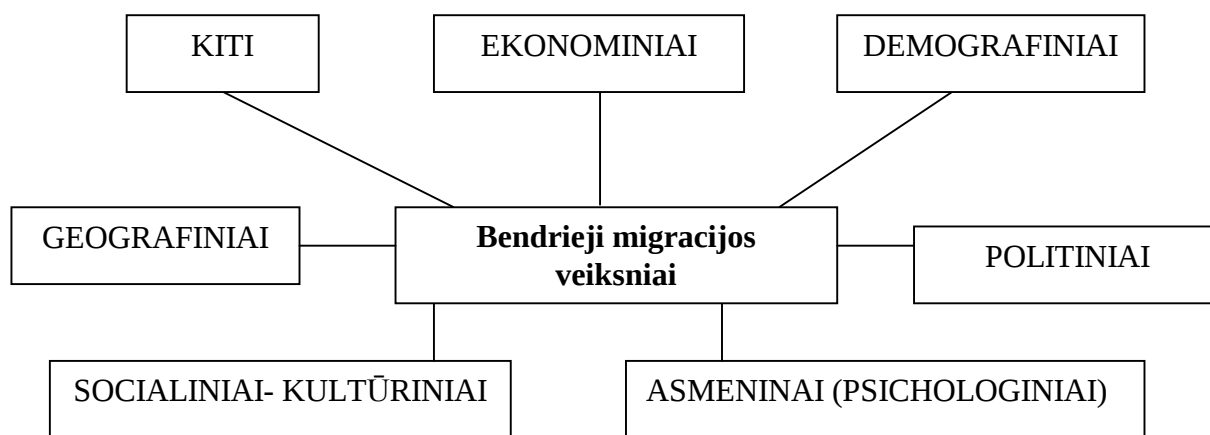
Teorija, teigianti, kad migraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos, ne rinkos ekonomikos regiono, į centrinį regioną vadinama **pasaulio sistemų teorija**. Centras – kapitalistinės, postindustrinės valstybės ar šalies miestai, regionai, kuriuose sutelkta pramonė, išvystyta prekyba, komunikacija, yra darbo pasiūla. Esant tokiai padėčiai, darbo jėga plūsta į tokius regionus. Migracija pasireiškia dviem kryptimis: iš kaimo į miestą arba iš savo šalies į labiau išsivysčiusią šalį. Šiuo požiūriu migracija yra mažiau veikiamą uždarbio ar darbo paieškos skirtumų, o jai didesnę įtaką daro investicijos į kitus regionus dėl kapitalo ir prekių judėjimo.

Institucinė teorija nurodo, kad prasidėjus tarptautinei migracijai susikuria privačios ir savanoriškos organizacijos, remiančios ir palaikančios migrantų judėjimą. Tai gali būti teisėtos ir neteisėtos organizacijos, kurios teikia transporto, įdarbinimo, apgyvendinimo, juridines ir kitas paslaugas.

Anksčiau minėtos teorijos yra labiau skirtos aiškinti migracijos srautus, daugiau ar mažiau atsirandančius savanoriškai arba kaip atsakas ekonominėms ir socialinėms sąlygoms. Tose teorijose nekalbama apie tokius judėjimo tipus, kuriuos tiesiogiai veikia politiniai veiksniai (žiaurumas, represijos, žmogaus teisių pažeidimas, etninės įtampos) ar aplinkosaugos veiksniai. (Massey, 1993).

Pastaraisiais metais išaugo dėmesys tarptautinei migracijai ir aplinkosaugai. Tiriamas, koks jų tarpusavio ryšys. Vis dėlto didesnis dėmesys skiriamas tam, kaip migracija veikia aplinkosaugą (padidėjusi regionų tarša), negu tam, kaip aplinkosauga daro įtaką migracijai. Nuomonės labai skirtingos, bet atlikti tyrimai rodo, kad aplinkosaugos degradacija turi įtakos gyventojų judėjimui labai plačiu mastu, o tai savo ruožtu kelia identiteto konfliktus.

Taigi migracijos teorijos išskiria tik bendruosius veiksnius, kurie veikia gyventojų migraciją. Jie labai įvairūs ir individualūs kiekvienam asmeniui: demografiniai, socialiniai-kultūriniai (migracijos „mada“, tradicijos), politiniai (politinė santvarka), ekonominiai (atlyginimų dydis, ekonomikos stagnacija, nedarbas), psichologiniai (gebėjimas priimti asmeninius sprendimus), geografiniai (klimato sąlygos) ir kiti veiksniai. Kurio nors vieno veiksnio išskyrimas konkrečiu laikotarpiu nėra teisingas, nes skirtingu metu ir skirtingą asmenį gali veikti visai kiti veiksniai. Tad vieno kurio nors metodo taikymas duotų greičiausiai iškreiptą vaizdą. Bendrieji migracijos veiksniai pavaizduoti 2 paveiksle.

2 pav. Bendrieji migracijos veiksniai

Pagrindinės tarptautinės migracijos teorijos yra: neoklasikinė ekonomikos teorija, nagrinėjanti migracijos procesus makro- ir mikro- požiūriu, migracijos tinklo, dviejų darbo rinkų, migracijos sistemų, pasaulio sistemų, institucinė. Jos tarsi tikslinės žmonių veiklos tyrimo metodai, padedantys suvokti žmogaus sprendimą migruoti ar nemigruoti, jo pasirinkimą. Tarptautinės migracijos teorijos išskiria tik bendruosius veiksniai, veikiančius migracijos procesus: demografinius, kultūrinius, politinius, ekonominius, socialinius, psichologinius, geografinius ir kt.

Žmogus vienokį ar kitokį sprendimą veikti priima siekdamas savo tikslų. O pagrindinis tikslas – keisti mažiau patenkinamą būklę geresne.

1.3. Migracijos priežastys – teorinės įžvalgos

Migracijos priežasčių išaiškinimas yra svarbus siekiant priimti tinkamus valstybės politikos lygmens, strategijos rengimo lygmens vadybinius sprendimus. Remiantis tarptautinės migracijos teorijomis, tampa aišku, kad veiksniai, lemiantys migracijos procesus, labai įvairūs ir individualūs. Skirtingos šalys, skirtingi šalių regionai bei skirtingi žmonės patiria skirtingas migracijos priežastis. Tačiau jos gali būti specifinės, veikiančios tik konkrečioje erdvėje, arba bendros, galiojančios visose šalyse, visuose regionuose. Suprasti jų atsiradimo priežastis, nustatyti, kokią įtaką jie gali turėti migrantams ir jų kilmės šalims skirtingu laikotarpiu nėra paprasta. Sąvokos „ekonominė“ ar „darbo migracija“, „politinė migracija“ akcentuoja tik vieną iš bendrųjų veiksnių – ekonomines, politines priežastis. Dažniausiai migracijos pavadinimas ir nusako pagrindinę migracijos priežastį.

Priežastys gali būti išorinės (objektyvios), veikiamos aplinkos, situacijos šalyje, pasaulinio konteksto, ir vidinės (subjektyvios), priklausančios nuo išvykstančiojo poreikių.

Nagrinėjant išorines migracijos priežastis, išskiriami „stūmimo“ ir „traukos“ veiksniai. „Stūmimo“ veiksniais dažniausiai įvardijami kilmės šalyse susiklosčiusios neigiamos valstybės aplinkos sąlygos, kurios skatina emigruoti. Prie „traukos“ veiksnių priskiriamos valstybių politikos lygmens vykdomos priemonės, kurios pritraukia migrantus iš kitų valstybių. Svarbu pažymėti, kad dažnai „traukos“ ir „stūmimo“ veiksniai gali pakeisti vienas kitą, tai kas vieną stums, kitam gali būti traukos priežastis. Žvelgiant iš vadybinių sprendimų paieškos pozicijų, skirstymas į vidines (subjektyvias) ir išorines (objektyvias) migracijos priežastis yra reikšmingas, kadangi išorinėms migracijos priežastims valstybės politikos lygio priemonės gali turėti įtakos, tačiau vidinės migracijos priežastis dažnai būna neįmanoma įtakoti arba poveikis būna labai nežymus. Migracijos priežastis galima skirstyti į dvi stambias grupes: individo lygio (asmeniniai) ir bendrieji (valstybės) lygio.

Individo lygio migracijos priežasčių grupę sudaro asmeniniai emigruojančių poreikiai, kuriuos galima priskirti prie vidinių (subjektyvių) migraciją skatinančių veiksnių. Pagrindas yra žmogaus asmeninis racionalus apsisprendimas migruoti, jo priežasčių skalė, kurią veikia psichologiniai, demografiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai, politiniai ar kiti veiksniai.

Migraciją galima traktuoti kaip priemonę arba elgesio liniją, kuria individas siekia gauti pageidaujamą atlygį, pakelti gyvenimo kokybę persikėlus į kitą šalį ir t. t. Migracija šiuo požiūriu apibūdinama kaip racionalus veiksmas, leidžiantis maksimizuoti individualius poreikius (*M. D. Dos Santos, F. Poste-Vinay, 2003*).

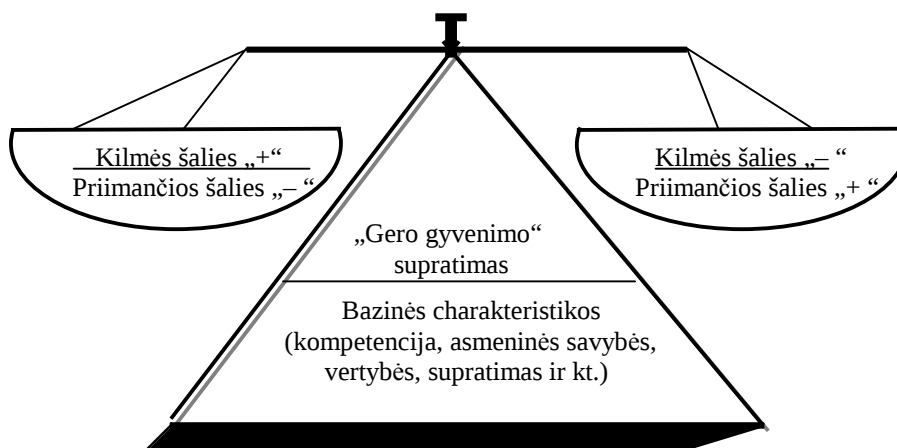
Remiantis tuo, kad žmonių sprendimai yra racionalūs, galima išskirti jų priežastis. Racionalūs sprendimai priimami turint tam tikrą sprendimo priėmimą palengvinantį arba lemiantį vidinį ir išorinį pagrindą. Sprendimo migruoti vidiniu pagrindu galima laikyti individo turimą kompetenciją, asmenines savybes bei „gero gyvenimo“ supratimą. Sprendimo migruoti išoriniu pagrindu galima laikyti valstybės politikos veiksnius, kurie skatina arba neskatina išvykti dirbti į kitą šalį, bei tuos priimančios šalies veiksnius, kurie skatina arba neskatina atvykti. Remdamiesi savo turimais gebėjimais ir siekiamo „geresnio gyvenimo“ vaizdiniu, asmenys suvokia, ką jie nori dirbti ir kaip jie nori gyventi, bei įvertina galimybes savo tikslams pasiekti. Suvokę savo galimybes ir tikslus, žmonės įvertina išorinį sprendimo migruoti priėmimo pagrindą. Galima tikėtis, jog atlikę šį racionalų apskaičiavimą, įvertinę visus jiems žinomus migracijos arba likimo plusus ir minusus, žmonės priima sprendimą migruoti arba likti savo šalyje. Šis sprendimas visada bus paremtas individo turima subjektyvia informacija ir subjektyviais kriterijais. Kiekvienam žmogui tie patys išoriniai veiksniai gali turėti skirtingą įtaką, kadangi gali skirtis jų vidinis apsisprendimą lemiantis pagrindas, t. y. kompetencija, asmeninės savybės ir „gero gyvenimo“ supratimas. Ir tik dėl to, kad žmonės skirtingai vertina vienodas išorines aplinkybes, neįmanoma identifikuoti ir nustatyti baigtinio migracijos

priežasčių sąrašo. Kaip ir neįmanoma nustatyti, kokioms išorinėms sąlygoms esant žmonės būtinai priims sprendimą migruoti. Pavyzdžiui, net supant ir didžiausiam skurdui ar pavojams, migraciją, kaip išeitį iš situacijos ir galimybę pagerinti esamą padėtį, pasirenka tik dalis žmonių. Todėl bet kuris migracijos priežasčių išvardijimas lieka pavyzdiniu sąrašu aplinkybių, kurios gali paveikti žmogaus apsisprendimą. (*Laisvosios rinkos instituto tyrimas, 2006*).

Remiantis tuo, kad individo sprendimas migruoti yra racionalus, jog jam priimti individas atlieka racionalius apskaičiavimus ir pasveria įvairias alternatyvas, sprendimui migruoti priimti gali būti taikomas „svarstyklių principas“ (*P. Jucevičienė, R. Viržintaitė, G. Jucevičius, 2002*). „Svarstyklių“ principu jį galima vadinti todėl, kad vienoje svarstyklių pusėje žmogus „sveria“ visus veiksnius, kurie skatina likti kilmės šalyje, t. y. savo šalies plusus, taip pat – veiksnius, dėl kurių nepatiktų dirbti ir gyventi priimančioje šalyje, t. y. užsienio šalies minusus. Absoliuti šių veiksnių suma duoda rezultata, skatinantį likti dirbti ir gyventi savo šalyje (traukos veiksniai). Kitoje svarstyklių pusėje individas „sveria“ veiksnius, kurie skatina išvykti iš kilmės šalies, t. y. savo šalies minusus, bei veiksnius, dėl kurių patiktų gyventi ir dirbti priimančioje šalyje, t. y. užsienio šalies plusus (stūmimo veiksniai). Šių svarstyklių pagrindu ir atramos tašku galima laikyti bazines individo charakteristikas: asmenines savybes, vertybes, požiūrius ir kt.

Būtina pažymėti, kad migracijos sprendimo priėmimas skiriasi atsižvelgiant į tai, kurioje šalyje gyvena sprendimą priimančias individas: ar jis tebegyvena savo kilmės šalyje, ar jau išvykęs ir svarsto apie galimą grįžimą arba vykimą į dar kitą šalį. Vidinis apsisprendimo pagrindas ir išoriniai veiksniai yra tie patys, tačiau pirmuoju atveju ne visi veiksniai žinomi (pvz., sunku įsivaizduoti galimus gyvenimo priimančioje šalyje minusus). Taip pat yra pagrindas manyti, kad kilmės šalyje individai skaičiuoja ne „stūmimo“ veiksnius, bet palygina savo šalies plusus ir savo šalies minusus, bei užsienio šalies plusus ir užsienio šalies minusus.

„Svarstyklių“ principas, skirtas individų migracijos sprendimui priimti, pavaizduotas 3 paveiksle.

3 pav. „Svarstyklių“ principas migracijos sprendimui priimti

Jei kilmės šalies plusų ir priimančios šalies minusų suma yra mažesnė už kilmės šalies minusių ir priimančios šalies plusų sumą, tai galima tikėtis, jog individas, atliekantis tokius svarstymus, priims sprendimą išvykti. Kiekvienas iš šių veiksnių gali būti išmatuojamas pagal atitinkamą skalę, t. y. nustatomas jų įvertis. Žinant išvykimą įtakančių arba pasilikimą įtakančių veiksnių įverčių absoliučias sumas, galima paskaičiuoti priimančios šalies absoliutaus pranašumo koeficientą (taip pat kaip ir kilmės šalies absoliutaus pranašumo koeficientą):

$$\frac{\text{Kilmės šalies minusai} + \text{priimančios šalies plusai}}{\text{Kilmės šalies plusai} + \text{priimančios šalies minusai}} = \text{priimančios šalies pranašumas}$$

Jei šis santykis didesnis už vienetą, vadinasi, asmuo teikia priimančiajai šaliai pranašumą prieš kilmės šalį, todėl veikiamas konkrečių pasvertų veiksnių individas yra linkęs išvykti dirbti ir gyventi į kitą šalį. Jei šis santykis mažesnis už vienetą, vadinasi, kilmės šaliai teikiamas pranašumas prieš priimančiąją ir dėl konkrečių pasvertų veiksnių individas yra linkęs likti dirbti ir gyventi savo šalyje.

Nagrinėjant, kaip bendrieji (išoriniai) veiksniai veikia konkrečius asmenis, migracijos priežastims aiškinti teorijoje naudojamos asmeninės prisitaikymo prie bendrųjų veiksnių strategijos. Tai tarsi pavieniai pavyzdžiai, kokius prisitaikymo sprendimus asmenys priima vertindami ekonominius, politinius, kultūrinius, tačiau juos individualiai veikiančius veiksnius. Pateiksime keletą strategijų, bet tai nėra baigtinis sąrašas ir todėl negali atspindėti jomis besivadovaujančių migrantų proporcijų.

Scmitd-Haueris įvardija *kapitalo sutelkimo stabiliai adaptacijai rinkos ekonomikos sąlygomis strategiją*. Emigrantai siekia sukaupti kapitalo verslui pradėti ar kitoms svarbioms išlaidoms. Lietuvos ekonomikos sąlygomis kaip pavyzdys šiai strategijai iliustruoti gali būti nekilnojamojo turto rinkos pavyzdys. Nekilnojamojo turto kainų kilimo priežastimi rinkos dalyviai įvardija paklausos augimą dėl išaugusio pinigų kiekio, gaunamo iš migrantų vakaruose.

Naujo starto strategija – galimybė pakeisti socialinę, ekonominę aplinką.

Pragyvenimo šaltinio senatvei užsitikrinimas grįžus ar negrįžtant. Akcentuojama, jog sprendimas migruoti priimamas dėl nepasitikėjimo socialinio draudimo sistema arba prognozuojant mažas išmokas, vidutinio amžiaus žmonės išvažiuoja užsitikrinti stabilų pragyvenimo šaltinį senatvėje.

Namų ūkio ar asmens sprendimas emigruoti ir diversifikuoti pajamas tiek dėl jų sumažėjimo, tiek dėl potencialių kitų ekonominių rizikų. Dalies Lietuvos gyventojų pagrindinis pajamų šaltinis yra žemės ūkio veikla. Todėl mažėjant pajamoms iš žemės ūkio migrantai siekia

gauti pajamų ir iš kitų šaltinių, taip apsaugoti nuo finansinių nesėkmių. Tokia migracijos strategija stebima ir kitose valstybėse, kuriose vyravo žemės ūkis. (*Stark, O., Bloom, D., 1985*).

Geresnio išsilavinimo strategija – kai emigruojama siekiant geresnio išsilavinimo ar mokslinės veiklos.

Starkas ir Tayloras (1991) aprašė *santykinės gerovės padidinimo strategiją*. Migrantų tikslai – pagerinti ne absoliutų gerovės lygį, bet santykinį gerovės lygį bendruomenėje, arba pakeisti lyginamąją bendruomenę. Todėl bendras gerovės augimas gali nesumažinti motyvacijos migruoti.

Ilgūdžių išnaudojimo ir karjeros strategija – kai migracija siekiama pasinaudoti priimančios valstybės darbo rinkos teikiamomis galimybėmis. Dažniausiai išvažiuojama dirbti pagal specialybę arba įgijus išsilavinimą pasirenkama dirbti kitoje valstybėje.

Vis dėlto dažniausiai pagrindiniais įvardijamais veiksniais išlieka ekonominiai, bet negalime pamiršti, kad ir socialiniai, politiniai bei demografiniai yra ne mažiau svarbūs. Migruojama, kai gaunamas uždarbis yra mažesnis nei laukiamas uždarbis.

Globalizacijos procesų plėtra ir stiprėjimas yra viena iš priežasčių pasaulinės migracijos procesų plėtrai. Lietuva nėra išimtis. Narystė Europos Sąjungoje dar labiau suaktyvino šiuos procesus. Europos Sąjungos piliečių migracija – viena iš keturių laisvių, įtvirtintų ES sutartyse, skatinamų priimančios ES teisės aktus, kurie užtikrina visų valstybių narių darbuotojų lygiateisiškumą.

Tačiau mokslininkų atlikti tyrimai, analizės, apklausos rodo, kad pagrindinės įvardijamos priežastys, skatinančios Lietuvos gyventojų migraciją, lieka išorinės – ekonominės: darbo užmokesčio skirtumai ir nedarbas. Tai veikia kaip išstumiamasis veiksnys kilmės šalyje – Lietuvoje. Tikslu šalys tam naudoja pritraukiančiuosius veiksnys, tokius kaip nuolatinis imigrantų darbo poreikis. 2002 m. viduryje, visuomenės apklausos duomenimis, Lietuvos gyventojai, atitinkamai pirmoje ir trečioje vietose nurodė tokias galimas neigiamas narystės ES pasekmes „užsienis naudosis pigia darbo jėga“ ir „gabiausi žmonės išvažiuos iš Lietuvos“ (*Maniokas, Vilpišauskas, 2004*).

Kaip ir daugelis kitų valstybių, kurių ekonomikos lygis nėra toks aukštas kaip senosiose Europos valstybėse, Lietuvoje išryškėja ir kiti veiksniai, kurių reikšmingumo negalima neįvertinti.

Iki šiol palyginti silpnai buvo plėtojama profesinio orientavimo sistema. Tik pastaruoju metu pradėta labiau akcentuoti profesinio orientavimo svarba. Tai pasireiškia tuo, kad darbo jėgos kvalifikacija dažnai neatitinka rinkos poreikių, ilgą laiką buvo stebimas struktūrinio nedarbo reiškiny, žemas profesinis mobilumas. Didesnės profesinio tobulėjimo galimybės, karjeros galimybės užsienyje – veiksnys, skatinantis emigruoti, ypač aukštos kvalifikacijos

specialistus. Nestabili padėtis darbo rinkoje, nepakankama socialinio draudimo sistema taip pat yra viena iš priežasčių, skatinančių norą sumažinti socialinę riziką (šeimoje) ir priimti sprendimą migruoti. Taip bandoma prieiti prie alternatyvių pajamų šaltinių.

Regioninės raidos skirtumai (gyventojų užimtumo, nedarbo, pajamų lygio, darbo rinkos, socialinių paslaugų prieinamumo) šalyje skatina migruoti vis daugiau žmonių iš atsilikusių šalies regionų, kur didelis nedarbas ir nėra pragyvenimo šaltinių, į ekonomiškai labiau išsivysčiusius regionus, šiuo metu vis dažniau į Vakarų valstybes.

Migracijos infrastruktūra veikia ir šešėlinėje ekonomikoje (migracija tampa verslu) per neformalius tinklus ar paremta draugystės (giminystės) ryšiais. Tai neretai tampa migracijos veiksmu.

Eurointegraciniai procesai ir numatomas įsiliejimas į Šengeno erdvę taip pat veikia migracijos procesus Lietuvoje.

Visos išardytos emigracijos priežastys daro įtaką socialiniam, demografiniam, ekonominiam Lietuvos gyventojų gyvenimui.

Galima daryti išvadą, kad asmenų judėjimas, susijęs su darbo jėgos perėjimu iš vienos šalies į kitą arba vieno ekonominio sektoriaus į kitą, dažniausiai nagrinėjama kaip darbo jėgos migracija. Tokios migracijos priežastimis laikomos dvi pagrindinės ekonomiškai matuojamos sąlygos – geresnio atlyginimo ir geresnio gyvenimo paieška. Tačiau reikia įvertinti tai, kad žmogus, būdamas racionaliai mąstanti asmenybė, siekia patenkinti įvairius savo poreikius, pradedant nuo fiziologinių ir baigiant saviraiškos poreikiais (*G. Moorhead, R. W. Griffin, 1995*). Todėl galima teigti, kad migracija iš vienos šalies ar vieno ekonominio sektoriaus į kitą šalį ar kitą ekonominį sektorių nebūtinai turi būti paskatinta vien tik geresnio atlyginimo ar gyvenimo sąlygų paieškos poreikio. Daugelis migrantų domisi įvairiais migracijos pranašumais: pagrindiniu uždarbiu, pragyvenimo išlaidomis, nes žmonės nori didesnės realios kompensacijos, pragyvenimo kaina, gyvenimo kokybė, būsimais mokesčiais, lengvatomis, geru klimatu ir kt. Vis dėlto žmonės migruoja dažniausiai skatinami asmeninių interesų. Žmogaus asmeninį apsisprendimą migruoti veikia ir tokie veiksniai kaip būsto įsigijimas, vaikų mokyklos ir gyvenimo būdo pakeitimas, artimųjų praradimas, neužtikrintos rytdienos perspektyvos.

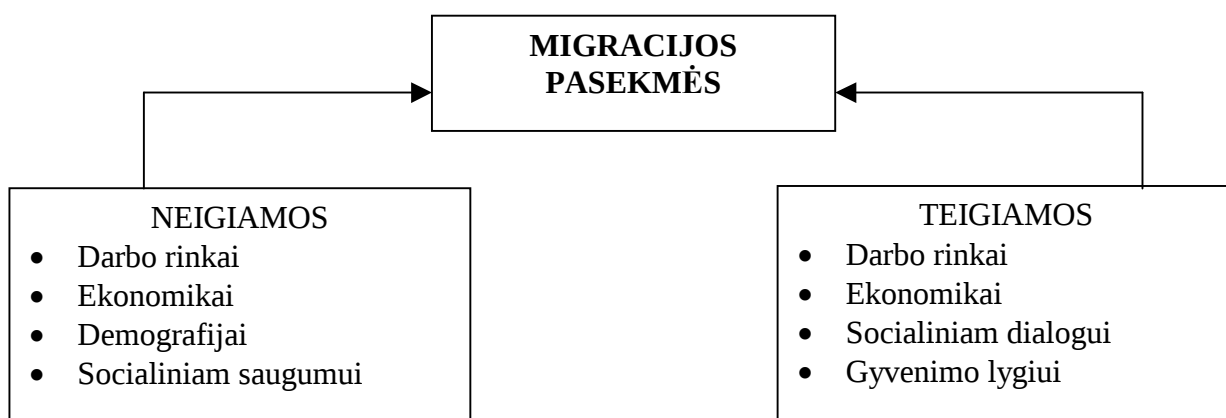
1. 4. Migracijos poveikio ekonomikos plėtrai pasekmės

Dauguma vyriausybių, ypač tų šalių, kurios netenka darbuotojų, yra labai susirūpinusios dėl migracijos sukeliama poveikio ekonominiam šalies augimui, švietimui, pajamų paskirstymui, t. y. pavojaus šalies gerovei. Šio susirūpinimo priežastis yra suvokimas, kad migracija „išplauna“ žmogiškąjį, t. y. darbo jėgos ir intelektualinį kapitalą, kurio niekada nėra per daug. Žinių

ekonomikoje intelektinis ir žmogiškasis kapitalas yra esminis gamybos veiksnys, tai emigracijos pagalba yra stabdomas ekonomikos augimas. Dėl migracijos procesų nukenčia ne tik dabartinė gyventojų karta, bet nukentės ir ateities kartos, kadangi sumažėjęs šalies ekonominis augimas atsiliepia pajamų augimui ir bendrai šalies vystymuisi.

Tokia intensyvi emigracija, net vertinant tik kiekybinį šio proceso aspektą, turi nemažą įtaką Lietuvos gyventojų skaičiaus pokyčiams. Per 1990–2006 m. Lietuvos gyventojų skaičius dėl migracijos sumažėjo 404 tūkst. žmonių. Šis rodiklis yra matomiausias ir dažniausiai akcentuojamas kaip pagrindinė emigracijos problema. Juo labiau, kad pagal Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) gyventojų skaičiaus prognozes Lietuva priskiriama prie šalių, kuriose iki 2050 m. gyventojų skaičius mažės sparčiausiai.

Dėl duomenų stokos nėra tiksliai žinoma emigracinių srautų amžiaus struktūra. Vertinant legalios emigracijos statistinius duomenis bei atsižvelgiant į ekspertų nuomonę, Lietuva pirmiausia praranda jaunimą, todėl ateityje tai atsilieps ir kitų demografinių procesų eigai (santuokai, gimstamumui, šeimai) bei darbo ištekliams, kuriuos gali tekti (ir jau kai kuriose srityse tenka) importuoti iš trečiųjų šalių. Kokias sritis veikia migracija matyti 4 paveiksle.

(B. Gruževskis, Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006)

4 pav. **Migracijos pasekmės**

Vienas labiausiai nerimą keliančių neigiamų migracijos aspektų – vadinamasis protų nutekėjimas, t. y. aukštos kvalifikacijos darbo jėgos praradimas ir dėl to mažėjantis šalies ekonominis (inovacinis) konkurencinis potencialas. Ekspertų vertinimai leidžia teigti, kad dėl migracijos Lietuva praranda nemažai aukščiausios kvalifikacijos darbo jėgos, mokslo atstovų. Tokių specialistų trūkumas jau dabar jaučiamas daugelyje ūkio šakų, susijusių su mokslu, medicina, inžinerija, informatika, kt. Antra vertus, kai nėra tinkamos aukštųjų mokyklų programų orientacijos į Lietuvos darbo rinkos poreikius, protų nutekėjimas, ypač jaunimo, yra užprogramuotas.

Bet emigracija turi ir teigiamų pasekmių. Be kultūrinių mainų, užsienio patirties įsigijimo, migracija teikia ir ekonominę naudą: mažėja nedarbas, auga darbo užmokestis, gerėja darbo sąlygos, mažėja socialinė įtampa visuomenėje, sprendžiamos ekonominės šeimos problemos. Nėra žinoma, kiek pinigų kasmet migrantai persiunčia (parsiveža) iš užsienio. Taip pat nežinoma, kur ir kaip naudojami migrantų pinigai, nėra programų, skatinančių (palengvinančių) „migracinių pinigų“ tikslingą panaudojimą (investicijas). Teigiamas migracijos efektas panaudojamas ne visas.

Taigi migracijos padariniai daugialypiai ir negali būti vertinami vienareikšmiai. Mąstant globaliai, tarptautinė darbo jėgos migracija gali turėti tiek teigiamų, tiek neigiamų pasekmių. Tai priklauso nuo daugelio veiksnių: migracijos rūšies, trukmės, koku aspektu vertinsime (siunčiančiosios šalies ar priimančiosios), bei valstybės ekonominio išsivystymo lygio.

Pagrindinės teigiamos ir neigiamos migracijos pasekmės Lietuvai pateiktos 4 paveiksle, išsamesnė jų ekonominė analizė yra pateikta tyrime.

2. MIGRACIJOS VERTINIMO METODIKA

Tyrimo problemos. Viena iš dabartinės migracijos situacijos problemų yra realios informacijos apie emigracijos procesus trūkumas. Kad būtų galima prognozuoti emigracijos tendencijas, kontroliuoti emigracijos procesus, reikia išsamios ir patikimos bazės bei monitoringo sistemos, leidžiančios vertinti emigracijos procesus pagal reikšmingus ir kontroliuotinus rodiklius. Reikia išsamių su emigracija susijusių aspektų tyrinėjimų, atliekamų pasitelkiant sociologinius, ekonominius, demografinius, etnologinius, socialinės psichologijos ir kitų sričių tyrimų metodus. Tačiau Lietuvoje trūksta informacijos apie tikslus migracijos mastus, kryptis, tendencijas. Tiksliausi duomenys gaunami atliekant visuotinį gyventojų surašymą. Laikotarpiuose tarp surašymų šie duomenys nustatomi remiantis gyvenamosios vietos deklaracijomis.

Oficialūs statistiniai duomenys apie gyventojų emigraciją iš Lietuvos tik iš dalies atspindi realią situaciją. Viena iš priežasčių, kad dažniausiai pateikiami tik oficialūs migracijos duomenys – registruota migracija, t. y. fiksuojami žmonės, kurie pranešė apie gyvenamosios vietos pasikeitimą. Akivaizdu, jog jie sudaro tik dalį migravusiųjų. Praktiškai nėra tikrų duomenų apie neoficialią migraciją, kai asmenys nepraneša apie savo išvykimą. Todėl atlikti išsamią analizę nėra lengva. Kitas duomenų ir tyrimų trūkumas yra tas, kad tik iš dalies atspindima emigruojančių socialinė demografinė struktūra. Turimi statistiniai duomenys atspindi tik faktinę padėtį, bet neleidžia atskleisti emigravimo priežasčių, tyrinėti emigruojančiųjų elgesio motyvų, nuostatų. Apie tai gali pasakyti tik patys to proceso dalyviai. Tačiau pagrindinis apklausų trūkumas yra tas, kad ne visada deklaruojamas veiksmas sutampa su realiai atliekamu veiksmu, todėl vienareikšmiškai pagal pareikštą ketinimą emigruoti, spręsti apie tai, ar asmuo emigruos, būtų ne visai teisinga.

Migracijos srautų duomenų analizė padeda geriau įvertinti pasekmes ekonomikai, jos konkurencingumui bei verslumui, žmogiškųjų išteklių nuostolius, kuriuos patiria Lietuva dėl migracijos procesų. Deja, ir čia susiduriama su sunkumais, nes nėra tikslios apskaitos.

Atliekant tyrimą, naudotasi įvairiais šaltiniais: analizuota oficialioji statistika, sociologinių apklausų duomenys, įvairūs tyrimai, straipsniai bei aktuali informacija iš interneto naujienų portalų ir svetainių. Kai kurie šaltiniai, ypač neoficialieji, internetiniai, turi trūkumų, iš esmės neįmanoma rasti statistinių duomenų apie kai kuriuos veiksnius bei padarinius, todėl tyrime nebuvo galimybės atlikti išsamios kiekybinės analizės. Bet tai, kad tyrime naudotasi daugeliu šaltinių, padeda sumažinti riziką, kad kai kurie iš jų nėra pakankamai reprezentatyvūs.

Pirmuoju tyrimo etapu vertinsime Lietuvos bendrąją ekonominę situaciją.

Antruoju etapu įvardinsime pagrindinius emigraciją lemiančius ekonominius-socialinius veiksnius:

- darbo užmokesčio skirtumus;
- nedarbo lygį;
- švietimo sistemos trūkumus.

Trečiuoju tyrimo etapu atliksime teigiamų ir neigiamų migracijos pasekmių Lietuvai analizę:

- mažėjančio nedarbo;
- augančio darbo užmokesčio;
- gerėjančių darbo sąlygų;
- gyventojų skaičiaus mažėjimo ir visuomenės senėjimo;
- darbo jėgos trūkumo;
- ūkio bendro vidaus produkto augimui;
- protų nutekėjimo.

Pabrėžtina, kad dėl duomenų stokos kai kurie iš išvardintų punktų kiekybinės analizės aspekto neturės, nes nepavyko rasti tokių duomenų.

Atliekamo tyrimo metu vartojamos ekonominės sąvokos:

Gyventojai (*population*) – nuolatiniai šalies gyventojai, skaičiuojami metų pradžioje.

Užimtumas (*aggregated job*) – realiojo darbo užmokesčio ir žmonių, gebančių susirasti darbą, sąryšis.

Užimti gyventojai (*employed*) – dirbantieji visų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ir organizacijose, taip pat ūkininkų ūkiuose ir atliekantieji karinę tarnybą.

Užimtumo lygis (*employment rate*) – užimtų gyventojų ir tiriamojo amžiaus grupės (darbingo amžiaus ir vyresnių) gyventojų skaičiaus santykis.

Bedarbiai (*unemployed*) – nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, nesimokantys dieninėse mokymo įstaigose, užsiregistravę gyvenamosios vietos valstybinėje darbo biržoje kaip ieškantys darbo ir pasirengę profesiniam mokymui.

Natūralusis nedarbo lygis (*natural rate of unemployment*) – darbo jėgos pusiausvyroje darbo rinkoje dalis, kurią sudaro bedarbiai.

Darbo jėga (*labour force*) – visi sulaukę darbingo amžiaus (16 metų) užimti šalies gyventojai ir bedarbiai.

Nedarbo lygis (*unemployment rate*) – nedirbančios darbo jėgos, tačiau galinčios ir norinčios dirbti, tik nerandančios tinkamo darbo, santykio su visa darbo jėga procentinė išraiška.

Bendras vidaus produktas (BVP) – tai bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje.

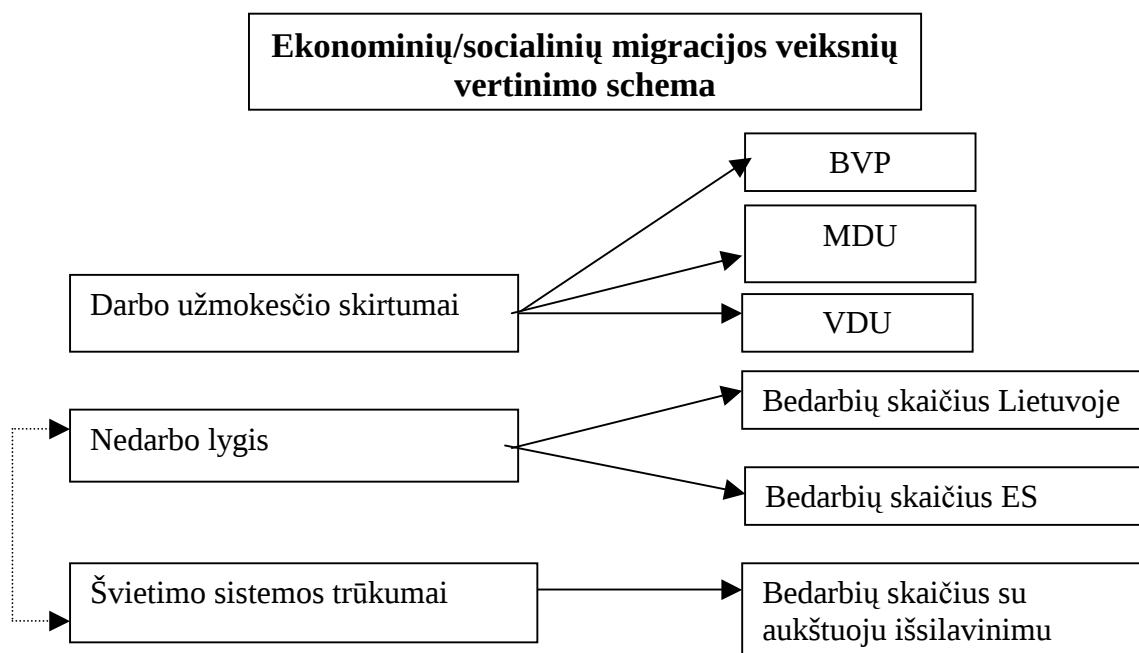
Minimalus darbo užmokestis (MDU) – Vyriausybės trišalės tarybos teikimu nustatytas darbo užmokesčio minimumas – valandinis atlygis ir minimalioji mėnesinė alga.

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (VDU) – ikimokestinis darbo užmokestis (neatskaičius fizinių asmenų pajamų ir privalomojo valstybinio socialinio draudimo mokesčių, kuriuos moka darbuotojas).

Protų nutekėjimas – išsilavinusių ar profesionalių žmonių išvykimas iš vienos šalies ekonomikos sektoriaus ar srities į kitą, paprastai dėl geresnio atlyginimo ar geresnių gyvenimo sąlygų.

Migracijos veiksnių vertinimo rodikliai

Tyrimą atliksime vertindami tik Lietuvos ekonomikai įtakos turinčius veiksnus. Dėl darbo apimtys visiškai nenagrinėsime politinių, kultūrinių, geografinių, psichologinių ar kt. veiksnių.

5 pav. **Ekonominių ir socialinių migracijos veiksnių vertinimo schema**

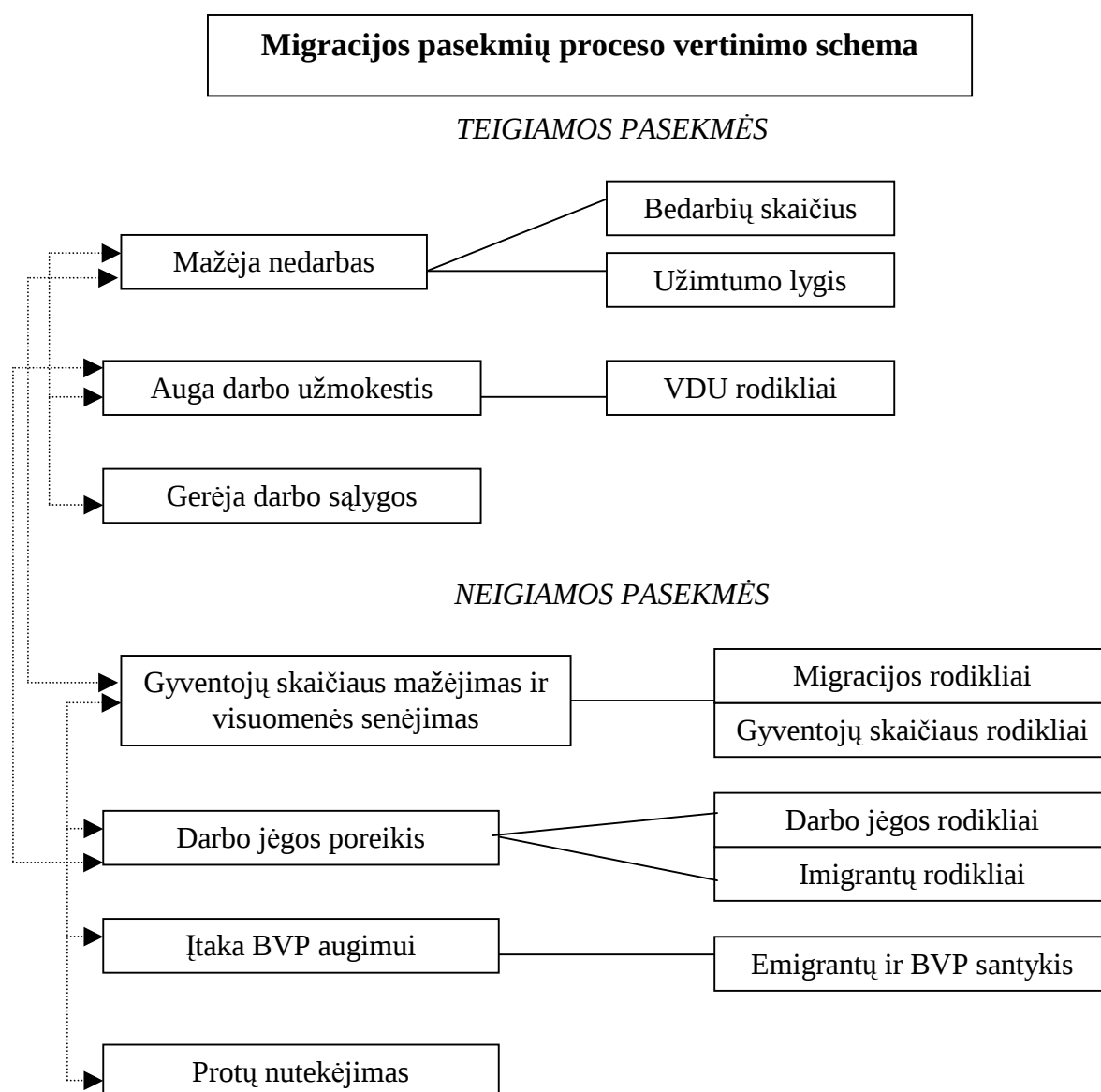
Migracijos pasekmių vertinimo rodikliai

Migracijos pasekmių tyrimai yra gana sudėtingi ir vertinimai susiduria su įvairiais sunkumais. Pavyzdžiui, esant negausiai migracijai, pasekmės paprastai nevertinamos, net nenagrinėjamos. Kita problema, kad yra gana sunku nustatyti migracijos ir jos pasekmių

priežastinį ryšį. Vertinant migraciją, skiriasi ir jos pasekmės valstybei nuo pasekmių individui. Vertinimas labai priklauso nuo vertinamojo laikotarpio – trumpalaikio, vidutinio ar ilgalaikio. Visa tai sudaro vertinimo procesą sudėtingu ir net prognozuojamos pasekmės ne visada išsipildo. Šioje dalyje apžvelgiamos tik pagrindinės migracijos pasekmės.

Pažymėtina, kad, vertinant migracijos pasekmes, galima išvelgti tiek teigiamų, tiek ir neigiamų migracijos reiškinio pasekmių ir jos tarpusavyje susijusios. Priklausomai nuo trukmės, ta pasekmė gali atlikti tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką ekonominiams procesams.

Vertinant ekonominiu aspektu, reikšmingiausia Lietuvai yra darbo jėgos migracija ir protų bei specialistų nutekėjimas. Šių migracijos rūšių poveikis darbo rinkai, sukuriama vidaus produktui, pinigų srautams yra labai svarbus. Pozityviai tai vertinti galima tik trumpalaikės migracijos atveju ir labai negatyviai ilgalaikės migracijos atveju.

6 pav. Migracijos teigiamų ir neigiamų pasekmių vertinimo schema

3. MIGRACIJOS PRIEŽASČIŲ IR PASEKMIŲ LIETUVAI ANALIZĖ

3.1. Lietuvos ekonomikos raidos apžvalga

Bendrujų ekonominių rodiklių apžvalga. Istoriniu požiūriu po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo praėjo dar labai nedaug laiko, tačiau šalies ūkyje per šį laikotarpį spėjo įvykti fundamentalių permainų. Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo buvo patirtas gana didelis ūkio nuosmukis, hiperinfliacija ir didelis nedarbas, vėliau atsigaunantį Lietuvos ūkį neigiamai paveikė Rusijos ekonominė krizė. Tik 2002 m. šalies ūkyje ėmė ryškėti spartus vidaus vartojimo kilimas, nedarbo mažėjimas, darbo jėgos brangimas ir (ypač pastebimas pastaruoju metu) netgi struktūrinis jos trūkumas. Nuo 2003 m. vidaus paklausos ir eksporto subalansuota plėtra, bei padidėjęs skolinimosi mastas išvedė Lietuvą į Europos Sąjungos lyderius pagal bendrojo vidaus produkto (BVP) augimo ir nedarbo mažėjimo tempus.

Lietuva aktyviai dalyvauja tarptautinėje rinkoje: eksportas sudaro beveik pusę BVP ir yra diversifikuotas ir pagal prekes bei paslaugas, ir pagal regionus. Didžiausią dalį eksporto 2005 m., kaip ir keliais pastaraisiais metais, sudarė rafinuoti naftos produktai (27,2 proc.), maisto prekės ir žemės ūkio produktai (13,0 proc.), mediena, medienos ir popieriaus dirbiniai, baldai (10,9 proc.), tekstilės gaminiai, drabužių ir kailių siuvimo, odos ir jos dirbinių pramonės produkcija (9,5 proc.). Lietuvos eksportas į ES ir kitas Vakarų rinkas sparčiai augo: prekių eksportas į ES valstybes sudaro apie du trečdalius viso Lietuvos eksporto. Eksporto augimą paskutiniaisiais metais lėmė atsivėrusios ES rinkos bei ES eksporto subsidijos kai kuriems žemės ūkio produktams. Augantis eksportas rodo Lietuvos ūkio gebėjimus konkuruoti užsienio rinkose.

2000–2004 m. ūkio plėtra buvo itin sparti – vidutinis BVP metinis pokytis siekė 6,7 proc. per šį laikotarpį užsienio prekybos apyvarta (prekių ir paslaugų) išaugo 1,8 karto. Spartus ūkio augimas buvo suderintas su makroekonominiu stabilumu. Infliacija Lietuvoje buvo nedidelė ir tik 2004 m. šiek tiek viršijo ES nustatytą konvergencijos kriterijų. Fiskalinis deficitas buvo gerokai žemiau Stabilumo pakte nustatyto 3 proc. lygio.

Kartu pradėjo ryškėti ir nerimą keliančios tendencijos, netolimoje ateityje galinčios gerokai sulėtinti ūkio augimą. Kai kurių ES valstybių darbo rinkų atsivėrimas sustiprino emigraciją iš Lietuvos ir paaštrino kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo problemą: darbo jėgos ėmė trūkti, ji sparčiai brangsta. Darbo jėgos brangimas mažina šalies įmonių konkurencingumą ir trukdo eksporto plėtra. Tuo tarpu vidaus vartojimas ir importas, dėl pajamų kilimo auga, juos stimuliuoja ir sparčiai didėjantis vartojamųjų paskolų portfelis. Tiesioginių užsienio investicijų srautas (TUI) pastaraisiais metais augo labai ribotai: šiuo metu bendras sukauptų TUI lygis

Lietuvoje yra mažiausias iš visų ES šalių narių. Tad nepaisant esamos pozityvios ūkio raidos, makroekonominių veiksnių ir tendencijų analizė rodo, jog Lietuva įžengia į lėtėjančio ūkio augimo fazę.

Lietuvos BVP vienam gyventojui (įvertinus perkamąją galią) 2004 m. sudarė tik 48 proc. ES vidurkio, ir tai rodo didelį Lietuvos ūkio išsivystymo atotrūkį nuo ES vidurkio. Kartu Lietuvai būdingi gana dideli skirtingų regionų išsivystymo netolygumai, kurie dar didėja. Atotrūkis tarp labiausiai išsivysčiusios Vilniaus ir skurdžiausios Tauragės apskrities pagal BVP vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, 2004 m. sudarė apie 2,6 karto (šis skirtumas 1997–2004 metų laikotarpiu padidėjo 2,5 karto). 2004 m. šalies samdomojo darbo pajamų vidurkį viršijo tik trys apskritys (Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos), o didžiausias santykinio skurdo lygis buvo kaime, ypač periferinėse, pasienio vietovėse, mažiausias – didžiuosiuose miestuose. Atskirose Lietuvos vietovėse tebėra ryškūs gyvenimo kokybės skirtumai, kuriuos sunkiai apima pavieniai statistiniai rodikliai.

Socialinių ekonominių rodiklių apžvalga. Lietuvos ekonomikos augimo sąlygojama didėjanti darbo jėgos paklausa sudarė palankias sąlygas augti užimtumui ir mažėti nedarbui: užimtumo lygis išaugo nuo 57,5 proc. 2001 m. iki 62,6 proc. 2005 m. (*Eurostat* duomenimis). Tačiau bendras darbo jėgos ekonominis aktyvumas nuo pat 2001 m. keitėsi nedaug ir 2001–2005 m. net kiek sumažėjo (atitinkamai nuo 69,7 iki 68,4 proc.), o neaktyvių 15 metų ir vyresnių gyventojų skaičius padidėjo 4,4 proc. (atitinkamai nuo 1164,6 tūkst. iki 1216,4 tūkst.). Vadinasi, darbo rinkoje neišnaudojamas pakankamai didelės dalies darbo jėgos, kuri yra ekonomiškai neaktyvi, potencialas. Svarbi sritis, kurioje sutelktas darbo jėgos potencialas, yra kaime vyraujantis užimtumas žemės ūkio, medžioklės, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje. Šiame sektoriuje Lietuvoje 2005 m. dirbo 13,9 proc. visų užimtųjų, kai tuo tarpu ES-15 – 5,8 proc. (2003 m.). 2005 m. užimtųjų asmenų skaičius žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje Lietuvoje siekė 14,1 proc. (3,5 proc. punkto mažiau nei 2001 m.) Tačiau užimtumo struktūra Lietuvoje vis dar labai skiriasi nuo ekonomiškai labiau išsivysčiusių ES valstybių. 2004 m. ES valstybėse žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje dirbo vidutiniškai 5,1 proc. užimtų darbuotojų.

Nedarbas sparčiai sumažėjo nuo 16,5 proc. 2001 m. iki 8,3 proc. 2005 m. (*Eurostat* duomenimis); kartu sparčiai mažėjo ir šio rodiklio teritoriniai skirtumai tarp atskirų šalies vietovių. Panaši tendencija buvo būdinga ir registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykio rodiklio atveju. Tačiau šie teigiami rodiklių poslinkiai nelėmė didesnės šalies regionų teritorinės socialinės sanglaudos. Mažėjančių nedarbo lygį ir bedarbių skaičių visų pirma stipriai lėmė gyventojų emigracija iš šalies, kurią paskatino Lietuvos įstojimas į ES, ir jų judėjimas į didžiuosius šalies miestus. Tikėtina, kad didžioji išvykusių į užsienį dalis yra darbingo amžiaus

gyventojai, siekiantys migruoti į kitas šalies vietas ar užsienį dėl nepalankių socialinių, ekonominių ir teritorinių gyvenimo sąlygų.

Tebėra gana didelis jaunimo nedarbas (2005 m. jis siekė 15,7 proc.), be to, nedarbas yra struktūriškai nepalankus, stebimas nekvalifikuotų ar praradusių kvalifikaciją bedarbių dalies augimas (Lietuvos darbo biržos duomenimis, – apie 70 proc. registruotų bedarbių), didelis ilgalaikių bedarbių skaičius (2005 m. ilgalaikiai bedarbiai sudarė apie 55 proc. visų bedarbių). Didžiąją ilgalaikių bedarbių dalį sudaro būtent nekvalifikuoti asmenys, nepasirengę konkuruoti darbo rinkoje, nes neturi darbo rinkai reikalingo profesinio pasirengimo, darbo įgūdžių arba yra praradę ryšį su darbo rinka, taip pat įvairūs socialinės rizikos ar socialinę atskirtį patiriantys asmenys. Tai ir sudaro pagrindines kliūtis jų integracijai į darbo rinką. Moterų ilgalaikio nedarbo lygis yra kiek aukštesnis nei vyrų. Be to, pastaraisiais metais didėjo ilgalaikių bedarbių dalis kaimo vietovėse.

Statistikos departamento duomenimis, santykinis skurdo lygis Lietuvoje 2005 m. buvo 16,9 proc. (t. y. gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo ribos dalis); jis išliko panašus nuo 2000 m. (16,0 proc.). Akivaizdūs skurdo lygio skirtumai miesto ir kaimo vietovėse. 2004 m. didžiausias santykinio skurdo lygis buvo kaime, mažiausias – didžiuosiuose miestuose. Žemiau santykinės skurdo ribos 2004 m. gyveno 25,7 proc. kaimo ir 11,3 proc. miesto gyventojų. Skurdo lygis penkiuose didžiuosiuose miestuose buvo dar žemesnis – 8,8 proc. Skurdo lygis kaimo vietovėse taip pat buvo aukštesnis: žemiau santykinės skurdo ribos gyvenančių kaimo gyventojų vidutinės vartojamosios išlaidos, skaičiuojant ekvivalentiniam vartotojui, buvo 25,8 proc., miestiečių – 23,3 proc. mažesnės už skurdo ribą. Tarp visų skurstančiųjų kaimo gyventojai sudarė 53 procentus (tarp visų gyventojų – 33 proc.). Pakankamai aukštu skurdo lygiu išsiskiria ir kai kurios visuomenės grupės. Štai 2004 m. žemiau santykinio skurdo ribos gyveno 30,1 proc. žemdirbių, 24,5 proc. pensininkų namų ūkių narių. Statistika atskleidžia ir pagrindines skurdo priežastis, kurios dažnai yra tarpusavyje glaudžiai susijusios. Tai nepakankamos pajamos (darbas mažos pridėamosios vertės sektoriuose, priklausomybė nuo valstybės išmokų), nedarbas, žemas išsilavinimas ar rinkos poreikių neatitinkanti kvalifikacija, sunkumai derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus.

Pastebima didėjanti kvalifikuotos darbo jėgos paklausa – jos trūkumas, ypač didžiuosiuose šalies miestuose, tampa pagrindiniu ūkio plėtros stabdžiu. Pasaulio banko 2004 m. atliktoje Lietuvos investicinio klimato studijoje nurodoma, kad apklausti įmonių vadovai kaip vieną didžiausių kliūčių investicijoms įvardijo būtent kvalifikuotų specialistų stoką. Didelės dalies darbo jėgos kvalifikacija nepakankamai atitinka darbo rinkos poreikius, gyventojai neturi reikiamų įsidarbinimo gebėjimų ir verslumo, o jų profesinis ir teritorinis mobilumas šalies viduje tebėra žemas.

Demografinę situaciją stipriai veikia dvi tendencijos: emigracija ir visuomenės senėjimas. Pastaraisiais metais daug žmonių emigravo į labiau išsivysčiusias ir savo darbo rinkas atvėrusias ES šalis nares, o pačių Lietuvos gyventojų nuolat mažėja – mažesnis gimstamumas nei Lietuvoje yra tik keliose ES valstybėse. Demografinė situacija sparčiau blogėja kaime. Gyventojų mažėjimą kaime lemia kaimui būdingas mažesnis gimstamumas ir didesnis mirtingumas nei mieste, taip pat pažymėtina jaunų 25–29 m. amžiaus kaimo gyventojų (ypač moterų) migracija į miestus. Kita demografinė kaimo tendencija yra gyventojų senėjimas – mažėja vaikų iki 15 metų dalis, daugėja 60-mečių ir vyresnio amžiaus gyventojų dalis. Tokią prastą demografinę padėtį kaime daugiausia lemia nepakankamas sveikatos ir švietimo paslaugų prieinamumas, neigiami darbo jėgos paklausos pokyčiai, prasta infrastruktūros būklė.

Besikeičianti demografinė situacija stipriai veikia visą darbo rinką. Emigruoti į užsienį labiau linkęs jaunimas, todėl vyresniems gyventojams atsirado daugiau galimybių įsidarbinti. Ši priežastis lėmė naują tendenciją – pagyvenusių asmenų (55–64 m.) užimtumo didėjimą (atitinkamai nuo 38,9 proc. 2001 m. iki 49,2 proc. 2005 m.). Šių asmenų užimtumo lygis mūsų šalyje buvo gerokai aukštesnis už ES-25 vidurkį (42,5 proc. 2005 m.). Kartu tai lemia didėjanti darbo jėgos vidutinį amžių. Kvalifikuotų darbuotojų augančio vidutinio amžiaus tendencijos nekompensuoja paruoštų naujų specialistų srautas. Toks gyventojų senėjimas ne tik sąlygoja didėjanti sveikatos priežiūros, socialinių ir kitų viešųjų paslaugų poreikį, bet ir lemia didelę egzistuojančios darbo jėgos mokymosi visą gyvenimą svarbą. Švietimo ir mokymo kokybė tampa esmine Lietuvos ūkio plėtros prielaida.

Tiesa Lietuvos švietimo sistema pagal didelę dalį formaliojo švietimo rodiklių nedaug atsilieka nuo ES šalių vidurkio ar jį lenkia. Pagal mokinių pasiekimų tyrimų rodiklius Lietuva darė sparčią pažangą bendrojo lavinimo sistemoje. Didelė dalis jaunimo įgyja aukštąjį išsilavinimą, tačiau įgyta kompetencija nepakankamai atitinka verslo ir visuomenės poreikius. Aukštojo mokslo studijų programų turinys neatitinka mokslo, darbo rinkos ir visuomenės poreikių, mažai ugdomi praktiniai įgūdžiai. Dabartinė rengiamų kvalifikacijų struktūra nebeatitinka darbo rinkos poreikių. Be to, nepaisant jaunimo aktyvumo siekiant viduriniojo ir aukštojo mokslo, Lietuvos mokymosi visą gyvenimą rodikliai yra vieni prasčiausių ES: 2005 m. tęstiniame mokyme Lietuvoje dalyvavo beveik dvigubai mažesnė suaugusiųjų dalis nei ES. Darbininkų rengimas ir perkvalifikavimas yra silpniausia neformaliojo suaugusiųjų švietimo grandis. Greta darbininkų mokymosi poreikiai yra mažiausiai tenkinami tarp visų amžiaus grupių specialiųjų poreikių, socialinės rizikos asmenų, vyresnių ir kaimo vietovių gyventojų.

2 lentelė. Lietuvos ir Europos Sąjungos 2004 – 2005 m. pagrindinių rodiklių vertinimas

Rodiklis	Metai	Lietuvos vidurkis	ES-25 vidurkis	Skirtumo įvertinimas
BVP vienam gyventojui (pagal PGP), proc.	2004	48,0	100,0	Aukštas
Darbo našumas vienam dirbančiam asmeniui (pagal PGP), proc. ES vidurkio	2005	52,5	100,0	Aukštas
Užimtumo lygis, proc. (tarp jų pagyvenusių asmenų užimtumo lygis, proc.)	2005	62,6 (49,2)	63,8 (42,5)	Žemas (Žemas)
Nedarbo lygis, proc. (tarp jų ilgalaikio nedarbo lygis, proc.)	2005 (2005)	8,3 (4,3)	8,7 (3,9)	Žemas (Vidutinis)
Skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų, proc.	2004	16,1	16 (2003 m.)	Žemas

Šaltinis: Lietuvos ir ES statistiniai duomenys.

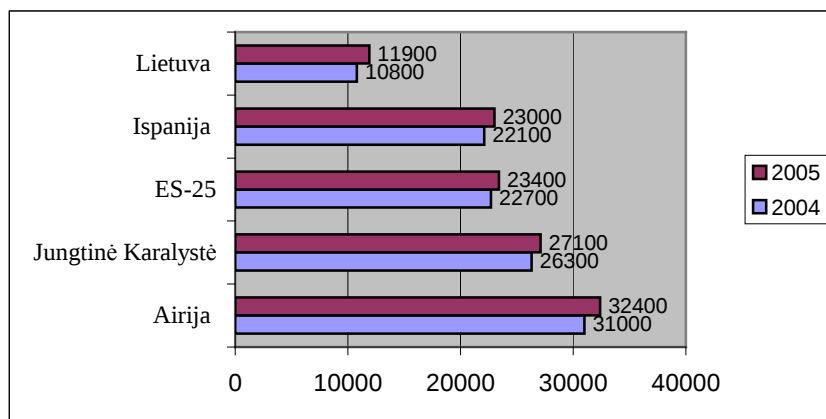
Toliau šioje dalyje ankstesnių atliktų tyrimų, studijų ir pateiktų statistinių duomenų pagalba įvertinsime migracijos veiksnių įtaką Lietuvai. Vertinimui naudojami oficialieji Statistikos departamento, Eurostat, Migracijos departamento, Darbo biržos ir kt. skelbtų tyrimų duomenys.

3.2. Migracijos Lietuvai priežasčių analizė

Darbo užmokesčio skirtumai. Viena iš pagrindinių emigracijos priežasčių įvardijama – potencialių asmeninių pajamų padidėjimas. RAIT atliktos apklausos duomenimis, svarbiausia respondentų manymu emigracijos priežastis yra nedidelis darbo užmokestis – taip mano 90 proc. Lietuvos gyventojų (www.bernardinai.lt).

Bendrus gyvenimo lygio skirtumus tarp Lietuvos ir Europos Sąjungos valstybių, į kurias emigruoja mūsų darbo jėga, iliustruoja sukuriamos BVP vertės, tenkančios vienam gyventojui (perkamosios galios standartais) rodiklis. Nepaisant sparčių šalies BVP augimo tempų, Lietuvos BVP, tenkančio vienam gyventojui, rodiklis yra vienas mažiausių ES (žr. priede Nr. 1). 2005 m. šis rodiklis lenkė tik kaimyninę Latviją. 2004 m. vienam gyventojui tenkanti BVP dalis, įvertinus perkamosios galios skirtumus, sudarė 47,8 proc. BVP dalies tenkančios statistiniam ES-25 gyventojui. Prognozuojama, kad 2006 m. šis rodiklis sieks – 53,3 proc. (*Eurostat, Struktural indicators*).

Didžiausias Europoje BVP, tenkantis vienam gyventojui, užfiksuotas Liuksemburge. 2005 metais šio rodiklio reikšmė palyginamąja valiuta sudarė 56 900 eurų (beveik 5 kartus daugiau nei Lietuvoje). Vertinant pagal tikslo šalių į kurias daugiausia išvyksta lietuviai, BVP rodiklį, tenkanti vienam gyventojui, pirmauja Airija – 32 400 eurų, antroje vietoje Jungtinė Karalystė – 27 100 eurų ir Ispanija – 23 000 eurų, Lietuvoje šis rodiklis tesiekia 11 900 eurų (žr. 7 paveikslą).

Šaltinis: Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenys pateikti remiantis Eurostat duomenų baze

7 pav. Lietuvos ir ES šalių bendras vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui

Prognozuojama, kad Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP), tenkantis vienam gyventojui, senųjų Europos Sąjungos (ES) šalių vidurkį turėtų pasiekti po 18 metų – bene anksčiausiai tarp ES naujokių, o po 12 metų – priartėti prie 75 proc. šio vidurkio. (www.sekunde.lt)

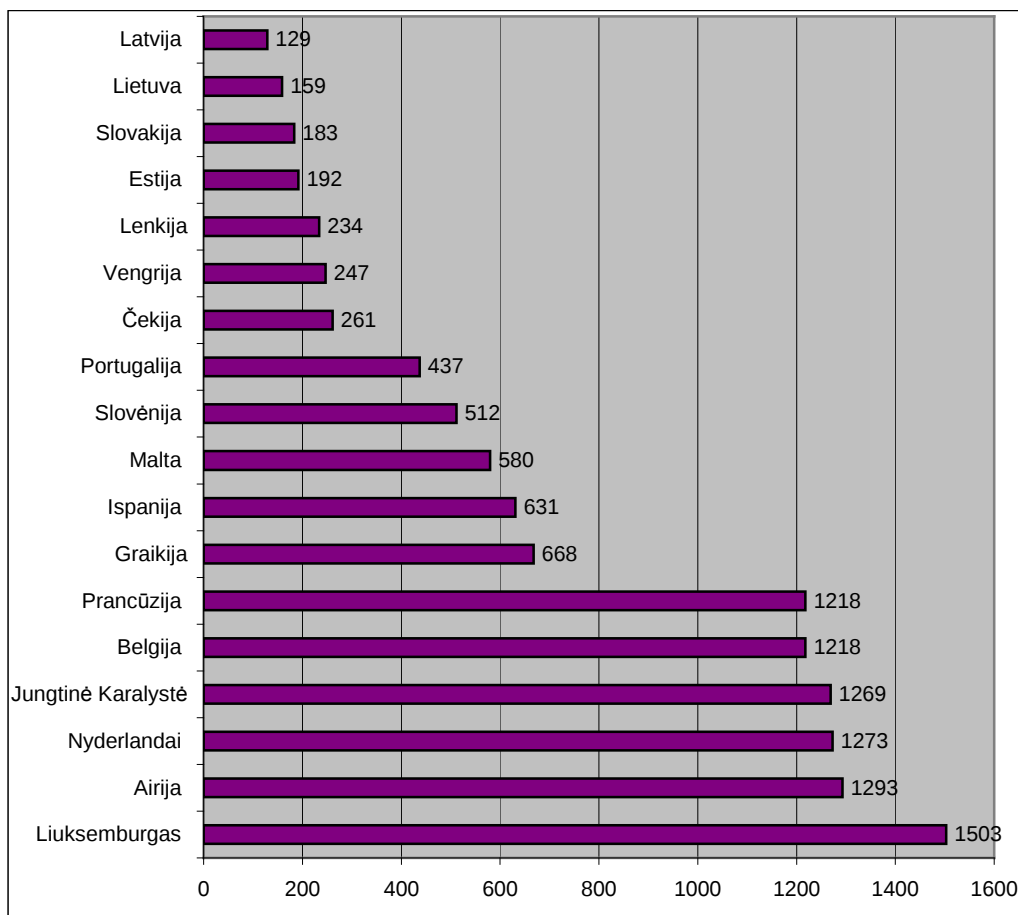
Pažymėtina, kad labai skiriasi lyginami atlyginimai Lietuvoje ir kitose ES valstybės. Minimalus darbo užmokestis (MDU) traktuojamas kaip šalies ekonominės ir socialinės politikos elementas, susijęs su šalies ekonomine galia. Daugelyje šalių MDU reguliuojamas įstatymiškai (18 ir 25 ES šalių). Austrijoje, Danijoje, Vokietijoje, Italijoje ir Švedijoje nėra įstatymu numatyto minimalaus darbo užmokesčio.

ES šalių, kuriose MDU reguliuojamas įstatymiškai, MDU skirtumai užfiksuoti labai dideli. Minimali alga Lietuvoje 2003 m. buvo padidinta nuo 430 iki 450 litų, 2004 m. sudarė jau 550 litų (nuo 2006 m. liepos mėn. 600 Lt.). Manoma, kad minimalią algą gaunančiųjų pajamas potencialiai didina nelegalių atlyginimų mokėjimas. Tyrimų analizė rodo, kad jį gauna 11-17 proc. darbuotojų. Statistikos departamento duomenimis, daugiausia darbuotojų, MDU arba mažiau gaunančių, yra paslaugų sektoriuje.

2005 m. Vyriausybės nustatyta minimali alga (159 eurai) Lietuvoje buvo 10 kartų mažesnė nei alga Liuksemburge (1 503 eurų) ir 8 kartus mažesnė nei Airijoje (1 293 eurų),

Didžiojoje Britanijoje (1 269 eurų), ar Prancūzijoje (1 218 eurų) (*Eurostat, Minimum wages 2005*). Tiesa, minimalios algos dydis tokiose šalyse kaip Portugalija (437 eurai), Ispanija (631 eurai) ar Graikija (668 eurai) yra dvigubai mažesnis už Airijos, Prancūzijos ar Didžiosios Britanijos. Uždarbio skirtumas labai priklauso ir nuo profesijos, pareigų, darbo patirties.

Minimalaus darbo užmokesčio rodikliai atsispindi žemiau pateiktame 8 pav.

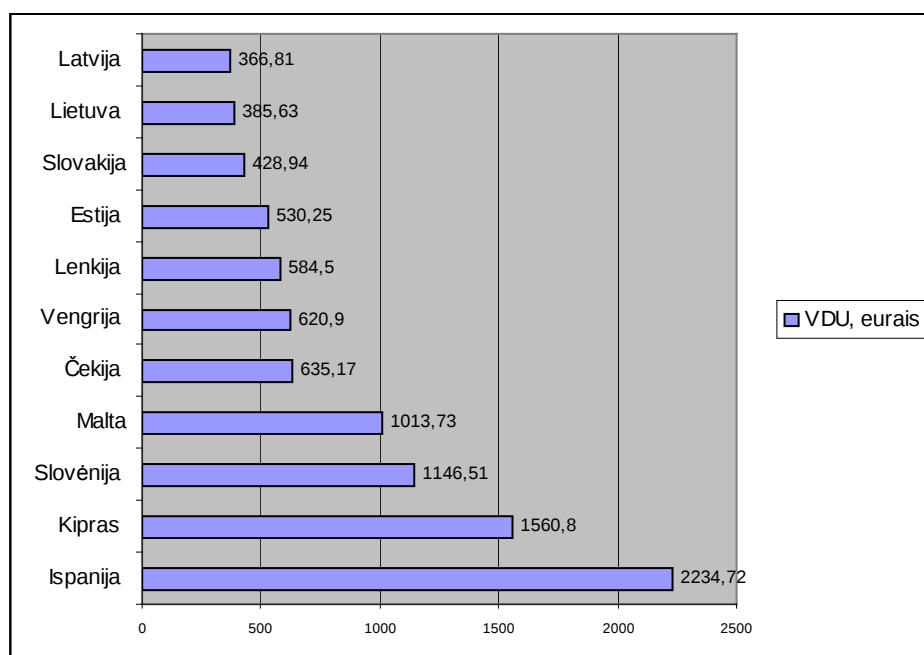

Šaltinis: Eurostat duomenys

8 pav. Minimalus darbo užmokestis ES šalyse 2005 m. (eurais)

Nuo 2006 m. liepos 1 d. minimaliam darbo užmokesčio dydžiui Lietuvoje padidėjus 50 litų (iki 600 Lt arba 173 eurų), šalių išsidėstymo pagal MDU dydį neįtakojo.

Kitas rodiklis pagal kurį vertinamos gyventojų pajamos yra vidutinis darbo užmokestis, kaip ir kiti šalies ekonominį augimą apibūdinantys rodikliai rodo pastarųjų metų augimo tendencijas. 2003 m. ilgą laiką buvęs „iššaldytas“ VDU per metus išaugo 4,5 proc. Valstybės sektoriuje šis rodiklis padidėjo – 4,7 proc., privačiame – 4,5 proc. Tačiau lyginant su kitomis ES šalimis, Lietuvoje šis rodiklis taip pat išlieka vienu mažiausių (žr. 8 pav.).

Šaltinis: Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenys

9 pav. **Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2005 metais**

Iš paveiksle pateiktų ES šalių, labiausiai išsiskiria Ispanija, lietuvių migrantų tikslo šalis, kurios vidutinis darbo užmokestis 2005 m. sudarė 2234,72 eurų, kai tuo tarpu Lietuvoje tuo pat metu VDU buvo šešis kartus mažesnis ir tesudarė 385,63 eurus.

Tačiau vertinimas tik pagal darbo užmokestį nėra visiškai objektyvus. Mat jame neatsispindi keletą svarbių veiksnių, tokių kaip gyvenimo sąnaudų skirtumai, išlaidos komunikacijai, transportui. Statistika dažnai nemato mokesčių, kurie sumokami, t.y. gyventojų pajamų ir socialinio draudimo mokesčių, dydžio. Vertinant tik pagal atlyginimų dydžius neįmanoma įvertinti darbo stabilumo ir darbo sąlygų. (*Laisvosios rinkos institutas, 2006*).

Taigi, nors potencialas atlyginimams kilti šalyje pakankamas ir pastebimas, lyginant Lietuvos situaciją pagal darbo užmokestį ES šalių kontekste, matyti, kad Lietuvos minimalus darbo užmokestis ir vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis yra vienas žemiausių tarp ES šalių ir skirtumas šiuo metu dar gana didelis. Vyriausybė yra įsipareigojusi iki 2008 metų padidinti minimalų mėnesinį darbo užmokestį iki 800 Lt bei pasiekti vidutinės bruto mėnesinės algos dydį 1800 Lt.

Nedarbo lygis. Gana ilgą laiką viena opiausių šalies problemų buvo aukštas nedarbo lygis. Iki 2000 m. registruotas nedarbas Lietuvoje buvo vienas iš aukščiausių Europos Sąjungoje. Darbo biržos duomenimis tuo metu registruoti bedarbiai sudarė 10,2 proc. visos darbo jėgos (204,9 tūkst.) (*Lietuvos darbo biržos 2004 metų veiklos ataskaita*).

Nedarbą lėmė pagrindinės struktūrinės priežastys – darbo užmokesčio užšaldymo politika ir regioninės politikos sunkumai bei papildomos priežastys, tokios kaip ribotas darbo jėgos mobilumas. (*O. G. Rakauskienė, 2006*).

Rinkos analizės ir tyrimo grupės duomenimis, gyventojų nuomone, didelis nedarbas Lietuvoje yra antra pagal svarbą priežastis, kuri skatina migruoti. Bedarbių skaičius Lietuvoje 2000–2005 m. pateiktas 3 lentelėje.

3 lent. **Bedarbių skaičius Lietuvoje 2000–2005 m.**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bedarbiai (statistikos departamento tyrimo duomenimis (tūkst)).	273,7	284,0	224,4	203,9	184,4	132,9
Bedarbiai registruoti Darbo biržoje (tūkst..)	204,9	223,9	198,4	167,0	142, 5	100,8

Statistikos departamento tyrimo duomenimis 2001 m. Lietuvoje užfiksuotas didžiausias nedarbo lygis. Tais metais bedarbių buvo 284,0 tūkst., tačiau po 2001 m. matyti bedarbių skaičiaus mažėjimo tendencijos.

Didėjant migracijos mastams, bendri Lietuvos nedarbo rodikliai pastaraisiais metais sparčiai mažėja (2005 m. jų skaičius sumažėjo iki 132,9 tūkst.), tačiau ne visoje Lietuvoje tolygiai. Statistikos departamento 2004 m. pateiktais užimtumo tyrimo duomenimis, didžiausias nedarbas išliko Alytaus apskrityje – 16 proc., Klaipėdos – 12,7 proc., Panevėžio ir Šiaulių – 12,6 proc. 2005 m. taip pat išliko gana dideli teritoriniai nedarbo skirtumai – didžiausias nedarbas užfiksuotas Lietuvos pasienio regionuose: Akmenės, Mažeikių, Šalčininkų rajonų savivaldybėse (2005 m. bedarbiais įregistruota iki 15 proc. darbingo amžiaus žmonių). Mažiausiai bedarbių tarp darbingo amžiaus žmonių yra Elektrėnų, Trakų, Kretingos rajono, Vilniaus miesto savivaldybėse – apie 2–3 proc.

2006 m. sausį registruoti bedarbiai sudarė 4,1 proc. visos darbo jėgos. Vertinant pagal amžiaus grupes išsiskyrė 15–24 metų gyventojai. 2004 m. registruotais bedarbiais jų buvo net 22,5 proc. (Jaunimo nedarbo lygis ES šalyse pavaizduotas 4 priede).

2005 m. nuo liepos mėn. Vyriausybei padidinus privalomąjį minimalų darbo užmokestį sumažėjo nedarbas, bet neišsprendė struktūrinio nedarbo problemos. Vis dar didžiausią bedarbių dalį sudaro nekvalifikuoti darbuotojai. Didelis nekvalifikuotų ir menkai kvalifikuotų bedarbių skaičius ir kvalifikuotų specialistų trūkumas yra struktūrinio nedarbo mažėjimo kliūtys. 2005 m. pabaigoje Lietuvoje buvo beveik 12 tūkst., o šių metų pradžioje – 11,8 tūkst. laisvų darbo vietų samdomiems darbuotojams. Personalo specialistų teigimu, tinkamų darbuotojų stygius ypač buvo jaučiamas pramonėje, paslaugų sektoriuje, viešajame valdyme, gynyboje,

socialiniame draudime ir prekyboje. Taigi išliekantis nedarbo lygis rodo, kad Lietuvoje trūksta darbuotojų galinčių užimti laisvas vietas.

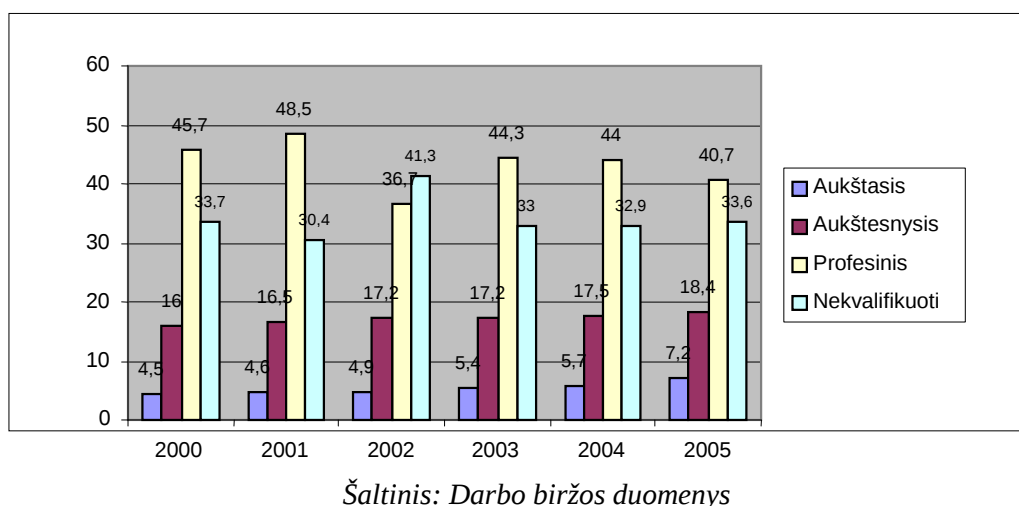
Pasak Darbo biržos atstovų Lietuvos bedarbių kontingentas yra problemiškas. Dauguma teritorinėse darbo biržose užsiregistravusių žmonių yra nepasirengę darbo rinkai. Jie yra praradę motyvaciją dirbti, tobulintis ir kelti ar keisti savo kvalifikaciją (*V. Supurytė, 2005*).

Analizuojant nedarbo lygį ES valstybėse, didžiausias nedarbas *Eurostat* duomenimis 2005 m. buvo Lenkijoje – 17,7 proc. ir Slovakijoje – 16,4 proc., o mažiausias – Airijoje – 4,3 proc., Jungtinėje Karalystėje – 4,7 proc. (Nedarbo lygio palyginimus tarp Lietuvos ir ES žr. priede Nr. 5).

Švietimo sistemos trūkumai. Šiandienė švietimo sistema yra orientuota į kiekybę, institucijas bei valstybės vaidmenį visuose švietimo aspektuose. Valstybinio švietimo sistema vis dar per silpnai reaguoja į rinkos pokyčius, t. y. kokių ir kokios specialybės specialistų reikia darbo rinkai. Dėl menko profesinio rengimo prestižo (Lietuva gerokai atsilieka nuo ES vidurkio pagal profesinio mokymo populiarumą), neproporcingai didelis skaičius moksleivių renkasi aukštąjį mokslą. Todėl ir atsiranda darbo rinkos poreikių ir parengtų specialistų galimybių nesuderinamumas.

Atotrūkis tarp studijų programų ir darbo rinkos poreikių reiškia, kad į rinką patenka itin daug „profesionalų“, kurie negali rasti darbo arba dirba ne pagal specialybę (*Veidas, 2004*). Daug aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių dirba tokio išsilavinimo nereikalaujantį darbą Lietuvoje arba emigracijoje.

Lietuvos darbo biržos duomenimis, šalyje vis didesnę bedarbių dalį sudaro asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą. Per 2000–2005 metų laikotarpį tokių bedarbių gretos bendrame bedarbių skaičiuje išaugo 2,7 proc. (*A. Petrauskas, Lietuvos darbo biržos informacinis biuletenis, 2006*). Pažymėtina, kad tarp bedarbių daugėja ir asmenų turinčių aukštesnįjį išsilavinimą. Per tą patį laikotarpį jų padidėjo 2, 4 proc. Lietuvos bedarbių išsilavinimo 2000–2005 m. duomenys pateikti 10 paveiksle.

10 pav. Lietuvos bedarbių išsilavinimas 2000 – 2005 m.

Iš pateiktų paveiksle rodiklių matyti, kad aukščiausias nedarbo rodiklis yra profesinio išsilavinimo ir nekvalifikuotų darbininkų, tarp bedarbių mažiausiai yra gyventojų su aukštuoju išsilavinimu, tačiau pastebima tendencija, kad kiekvienais metais didėja bedarbių su aukštuoju ir aukštesnioju išsilavinimu skaičius, kas įrodo, kad didėjant žmonių su aukštuoju išsilavinimu skaičiui, laisvų darbo vietų darbo rinkoje tokiems specialistams nedidėja.

3.3. Teigiamų ir neigiamų migracijos pasekmių Lietuvai analizė

Galima išvelgti tiek teigiamų, tiek ir neigiamų emigracijos reiškinio pasekmių Lietuvai. Trumpuoju laikotarpiu emigracija bent iš dalies prisideda prie nedarbo mažinimo. Išvykę asmenys įgyja žinių ir įgūdžių, kuriuos potencialiai galėtų pritaikyti ir grįžę į Lietuvą. Tikėtina, kad emigrantai nemažą dalį užsienio valstybėse uždirbtų lėšų perveda artimiesiems arba investuoja Lietuvoje. Apskirtai, vyraujanti ekonomikos teorija teigia, kad laisvas darbo jėgos judėjimas yra naudingas ekonomikos, kaip visumos požiūriu, nes leidžia efektyviau išnaudoti neproduktyviai naudojamus žmonių išteklius.

Tačiau emigrantus siunčiančios mažos šalies, kokia yra Lietuva, požiūriu, akivaizdžios esminės neigiamos emigracijos pasekmės. Darbo jėgos trūkumas jau turi neigiamos įtakos užsienio investicijų pritraukimui, stabdo verslo plėtrą tam tikrose srityse. Didelė dalis emigrantų yra darbingo amžiaus žmonės, o tai aktualu gyventojų senėjimo tendencijai, kuri sukelia sunkumus valstybės biudžetui dėl mažėjančio mokesčių mokėtojų skaičiaus. Pastaruoju metu akcentuojamas ir investicijos į žmones „atsipirkimo“ argumentas: Lietuvos piliečiai išsilavinimą įgyja valstybės lėšomis, todėl būtų teisinga, jei įgytos žinios būtų realizuotos jas suteikusioje

valstybėje. Galiausiai, emigracijai pasiekus tam tikrą ribą, tai gali neigiamai atsiliiepti bendrai ekonomikos plėtrai.

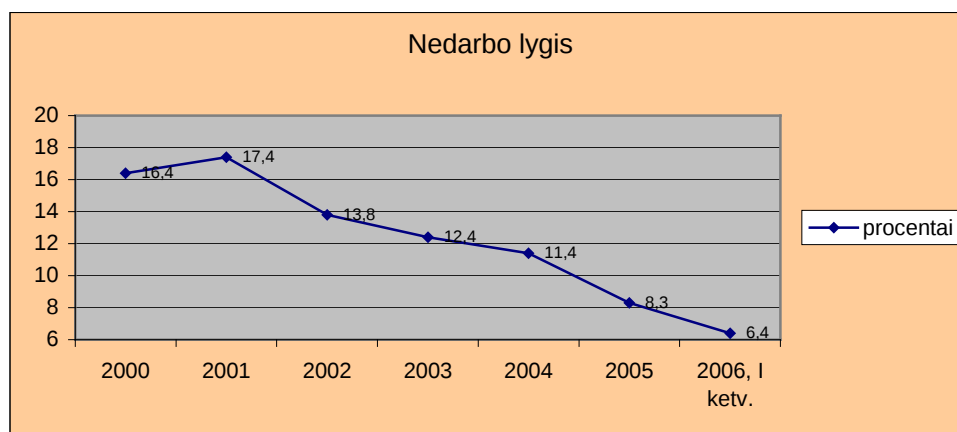
Akivaizdūs neigiami emigracijos proceso padariniai gyventojų skaičiaus mažėjimui, ir ne tik dėl emigracijos, bet ir dėl gimstamumo mažėjimo, kas įtakoja įtampą socialinės apsaugos srityje. Pastebėtina, kad istoriškai intensyvi tarptautinė migracija buvo būdinga besivystančios valstybėms, kuriose buvo aukštas gimstamumo lygis. Deja, Lietuvai, kaip ir kai kurioms kitoms naujoms Europos Sąjungos valstybėms šis dėsnis negalioja.

Tyrime apžvelgiamos tik pagrindinės migracijos ekonominės pasekmės. Nagrinėjant šiuos, kaip ir kitus migracijos pasekmių vertinimus, būtina atsižvelgti į anksčiau minėtus pasekmių vertinimo trūkumus.

Teigiamos migracijos pasekmės:

Mažėja nedarbas. Dėl didelio gyventojų emigracijos skaičiaus, pasitraukiant iš vietinės darbo rinkos, duomenys rodo, kad žymiai sumažėjo nedarbas. Kai kurie teoretikai tai vadina teigiamu migracijos veiksmu.

Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2001–2005 metais šalyje užfiksuoti itin spartūs nedarbo mažėjimo tempai, t. y. nuo 17,4 proc. sumažėjo iki 8,3 proc., o 2006 m. pirmąjį ketvirtį tesiekė 6,4 proc. (žr. 11 paveikslą).

Šaltinis: Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

11 pav. **Nedarbo lygio Lietuvoje pokyčiai 2000 – 2006 metais**

2001 m. darbo biržoje registruotų bedarbių buvo 223,9 tūkst., o nedarbo lygis vienas aukščiausių Europos Sąjungoje (*Eurostat*). 2005 m. darbo biržose registruota jau tik 100,8 tūkst. bedarbių.

Ne vien emigracijos procesas turėjo tam įtakos. Nedarbas sumažėjo ir dėl naujų darbo vietų sukūrimo. Užimtų gyventojų padaugėjo nuo 1397,8 tūkst. 2000 m. iki 1473,9 tūkst. 2005 m. 2004–2005 m. laikotarpiu pastebimas Lietuvos ekonomikos augimas.

Sumažėjo ilgalaikių bedarbių, Darbo biržos duomenimis, vien per 2005 metus ilgalaikių bedarbių sumažėjo nuo 44 tūkst. iki 28 tūkst.

Nedarbo sumažėjimą galėjo lemti ir registruotų bedarbių emigracija arba tai, kad bedarbiai įsidarbino dėl emigracijos esančiose laisvose darbo vietose. Darbo biržos duomenimis, per 2005 m. registruotas nedarbas sumažėjo 31 proc. Per 2000–2005 m. augo ir Lietuvos gyventojų užimtumas (žr. 4 lentelę).

4 lent. 2000 – 2005 m. užimti Lietuvos gyventojai (tūkst.)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Užimti gyventojai (tūkst.)	1397,8	1351,8	1405,9	1438,0	1436,3	1473,9

Pastaruosius kelis metus užimtumo lygis Lietuvoje didėjo – nuo 57,5 proc. 2001 m. iki 62,2 proc. 2005 m. Tačiau vis tiek pagal šį rodiklį vis dar atsiliko nuo ES vidurkio ir net nuo kaimynių Latvijos ir Estijos.

Moteryų užimtumo lygis Lietuvoje didėjo – nuo 56,2 proc. 2001 m. iki 59,4 proc. 2005 m. Bet nežiūrint palankių užimtumo augimo tendencijų, moterys vis dar susiduria su pakankamai rimtomis problemomis darbo rinkoje: joms sunkiau siekti karjeros, atlyginimo lygis yra santykinai mažesnis, o skurdo ir socialinės atskirties grėsmė – santykinai didesnė (*Finansų ministerija*).

Lisabonos strategijoje valstybėms narėms keliamas tikslas – iki 2010 m. pasiekti 70 proc. bendrą užimtumo lygį. Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje numatyta iki 2010 m. Lietuvoje pasiekti kiek mažesnę, 68,8 proc. užimtumo lygį.

Užimtumo lygis skirtingose Lietuvos regionuose ženkliai skiriasi. Miestuose užimtumas padidėjo 12,2 proc., o kaimuose tik 3 proc. Statistikos departamento duomenimis 2005 m. aukščiausias užimtumo lygis buvo Vilniaus, Tauragės, Marijampolės ir Utenos apskrityse (63,5 – 65,2 proc.). Mažiausias užimtumo lygis buvo Alytaus, Panevėžio ir Šiaulių apskrityse (58,7 – 60,5 proc.). Didžiausia įvardijama problema tai, kad tarp didžiųjų miestų ir daugelio periferijų yra žymūs ūkio struktūros bei apsirūpinimo infrastruktūra skirtumai.

Finansų ministerija pateikia prognozes, kur ir ateinančiais metais prognozuojamas užimtų gyventojų skaičiaus didėjimas (žr. 5 lentelę).

5 lent. **Vidutinio metinio užimtųjų skaičiaus prognozės**

Rodiklis	<i>Projekcijos</i>			
	2006	2007	2008	2009
Vidutinis metinis užimtųjų skaičius (darbo jėgos tyrimų duomenimis)(tūkst.):	1521	1529	1533	1538
iš jų: vidutinis metinis sąlyginis darbuotojų skaičius (tūkst.)	1101	1108	1111	1115

Šaltinis: Finansų ministerija

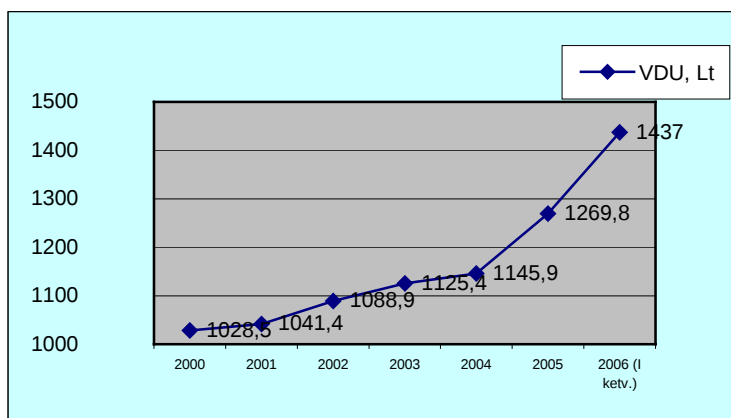
Visgi galima teigti, kad pagrindinės užimtumo augimo priežastys – ekonomikos augimas ir didėjanti paklausa darbo jėgai privačiame ir valstybiniame sektoriuose, kurią ypač skatina darbo jėgos emigracija.

Auga darbo užmokestis. Darbo užmokesčio augimą rinkoje lemia darbo jėgos pasiūlos ir paklausos santykis bei augantis produktyvumas. Darbuotojų emigraciją ir darbo jėgos pasiūlos mažėjimas sudaro sąlygas kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams, o tai kartu paspartina ir vidutinio darbo užmokesčio kilimą.

Taigi atlyginimai kyla kai trūksta darbo jėgos. Darbdaviai siekdami užkirsti kelia emigracijai yra skatinami pasiūlyti konkurencingus atlyginimus. Pasak kai kurių darbdavių, nebūtina pakelti atlyginimą iki numanomo gauti užsienyje, pakanka žymaus darbuotojo materialinės padėties pagerinimo, kad tam tikram laikui sumažintum migracijos motyvą. Tačiau, dėl didėjančių atlyginimų įmonės patiria ir neigiamų pasekmių, nes kyla darbo jėgos sąnaudos. Šias sąnaudas įmonės priverstos kompensuoti mažindamos investicijas, peržiūrint mažiau paklausių specialistų atlyginimus. Darbo sąnaudų kilimas taip pat mažina Lietuvos kaip pigios darbo jėgos vietos investicijoms patrauklumą.

Minimali darbo jėgos kaina Lietuvoje nustatyta įtvirtinus minimalų darbo užmokestį, kuris nuo 2006 m. liepos 1 d. sudaro 600 Lt. Aukštesnis darbo užmokestis nereguliuojamas ir nusistovi rinkoje.

Kitas rodiklis – vidutinis darbo užmokestis pastaraisiais metais rodo augimo tendencijas, nors vis dar labai skiriasi nuo kai kuriose ES valstybėse reglamentuoto vidutinio darbo užmokesčio. Vidutinis darbo užmokestis nuo 2000 m. iki 2005 m. padidėjo nuo 1028,5 iki 1453,4 Lt per mėnesį. Augimo tendencijos pavaizduotos 12 paveiksle.

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės

12 pav. **Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio pokyčiai 2000 – 2006 (I ketv.) metais**

Lietuvoje daugiausia išaugo medikų atlyginimai (20 proc.), nes siekdama pristabdyti paspartėjusią šios srities specialistų emigraciją, Vyriausybė padidino medikų ir socialinio darbo specialistų atlyginimų fondą (*D. Raškinis, 2006*). Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje (be individualių įmonių) lyginant 2006 m. ir 2005 m. rodiklius, padidėjo apie 14 proc. Valstybės sektoriuje išaugo 13,7 proc., privačiame sektoriuje buvo 14,9 proc. didesnis. Darbo užmokesčio dydį įtakoja ir 2006 m. liepos mėn. iki 600 Lt pakilęs MDU bei nuo 33 proc. iki 27 proc. sumažėjęs fizinių asmenų pajamų mokesčio tarifas. Tikėtina, kad dėl fizinių asmenų pajamų mokesčio mažėjimo sumažės ir šešėlinių atlyginimų dalis.

Tarptautinės konsultacinės įmonės „Hay Group“ atliktas tyrimas rodo, kad atlyginimai Lietuvoje vien per šiuos metus padidėjo vidutiniškai 10 proc. „Hay Group“ prognozuoja, kad panašios tendencijos išsilaikys ir ateityje – per sekančius metus atlyginimai Lietuvoje turėtų augti dar 10,3 procento. Pagrindine atlyginimų didėjimo priežastimi konsultacinė įmonė nurodo pakitimus darbo rinkoje (*Lietuvos darbo birža, 2006*).

Statistika rodo, kad aukščiausio lygio vadovų alga šalyje per metus vidutiniškai ūgtelėjo 11,1 proc., vadovų ir darbininkų - 10,2 proc., specialistų - 10,1 proc., aptarnaujančio personalo - 8,3 procento. Prognozuojama, kad artimiausių metų aukščiausio lygio vadovų algos augs 11,2 proc., darbininkų - 11,1 proc., vadovų - 10,1 proc., specialistų - 9,6 proc., aptarnaujančio personalo - 9,4 procento.

Prognozuojama, kad 2006–2009 m. laikotarpiu vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis ir toliau augs, o jo metinis augimas sudarys 8–9 proc. (žr. 6 lentelę) (*Finansų ministerija, 2006*).

6 lent. **Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio prognozės**

Rodiklis	<i>Projekcijos</i>			
	2006	2007	2008	2009
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	1462	1671	1868	1990
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio indeksai (ankstesniais laikotarpiais = 100)	13, 4	14, 3	111, 8	106, 6

Šaltinis: Finansų ministerija

Gerėja darbuotojų darbo sąlygos. Dėl šiuo metu padidėjusio darbo jėgos trūkumo, kai kuriose srityse, gerėja darbuotojų darbo sąlygos Lietuvoje. Darbdaviai, siekdami neprarasti darbo jėgos, ne tik didina atlyginimus, bet ir vis daugiau skiria investicijų patogiai ir saugiai darbo aplinkai sukurti. Vis dažniau sudaromos sąlygos nuolatiniam kvalifikacijos tobulinimui, galimybės tinkamiau realizuoti turimas žinias ir įgūdžius, turėti sveikas ir saugias darbo sąlygas. Tokių darbdavių dėmesį skatina ir brangstanti darbo jėga. Darbo jėgai pritraukti bei išlaikyti taikomos įvairios skatinimo priemonės: darbuotojai draudžiami gyvybės draudimu, rengiamos šventės vaikams, poilsio stovyklas ir pan.

Tiesa, darbdaviams visgi reiktų susirūpinti Valstybinės darbo inspekcijos pateikiamais duomenimis apie nelaimingus atsitikimus darbe, kas irgi nemaža dalimi įtakoja darbuotojų pasitenkinimo jausmą savo darbo vieta. Vien 2005 m. įregistruota 112 mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe, kai tuo tarpu 2004 m. – 93. 2005 m. Lietuvoje 100 tūkst. darbuotojų teko 9,2 proc. mirtinų nelaimingų atsitikimų, kai tuo tarpu Airijoje – 7 proc., Ispanijoje – 5 proc. Daugiausia nelaimingų atsitikimų užfiksuota statybos ir transporto sektoriuose. (*Valstybinė darbo inspekcija, 2006*).

Taigi vertinant Lietuvos darbuotojų darbo sąlygas galima konstatuoti, kad jos gerėja, nors nelaimingų atsitikimų darbe lygis vis dar išlieka palyginti aukštas.

Neigiamos migracijos pasekmės:

Gyventojų skaičius mažėjimas ir visuomenės senėjimas. Vertinant kiekybinę migracijos proceso aspektą, prieinama prie išvados, jog intensyvi emigracija iš Lietuvos turi nemažą įtaką gyventojų skaičiaus pokyčiams. Gyventojų skaičiaus mažėjimas yra matomiausias aspektas ir jis dažniausiai akcentuojamas kaip pagrindinė emigracijos problema.

Statistikos departamento pateiktais išankstiniais duomenimis, 2006 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 3403,2 tūkst. nuolatinių gyventojų, t.y. per 22,1 tūkst. mažiau negu 2005 m. pradžioje. Dėl neigiamos natūralios gyventojų kaitos gyventojų skaičius sumažėjo 13,3 tūkst., o dėl neigiamo migracijos saldo 8,8 tūkst. (žr. 7 lentelę).

7 lent. Lietuvos gyventojų skaičius, natūrali kaita, migracijos saldo 1990 – 2005 m.

	1990	1995	2003	2004	2005
Gyventojų skaičius metų pradžioje	3693,7	3643,0	3462,5	3445,9	3425,3
Natūrali kaita (+, -)	17,1	-4,1	-10,4	-10,9	-13,3
Migracijos saldo	-8,8	-23,7	-6,3	-9,6	-8,8
1000-iui gyventojų tenka:					
Natūrali kaita (+, -)	4,6	-1,1	-3,0	-3,2	-3,9
Migracijos saldo	-2,4	-6,5	-1,8	-2,8	-2,6

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dėl sumažėjusio gimstamumo ir ekonominės emigracijos į užsienio šalis gyventojų skaičius mažėja: 2005 m. Lietuvoje gyveno 218 tūkst. (arba 6 proc.) mažiau žmonių negu 1995 m.

Statistikos departamento paskelbtos Lietuvos gyventojų skaičiaus kaitos prognozės teigia, kad iki 2010 m. iš Lietuvos kasmet emigruos apie 15 000 žmonių, po to emigruojančiųjų skaičius mažės, tačiau iki 2030 m. Lietuvos gyventojų skaičius turėtų sumažėti maždaug 300 000 gyventojų. (*Pilietinės visuomenės institutas, Svidlerienė, 2004*).

1990–2005 m. gyventojų sumažėjo 290,5 tūkst. Pagrindinė šiuo laikotarpiu gyventojų sumažėjimo priežastis yra neigiamas migracijos saldo, t.y. gyventojų emigracija.

Statistikos departamentas atliko tyrimą, kuris leido įvertinti ir neoficialiai išvykusių gyventojų skaičių 2001–2005 metais. Tyrimo rezultatai rodo, kad 2001–2005 m. neoficialiai iš šalies išvyko apie 70 tūkst. žmonių, kartu su deklaravusiais savo išvykimą apie 126 tūkst. šalies gyventojų.

Lietuvai tapus ES valstybe nare, 2004 m., palyginti su 2003 m. neoficialiai išvykstančių iš Lietuvos skaičius išaugo du kartus. 2005 m. Lietuvos emigravo 15,6 tūkst. žmonių, 2004 m. – 15,2 tūkst., 2003 – 11 tūkst. Per pastaruosius 16 metų iš viso emigravo apie 404 tūkst. mūsų šalies gyventojų.

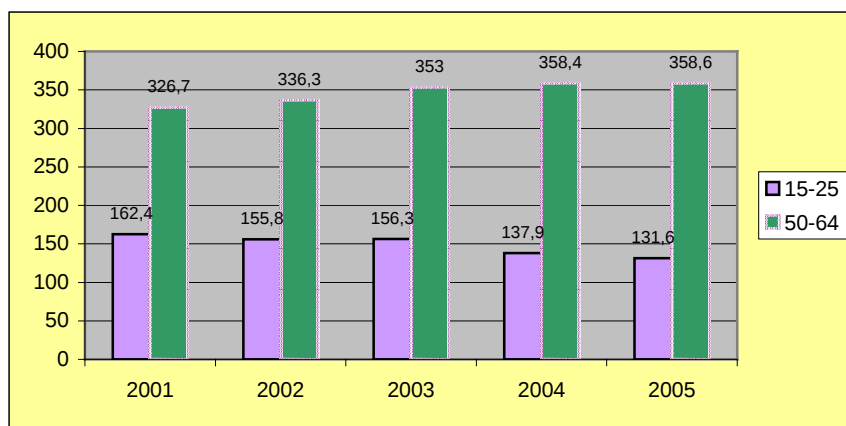
2005 m. tarp emigrantų apie penktadalį sudarė 25–29 metų amžiaus žmonės, 20–24 metų amžiaus – 16,3 proc., 30–34 metų amžiaus – 12,9 proc. ir 35–39 metų amžiaus – 8,8 proc., o 60 metų ir vyresnio amžiaus gyventojai – tik 2,9 proc. (*Statistikos departamentas, Demografinės tendencijos*). Taigi šie skaičiai kelia didelį susirūpinimą, nes didžioji dalis išvykstančiųjų yra jauni žmonės, o tai ateityje atsilieps tiek demografinių procesų eigai (gimstamumui, šeimai), tiek darbo ištekliais, kuriuos jau tenka importuoti iš trečiųjų šalių, tiek socialinės apsaugos srityje.

Lietuvos regioninė statistika nurodo, kad 2005 m. daugiausia gyventojų emigravo iš Visagino – 16,3 proc., Palangos miesto – 10,5 proc., Akmenės rajono – 8,5 proc., Klaipėdos

miesto – 8, 4 proc. savivaldybių, o mažiausiai – iš Rietavo, Molėtų rajono, Kalvarijos, Širvintų rajono savivaldybių (*Statistikos departamentas, Demografinės tendencijos*).

Keičiasi ir Lietuvos gyventojų demografinė sudėtis. Lietuvos gyventojų nuolat mažėja – mažesnis gimstamumas nei Lietuvoje yra tik keliose valstybėse. Europos Komisijos atlikto tyrimo duomenimis, mažėjantis darbuotojų skaičius nuo 2015 metų pradės trukdyti ekonomikos augimui, tai kartu padidins ir senstančios visuomenės išlaikymo kaštus. Pagal Jungtinių Tautų prognozes, Lietuva iki 2050 m. gali netekti iki 25 proc. savo gyventojų (šios prognozės neįvertina neoficialios emigracijos poveikio). Prognozuojama, kad vyresni nei 65 m. žmonės sudarys daugiau nei 30 proc. visų Lietuvos gyventojų. Šiuo metu vyresni nei 65 m. žmonės sudaro apie 15 proc. visų gyventojų. Šios visuomenės senėjimo tendencijos gali sąlygoti didelį darbo jėgos trūkumą.

Statistikos departamento duomenimis 2001–2005 m. darbo jėgos struktūroje pastebimas jaunimo iki 25 m. pastovus mažėjimas. Per pastaruosius 4 metus darbo jėgos struktūroje jaunimo iki 25 m. sumažėjo 24,2 tūkst. Tuo tarpu pastoviai didėjo vyresnių kaip 50 m. asmenų, jų pagausėjo 31, 9 tūkst. (žr. 13 paveikslą).

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

13 pav. Darbo jėga Lietuvoje 2001 – 2005 m. pagal amžiaus grupes (proc.)

Kaip rodo 13 paveiksle pavaizduoti duomenys, Lietuvoje darbo jėga senėja, kasmet vis daugėja darbuotojų 50-64 m. (ES darbo jėgos rodiklius ir užimtumo rodiklius pagal amžiaus grupes žr. 2, 3 prieduose). Tai kelia susirūpinimą, nes vis sparčiau mažėjantis gyventojų skaičius Lietuvoje (mažas gimstamumas) ir emigracijos procesai (ypač jaunų, darbingų žmonių) neišvengiamai veikia darbo rinką – mažėjant darbo jėgos pasiūlai ir dirbančių gyventojų skaičiui, vis sunkiau išlaikyti mokesčių mokėtojų lėšomis finansuojamas sveikatos ir socialinės apsaugos sistemas. Auga darbingo amžiaus ir gaunančių pensijas santykis. Tokia tendencija išliks ir gali net stiprėti ateityje (tai rodo senųjų Europos valstybių demografinė padėtis), nes pagal statistiką daugiausia migruoja darbingo amžiaus žmonės su vaikais – būsimais socialinio draudimo įmokų

mokėtojais. Šią problemą gali išspręsti tik sumažėjęs nedarbas arba siunčiamų emigrantų pinigų poveikis. Visuomenei senėjant, kai emigruoja vaikai ir palieka senstančius tėvus, sveikatos ir ilgalaikės priežiūros paslaugų poreikis didės. Šiai problemai spęsti svarbi ir reemigracijos įtaka.

Darbo jėgos poreikis. Nors pastarųjų metų statistinė situacija nedarbo ir užimtumo srityje atrodo pakankamai palankiai, gilesnė analizė atskleidžia susirūpinimą keliančių tendencijų. Viena iš svarbiausių darbo rinkos problemų – užimtumo augimo tempų lėtėjimas: 2004 m. užimtumas padidėjo tik 0, 2 proc. Lėtai keičiasi gyventojų pasiskirstymas pagal atskiras ekonominės veiklos rūšis. Didelis darbo jėgos poreikis išlieka paslaugų sektoriuje, statyboje. (ES gyventojų užimtumo pagal veiklos sritis žr. 6 priede). Statistikos departamento atliekamo darbo vietų tyrimo duomenimis 2006 m. pradžioje buvo beveik 15,3 tūkst. laisvų darbo vietų samdomiems darbuotojams. Tai 2,4 karto daugiau, nei tuo pačiu laikotarpiu 2005 m. Mažėja darbingo amžiaus darbuotojų skaičius, o darbo rinkoje neaktyvūs gyventojai ne visada turi pakankamą motyvą pradėti dirbti (maži atlyginimai, prastos darbo sąlygos).

Šiuo metu išryškėja tam tikros darbo jėgos pasiūlos problema. Pasaulio banko 2004 m. atliktoje Lietuvos investicinio klimato studijoje nurodoma, kad apklausti įmonių vadovai kaip vieną didžiausių kliūčių investicijoms įvardijo kvalifikuotų specialistų stoką. Lietuvoje pastebimas struktūrinio nedarbo reiškiny: kai kuriose srityse yra specialistų perteklius, kai tuo tarpu kitose – jų trūksta. Darbdavių apklausos ir tyrimai rodo, kad kvalifikuotų darbuotojų trūksta beveik visuose svarbiausiuose šalies ekonomikos sektoriuose. Remiantis Darbo biržos atliktais tyrimais teigiama, jog lengviausiai įsidarbina baigusieji statybos inžineriją, elektroniką, draudimo matematiką, informacines technologijas, mediciną, inžineriją, vadybą, finansus. Kur kas sunkiau įsidarbinti sekasi žemės ūkio specialistams, pradinio ugdymo pedagogams, lituanistams, socialinio darbo žinovams (A. Petrauskas, *Lietuvos darbo biržos informacinis biuletenis*, 2006).

Taigi vis labiau pasireiškiantis kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, ypač didžiuosiuose šalies miestuose, tampa pagrindiniu ūkio plėtros stabdžiu. Dėl didelio emigruojančių skaičiaus įmonės darbuotojų praradimą siekia užpildyti naujais darbuotojais, tačiau, bet kokia personalo kaita reikalauja papildomų sąnaudų ir pereinamojo laikotarpio rasti tinkamos kvalifikacijos darbuotojus arba tą kvalifikaciją suteikti (*Laisvosios rinkos institutas*, 2006).

Kita šio reiškinių problema, kad Lietuvoje vis dar per mažas dėmesys skiriamas darbuotojų persikvalifikavimui. Tai patvirtina ir ilgalaikių bedarbių statistika – 2004 m. ilgalaikiai bedarbiai sudarė 53,3 proc. visų bedarbių (2003 m. – maždaug pusę). Tokią didelę bedarbių dalį labiausiai lėmė nekvalifikuotų bedarbių gausa (jie sudarė 51 proc. visų bedarbių). Per 2004 m. jų skaičius beveik nepakito. Kai tuo tarpu darbo jėgos paklausa auga – Darbo birža

prognozuoja, kad bus įsteigta apie 53 tūkst. naujų darbo vietų, o likviduota 14 tūkst. Šis 39 tūkst. perviršis yra rekordinis per pastaruosius penkerius metus.

Silpna profesinio rengimo įstaigų techninė bazė, kuri neužtikrina pakankamo parengtų darbuotojų praktinių žinių bei igūdžio lygio bei darbdavių ir profesinio rengimo įstaigų bendradarbiavimo trūkumas sąlygoja kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą. 2006 m. pradžioje Darbo biržos atlikta apklausa rodo, kad daugiau kaip trečdalis apklaustų bedarbių įsitikinę, kad įsidarbinimo galimybės padidėtų įgijus profesiją, patobulinus turimą kvalifikaciją ar persikvalifikavus (*I. Buckaitė, Lietuvos darbo biržos informacinis biuletenis. 2006*).

Vienas šios problemos sprendimo būdas – darbuotojų imigraciją į Lietuvą. Bet čia susiduriama su problema, kad Lietuvai įstojus į ES ir atvėrus savo darbo rinką ES valstybių narių piliečiams ji negali taikyti kitokių taisyklių įdarbinant ir užtikrinant darbo sąlygas nei Lietuvos gyventojams. Lietuvoje taikomos griežtos administracinės procedūros darbuotojams, kurie norėtų įvažiuoti dirbti į Lietuvą iš trečiųjų šalių. Šiuo metu pastebima tendencija, jog darbdaviai mielai importuotų darbuotojus iš artimųjų kaimyninių valstybių – Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos. Lietuvos darbo rinka patraukli šių šalių darbuotojams dėl aukštesnių atlyginimų – vidutinė mėnesio alga Lietuvoje yra 4 kartus didesnė nei Ukrainoje ir dar daugiau nei Rusijoje. Pasak Statistikos departamento, 2004 m. imigravo 2 585 žmonės Lietuvos darbo birža tais metais išdavė 844 leidimus užsieniečiams dirbti Lietuvoje. Vien per pirmąjį 2005 metus pusmetį dirbti Lietuvoje buvo išduoti 881 leidimai. Daugiausia užsieniečių įsidarbino Vilniuje – 377, Klaipėdoje – 295, Gargžduose – 65, Kaune – 59. Paprastai darbuotojai iš kitų šalių atvyksta dirbti į konkrečias, jiems sukurtas darbo vietas. Migracijos departamentas daugiausia leidimų laikinai gyventi išduoda Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos piliečiams.

Migracijos įtaka bendrojo vidaus produkto augimui. Dėl emigracijos atsiradusio darbo jėgos trūkumo gali būti, kad nei esantys bedarbiai, nei importuojama darbo jėga, nei technologijos nebegalės užpildyti darbo rinkos. Paskaičiuota, kad dėl ekonominės migracijos 2003 m. nesukurta apie 3,7 mlrd. Lt, arba 6 proc. BVP. Laisvas asmenų judėjimas sumažino galimybę BVP apie 1,1 proc. (711 mln. Lt) BVP padidėjimui (*Lietuvos Respublikos užimtumo ir darbo rinkos vystymo siekiant Lisabonos tikslų įgyvendinimo 2005 – 2008 metų programa, 2005*). Todėl potencialiai mažėjantis dirbančių žmonių kiekis gali lemti šalies ekonomikos augimo lėtėjimą. Šiuo metu sparčiausiai Lietuvos ekonomika auga gamybos, prekybos (ypač mažmeninės), tai daug darbo jėgos reikalaujančiose, srityse. Todėl darbo jėgos trūkumas, jei nemažės, ateityje lems ir sukuriamos pridėtinės vertės mažėjimą.

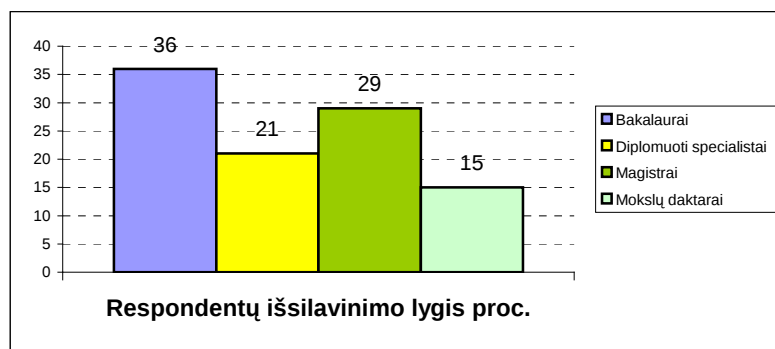
Protų nutekėjimas. *Encyclopaedia Britannica* terminą protų nutekėjimas apibrėžia kaip „išsilavinusių ar profesionalių žmonių išvykimą iš vienos šalies ekonomikos sektoriaus ar srities į kitą, paprastai dėl geresnio atlyginimo ar geresnių gyvenimo sąlygų“. Tačiau būtina skirti du skirtingus fenomenus – laikiną išvykimą siekiant praplėsti savo mokslinį akiratį, ir išvykimą visam laikui – tikrąjį „protų nutekėjimą“. Svarbu ir tai, kad aukštos kvalifikacijos darbuotojų mobilumas skirtingai veikia išsivysčiusias ir mažiau išsivystančias, mažas šalis, tokias kaip Lietuva.

Jau kuris laikas stebimas protų nutekėjimas iš Lietuvos – viena labiausiai nerimą keliančių problemų. Ekspertai teigia, kad dėl to, jog prarandama aukštos kvalifikacijos darbo jėga mažėja šalies ekonominis (inovacinis) konkurencinis potencialas. Tyrimų duomenimis, iš „Lietuvos kasmet išvažiuoja dešimtys ar net šimtai gabiausių mokslininkų, gydytojų, inžinierių, kitų aukštos kvalifikacijos specialistų“ (*Pilietinės visuomenės institutas, 2005*). Įvertinti tikrąją situaciją labai sunku, kadangi paprastai protų nutekėjimas sudaro nedidelę emigrantų dalį, tačiau labai svarbią.

Protų nutekėjimo taip pat negalima vertinti vienareikšmiai. Išsilavinusių asmenų judėjimas turi ir teigiamų bruožų, nes sudaro galimybes pasinaudoti geresnėmis mokslo ir studijų sąlygomis, gerina bei plečia ryšius tarp Lietuvos ir užsienio mokslo organizacijų. Dar vienas teigiamas veiksnys, nors tiksliai ir nėra duomenų, bet tikėtina, kad grįžtantys migrantai parsiveža sukauptas žinias, idėjas ir pinigus. Taigi problema Lietuvai yra ne pats specialistų išvažiavimas, o tai, kad išvažiavę jie nebegrįžta.

2004–2005 m. Kauno technologijos universitetas atliko protų nutekėjimo iš Lietuvos tyrimą, kurio tikslas – nustatyti, kokios priežastys lemia aukštąjį išsimokslinimą turinčių Lietuvos žmonių migraciją, kaip šiam migracijos procesui įtaką daro socialinė aplinka ir kokie šių žmonių reemigraciniai ketinimai. Tyrimas labai gerai atskleidė kodėl ir kokių žmonių Lietuva netenka.

Tyrimo metu buvo apklausta per 500 žmonių, gyvenančių 27 šalyse (tiriant naudota 416 anketų). Dauguma apklaustųjų buvo jauno amžiaus – iki 35 metų (80 proc. respondentų). Dauguma respondentų (64 proc.) turėjo aukštesnį negu bakalauro laipsnį (įskaitant studijuojančius) (žr. 14 paveikslą).

Šaltinis: Tyrimo duomenys

14 pav. Emigrantų respondentų išsilavinimo lygis

Pagal mokslo sritį daugumą sudarė socialinių mokslų atstovai – 30 proc., kiek mažiau humanitarinių – 26 proc., biomedicinos – 24 proc., toliau techninių – 13 proc. ir fizinių – 8 proc. mokslų sričių specialistų. Didžioji dauguma išvykusių žmonių aukštąjį išsilavinimą įgijo Lietuvoje (76 proc.), o ketvirtadalis apklaustųjų – užsienyje. Taip pat paaiškėjo, kad absoliuti dauguma respondentų pasižymi aukštu lingvistinio kapitalo lygiu: laisvai kalba bent viena užsienio kalba (dažniausiai anglų kalba).

Užimtumo situacija prieš išvykstant į užsienį parodė, kad daugelis žmonių prieš išvykdami į užsienį turėjo nuolatinį darbą Lietuvoje ir tik santykinai nedidelė dalis buvo neužimti.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dauguma tų, kurie turėjo nuolatinį darbą Lietuvoje, dirbo pagal savo specialybę, t.y. aukštos kvalifikacijos reikalaujančiose srityse. Užsienyje didžioji respondentų dalis – 84 proc. apklausos metu dirbo, 89 proc. – aukštos kvalifikacijos reikalaujančiose veiklos srityse, o santykinai nedidelė dalis – 11 proc. nutekėjo į žemesnės kvalifikacijos darbų sritis ir atspindi vadinamą iššvaistytų protų reiškinį, kai prarandami ne tik kvalifikuoti specialistai, bet ir jų turima kvalifikacija, jei dirbama ilgą laiką žemos kvalifikacijos ar nekvalifikuoto darbo srityse.

Respondentai buvo paprašyti įvertinti savo socialinį-ekonominį statusą, t.y. koks jis buvo prieš išvykstant į užsienį (Lietuvoje) ir kaip pasikeitė persikėlus į užsienį. Vertinimai rodo, kad bendrai apklaustųjų buvo patenkinama ekonominė ir profesinė veiklos būklė, o savo dvasinį ir kultūrinį gyvenimą jie vertino gerai. Darbo sąlygų ir ekonominės padėties persikėlus į užsienį vertinimai atskleidė didelį pagerėjimą, išskyrus dvasinį, kultūrinį gyvenimą, kuris parodė nedidelį nuosmukį.

Pasirinktos išvykimo kryptys išryškino migraciją į šiuolaikines lietuvių traukos zonas, iš kurių didžiausia koncentracija Jungtinėse Amerikos Valstijose, Vakarų Europoje, Didžiojoje Britanijoje ir Airijoje (žr. 4 pav.). 52 proc. apklaustųjų išvykos tikslas buvo darbas., 24 proc. –

studijos, nuolat gyventi ir šeimos susijungimo tikslais išvyko – 14 proc. Dar mažiau nurodė išvyką svečiavimosi ir pažintiniais motyvais – 11 proc.

Išsilavinusių žmonių migracijos priežastys tyrime buvo nagrinėtos stūmimo – traukos modelio rėmuose, kur respondentai buvo paprašyti įvertinti savo migracijos motyvus dviems aspektais: stūmimo iš šalies ir traukos į užsienio šalį. Rezultatai atskleidė du svarbius dalykus: 1) didžiausią svarbą šioje migracijoje turėjo darbo ir profesinės realizacijos sąlygos, 2) migracijos priežasčių struktūroje dauguma atvejų persvėrė traukos į užsienį efektas.

Traukos veiksnių persvara rodo, kad didesnės įtakos šiai intelektualiai migracijai turi ne tiek pageidaujamų darbo ir gyvenimo sąlygų nebuvimas, kiek jų patrauklumas užsienyje. Tai leidžia manyti, kad darbo ir gyvenimo sąlygų gerinimas Lietuvoje nebūtinai veiks kaip protų nutekėjimą stabdantis veiksnys, nes geresnių šio pobūdžio sąlygų buvimas užsienyje didins ir darbo jėgos migracijos potencialą.

Tyrime išryškėjo keturios pagrindinės šios migracijos priežasčių grupės (veiksniai).

Viliojančios darbo ir profesinės realizacijos sąlygos (pritarė 88 proc. apklaustųjų). Jos atspindi iš esmės geresnių galimybių ieškojimo tendenciją, Tai labiausiai akcentavo aukštesnį išsimokslinimą ir siauresnę specializaciją turintys respondentai (diplomuoti techninių, biomedicinos mokslų specialistai ir mokslų daktarai). Be to, daugiausia šį faktorių pabrėžė savo profesiniu statusu Lietuvoje ir užsienyje patenkinta žmonių grupė.

Netenkinančios individualios socialinės ekonominės sąlygos Lietuvoje (pritarė 82 proc. apklaustųjų). Tai yra grupė veiksnių, daugiausiai turinčių stūmimo iš šalies efektą ir atspindinčių daugiau individualią padėtį: menkos finansinės, darbo užmokesčio, profesinės realizacijos ir kitos sąlygos. Šią veiksnių grupę labiausiai pabrėžė neigiamai savo socialinę ekonominę padėtį Lietuvoje vertinę respondentai.

Mokslo sistema, patraukli užsienyje ir nepatraukli Lietuvoje (pritarė 69 proc. apklaustųjų). Ji atspindinti teigiamą požiūrį į užsienio mokslo sistemą bei galimybes ir, kita vertus, nusivylimą nekokybiška Lietuvos mokslo sistema bei profesinės realizacijos sąlygomis. Čia dar kartą atkreiptinas dėmesys, kad, analizuojant stūmimo ir traukos santykį, akademinės visuomenės santykiams didesnės įtakos turėjo stūmimo (iš Lietuvos) efektas. Mokslo sistemos veiksnių grupė stipriausiai veikė aukštesnio išsimokslinimo lygio žmones, daugiausia mokslų daktarus.

Makroekonominės šalių sąlygos ir valstybės politika (pritarė 69 proc. apklaustųjų). Tai yra motyvai, susiję su makrostruktūrinėmis šalies sąlygomis, turinčiomis tiek traukos, tiek stūmimo efektus. Šios priežastys labiausiai rodo nepasitenkinimą šalies ekonomine, socialine, teisine, politine padėtimi ir atskleidžia vyraujančią nusivylimo šalimi nuotaiką. Tarp stipriausiai

makroekonominės priežastis pabrėžusių respondentų labiausiai išryškėjo ekonomiškai motyvuota žmonių grupė ir tie, kurie savo socialinį-ekonominį statusą Lietuvoje vertino žemiausiais balais.

Šalies klimatas (37 proc.) ir šeimos susijungimo motyvai (33 proc.) turėjo daug mažesnės reikšmės šiai išsimokslinusių žmonių migracijai. Vis dėlto, tikėtina, kad tokie veiksniai kaip klimato sąlygos ir (ar) santuoka su užsienio piliečiu šiuolaikinėmis sąlygomis, mažėjant susisiekimo ir apskritai migracijos barjerams, ilgainiui gali turėti didesnės svarbos. Beje, tarp minėjusių šeimos susijungimo įtaką migracijai dauguma buvo moterys.

Taigi, apibendrinus tyrimo rezultatus matome, kad šiuolaikinį protų nutekėjimą iš Lietuvos lemia jauni, mobilūs žmonės, pasižymintys aukštu intelektinio ir lingvistinio kapitalo lygiu, patenkinamos socialinės-ekonominės padėties, palyginti lengvai besiintegruojantys į užsienio šalies darbo rinką ir visuomenės gyvenimą. Viliojančios sąlygos užsienyje (traukos veiksniai) turi didesnę įtaką aukštos kvalifikacijos žmonių migracijai nei netenkinančios sąlygos Lietuvoje (stūmimo veiksniai); iš migracijos priežasčių labiausiai pasireiškia viliojančios darbo ir profesinės realizacijos sąlygos, o šių sąlygų įtaka migracijai stiprėja didėjant migrantų išsimokslinimo lygiui. Tyrimo eigoje atsiskleidė tarp išvykstančiųjų vyraujančios reemigracinės nuostatos, kurios atspindi polinkį grįžti, tačiau ketinimai grįžti yra sąlyginiai; jie veikiami daugelio veiksnių, tarp kurių labiausiai pasireiškia geresnių darbo ir profesinės realizacijos sąlygų Lietuvoje lūkesčiai. (*A. Kazlauskienė, 2006*).

Tyrimo rezultatai tik dar kartą patvirtino darbo ir profesinių sąlygų gerinimas Lietuvoje galėtų stipriai sumažinti traukos į užsienį efektą ir vienkryptį protų judėjimą bei sukurtų sąlygas vykti protų cirkuliacijai.

IŠVADOS

1. Migracijos sąvoka apima bet koki žmonių judėjimą – žmonių kėlimąsi gyventi laikinai arba visam laikui į kitą vietą toje pačioje šalyje arba iš vienos šalies į kitą. Mokslininkai išskiria migracijos rūšis: pagal kryptį – emigracija, imigracija, reemigracija; pagal trukmę – trumpalaikė, ilgalaikė; pagal pobūdį – ekonominė (darbo), nepilnos šeimos, kriminalinė, politinė, protų nutekėjimas; pagal teisinį statusą – legali ir nelegali. Išskiriami 4 emigracijos Lietuvoje etapai, kuriuos apibendrinus išryškėja pagrindiniai vyraujantys migracijos modeliai: komercinis, darbo, mokslo, protų nutekėjimo ir šeimų susijungimo. Migracijos procesų valdymas ir jų kontrolė svarbus uždavinys valstybių vyriausybėms, nes migracija tai procesas, kuris įtakoja žmonių ir valstybių gerovę. Lietuvos migracijos politikoje daugiau akcentuojama imigracijos problema, rūpestis dėl išvykstančių Lietuvos piliečių legalaus įsidarbinimo emigracijoje. LR Vyriausybės ir Seimo priimtose strategijos nepateikia konkrečių priemonių ekonominei migracijai kontroliuoti; dažniausiai konstatuojamos su emigracija susijusios silpnybės ir stiprybės.

2. Migracijos procesus Lietuvoje įtakoja ir skatina globalizacijos procesai bei ES migracijos politika: laisvas darbo jėgos judėjimo principas, Hagos programos, Žaliosios knygos nuostatos, 2006 m. paskelbimas darbuotojų mobilumo metais ir kt.

3. Aiškinant, analizuojant ir modeliuojant migracijos procesus pasitelkiamos skirtingos įvairaus pobūdžio priežastiniai migracijos veiksniai aiškinančios teorijos: neklasikinės ekonomikos teorija makro- ir mikro- požiūriu analizuojanti migracijos procesus; migracijos tinklo; dviejų darbo rinkų; migracijos sistemų; pasaulio sistemų; institucinė teorijos. Jos išskiria tik bendruosius veiksniai, kurie veikia gyventojų migraciją: demografinius, socialinius-kultūrinius, politinius, ekonominius, psichologinius, geografinius ir kt. Kurio nors vieno veiksnio išskyrimas nėra teisingas, nes skirtingu metu ir skirtingą asmenį gali veikti visai kiti veiksniai.

4. Asmenų judėjimas, susijęs su darbo jėgos perėjimu iš vienos šalies į kitą arba vieno ekonominio sektoriaus į kitą, nagrinėjamas kaip darbo jėgos migracija. Migracijos priežastimis laikomos dvi pagrindinės ekonomiškai išmatuojamos sąlygos – geresnio atlyginimo ir geresnio gyvenimo paieška. Tačiau žmogus, būdamas racionaliai mąstanti asmenybė, siekia patenkinti įvairius savo poreikius, pradedant fiziologiniais ir baigiant saviraiškos. Individo migracijos sprendimų priėmimo analizei naudojamas „svarstyklių“ principas.

5. Nagrinėjant, kaip bendrieji veiksniai veikia konkrečius asmenis, migracijos priežastims aiškinti naudojamos – asmeninės strategijos. Tai atskiri pavyzdžiai, kokius prisitaikymo sprendimus asmenys priima vertindami visiems bendrus, tačiau juos individualiai veikiančius veiksniai. Išskiriamos: naujo starto, pradinio kapitalo sukaupimo, pragyvenimo šaltinio senatvei

užtikrinimo, geresnio išsilavinimo, namų ūkio pajamų diversifikavimo apsisaugant nuo įvairių rizikų, įgūdžių išnaudojimo ar šeimos susijungimo strategijos.

6. Migracijos padariniai daugialypiai ir negali būti vertinami vienareikšmiai. Tarptautinė darbo jėgos migracija turi teigiamų: darbo rinkai, ekonomikai, socialiniam dialogui, gyvenimo lygiui; ir neigiamų: darbo rinkai, ekonomikai, demografijai, socialiniam saugumui pasekmių. Tai priklauso nuo daugelio veiksnių: migracijos rūšies, trukmės, koku aspektu migracija vertinama, t.y. siunčiančiosios ar priimančiosios šalies, bei valstybės ekonominio išsivystymo lygio.

7. Tyrimas atliktas trimis etapais. Vertinama ir analizuojama:

- Lietuvos bendra ekonominės situacija;
- Ekonominiai–socialiniai migracijos veiksniai;
- Teigiamos ir neigiamos migracijos pasekmės.

8. Įsidarbinimas ir gaunamos pajamos yra pagrindiniai veiksniai, skatinantys migracijos procesus. Žemą atlygį kaip emigracijos priežastį įvardija 90 proc. Lietuvos gyventojų. Nepaisant bendro vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui augimo tendencijų, jis vis dar išlieka vienas mažiausių Europos Sąjungoje. Minimalus darbo užmokestis ir vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis taip pat išlieka vieni mažiausių tarp ES šalių. Gaunamas darbo užmokestis Lietuvoje skiriasi nuo 6 iki 10 kartų gaunamo kitose ES šalyse. Nedarbas Lietuvoje iki 2000 m. buvo vienas aukščiausių ES. Didelis nedarbas Lietuvoje, gyventojų nuomone, yra antra priežastis, skatinanti migruoti.

9. Šiandienė švietimo sistema per silpnai reaguoja į darbo rinkos pokyčius, todėl atsiranda darbo rinkos poreikių ir parengtų specialistų galimybių nesuderinamumas. 2000–2005 metų laikotarpiu bendrame bedarbių skaičiuje 2, 7 proc. išaugo bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, skaičius.

10. Dėl gyventojų emigracijos ir pasitraukimo iš vietinės darbo rinkos žymiai sumažėjo nedarbas. 2001–2005 m. nedarbas sumažėjo nuo 17, 4 proc. iki 8, 3 proc. Darbuotojų emigracija ir darbo jėgos pasiūlos trūkumas sudarė sąlygas darbo užmokesčio kilimui, ypač atskiruose sektoriuose, bei darbo sąlygų gerėjimui. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2000–2006 m. pakilo nuo 1028, 8 iki 1437 Lt.

11. Gyventojų emigracija veikia Lietuvos demografinę situaciją. Dėl mažėjančios darbo jėgos pasiūlos ir dirbančių gyventojų skaičiaus vis sunkiau išlaikyti mokesčių mokėtojų lėšomis finansuojamas sveikatos ir socialinio draudimo sistemas. Emigraciniai procesai įtakojo darbo jėgos pasiūlą, sulėtėjo užimtumo tempai, didelis darbo jėgos poreikis išlieka paslaugų, statybos sektoriuose. Vienas šios problemos sprendimo būdas – darbuotojų imigracija į Lietuvą.

Potencialiai mažėjantis dirbančių žmonių kiekis gali lemti ekonomikos augimo lėtėjimą, o ateityje tai lems ir sukuriamos pridėtinės vertės mažėjimą.

12. Dėl Lietuvoje vykstančių migracijos procesų prarandama aukštos kvalifikacijos darbo jėga, o tai mažina šalies ekonominį (inovacinį) konkurencinį potencialą. Profesinių darbo sąlygų gerinimas ir didesnis atlygis sumažintų kvalifikuotos darbo jėgos vienkryptį judėjimą.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Formuojant migracijos politiką, būtina atkreipti dėmesį, kad emigracijos mažinimas Lietuvoje negali būti atsietas nuo socialinės ir ekonominės valstybės gerovės politikos. Būtinai platesnis, kompleksinis požiūris į migracijos politikos priemones, kurios turi būti vykdomos įvairiais lygiais: tarptautiniu, šalies, bei piliečio.

Ekonominio pobūdžio priemonės:

- Didinti darbo apmokėjimą, siekiant priartinti jį prie ES valstybių narių vidurkio;
- Sparčiau mažinti pajamų mokestį;
- Skatinti darbo vietų kūrimą;
- Gerinti investicinį klimatą, kad migrantai nebijotų savo pinigų investuoti į kilmės šalies ūkį;
- Bedarbių perkvalifikavimo programas derinti su Lietuvos darbo rinkos paklausa pritraukiant verslo institucijų lėšas (kurias jie skiria imigrantų darbo paieškai);
- Gerinti žmonių apsaugą nedarbo atveju, užtikrinti persikvalifikavimo galimybes;
- Reformuoti mokslo ir studijų sistemą: orientuoti aukštųjų mokyklų programas į Lietuvos darbo rinkos reikmes; kredituoti studijas taikant lengvatinius paskolų grąžinimo modelius specialistams, dirbantiems Lietuvoje.

Politinio pobūdžio priemonės:

- Priimti bendrą vieningą Strategiją dėl migracijos procesų valdymo, jos reikšmingumo Lietuvai.

Reemigracinio pobūdžio kryptys:

- Skatinti užsienyje dirbančius mokslininkus sugrįžti dirbti ir gyventi į Lietuvą, bendradarbiaujant su tikslo šalimis, vykdyti protų susigrąžinimo (ar panaudojimo) programas remiant emigrantų specialistų grįžimą į kilmės šalis laikinai padirbėti;
- Gerinti migracijos apskaitą: sukurti sistemą, kad būtų gaunama kitų šalių statistinė informacija apie Lietuvos piliečių imigraciją (leidimus gyventi, įsidarbinimą), inicijuoti mokslinius tyrimus, kurie padėtų realiau vertinti situaciją migracijos srityje.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Konsoliduota Europos bendrijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2//
http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=229734&p_query=&p_tr2=;
prisijungimo laikas: 2006-10-22;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014//
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=237975; prisijungimo laikas: 2006-08-29;
3. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos“, //Valstybės žinios. 2002, Nr. 113-5029;
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimas Nr. 853 „Dėl Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikės strategijos“, //Valstybės žinios. 2002, Nr. 60-2424;
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“, //Valstybės žinios. 2003, Nr. 89-4029;
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 28 d. nutarimas Nr. 1350 „Dėl Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 159-5795;
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr. 1270 „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“, //Valstybės žinios. 2005, Nr. 139-5019;
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programa//
http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247224&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2006-08-15.
9. Europos Bendrijų Komisijos Žalioji Knyga dėl ES pozicijos ekonominės migracijos valdymo klausimu // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49256;
prisijungimo laikas: 2006-09-15.

Literatūra: specialioji literatūra, straipsniai:

10. Barcevičius A., Tauraitė-Kawai E., Martinaitis Ž. ir kt.. Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į Tėvynę priemonės// Viešosios politikos ir vadybos instituto mokslinis tyrimas. 2005//<http://www.migracija.lt/MD/Informac/Integruotas%20migrantu%20tyrimas%20-%202%20versija.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-03;

11. Buckaitė I. Klientų apklausa: dauguma darbo biržos duris atvėrusių bedarbių tikisi susirasti darbą ar mokytis, tačiau pasyviųjų dalis vis didėja. 2006, Nr. 10// http://www.ldb.lt/LDB_Site/index.htm; prisijungimo laikas: 2006-10-20;
12. Darbo rinka: po nesėkmingų darbo paieškų Londone – namo. Veidas, 2004-07-29, Nr. 31. P. 31-32.
13. Daugėla V., Darbo jėgos migracijos priežastys ir migracijos pobūdis Lietuvoje // Inžinerinė ekonomika. 2000, Kaunas: Technologija, Nr. 5, p. 17–22;
14. Davulis G. Ekonomikos teorija. – Vilnius: LTU, 2003;
15. Dos Santos M. D, Poste-Viany F. Migration as a Source of Growth: The Perspective of a Developing Country//Journal of Population. Economic, 16 (1). PP. 161-175. FEB 2003. ISSN 0933-1433.
16. ELTA. Prognozė: Lietuvos BVP, tenkantis vienam gyventojui, ES senbuvių lygį pasieks po 18 metų// <http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=18237>; prisijungimo laikas: 2006-10-09.
17. Finansų analitikų asociacija. „Kaip pakito darbo jėgos kaina dėl migracijos po įstatymo į ES ir kas skatina darbuotojus siekti geresnių rezultatų“//Rinktos tyrimo ataskaita. 2004// http://www.ksp.lt/Portals/16/DJ%20tyrimo%20Ataskaita_2004%2011%2025_galutine.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-01;
18. Gruževskis B. Lietuvos darbo migracijos iššūkiai// Lietuvos Respublikos Seime vykusios konferencijos: Emigracija iš Lietuvos: padėtis, perspektyvos, galimi sprendimo būdai, medžiaga, 2006// <http://www3.lrs.lt/docs2/TKAKCQXM.PDF>, prisijungimo laikas: 2006-09-15;
19. Gudavičius J. Darbdaviai, jų įtaka ir atsakomybė rinkai. 2006, <http://www.i-manager.lt/upload/200605/lpkkonferencija.doc>; prisijungimo laikas: 2006 11 03;
20. International Organization for Migration. Return Migration: Policies and Practices in Europe. Geneva, January, 2004. P. 77.
21. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A. ir kt. Ekonomikos teorija//vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 115–127, 227–255.
22. Jucevičienė P., Viržintaitė R., Jucevičius G. Protų nutekėjimas pereinamojo laikotarpio šalyje – aukštojo mokslo sąlygojamas paradoksas//Socialiniai mokslai, Kauno technologijos universiteto. ISSN 1392-0758, 2004, Nr. 2 (44). P. 45-55// [http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2004%20-%202%20\(44\)/2004%20-%202%20\(44\)%20indeksas.html](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2004%20-%202%20(44)/2004%20-%202%20(44)%20indeksas.html); prisijungimo laikas 2006-12-03;

23. Kazlauskienė A. Protų nutekėjimas iš Lietuvos: Priežastys, procesai ir reemigracinės nuostatos.//Lietuvos Respublikos Seime vykusios konferencijos: Emigracija iš Lietuvos: padėtis, perspektyvos, galimi sprendimo būdai medžiaga, 2006//
<http://www3.lrs.lt/docs2/TKAKCQXM.PDF>, prisijungimo laikas: 2006-09-15;
24. Laisvos rinkos institutas. Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams //tyrimas, 2006;
http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/tyrimas_migracija_pagrindines_priezastys_ir_gaires_pokyciams/3324; prisijungta 2006-09-25;
25. Lietuvos žinios. Gyventojų emigraciją skatina maži atlyginimai. 2005//
<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/34648>, prisijungimo laikas: 2006-10-10;
26. Ludlow T. The Dynamics of Development and International Migration//
http://puffin.creighton.edu/pls/Missouri_Valley_Journal/2003_articles/ludlow.pdf; prisijungimo laikas: 2006 09 25
27. Mačys G. Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje// vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P.37–41;
28. Maniokas K., Vilpišauskas R., Žiruolis D. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą: Europos susiliejimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje. – Vilnius: Eugrimas, 2004;
29. Massey Douglas S. Theories of International Migration: A Review an Appraisal, in Population and Development Review, Vol. 19, No.3, (September 1993). PP. 431–466//
http://www.worldbank.org/html/extdr/hnp/hddflash/workp/docs/wp_00054.doc; prisijungimo laikas: 2006-08-28.
30. Moorhead G., Griffin R. W. Organizational Behavior: Managing People and Organizations. – Boston, Toronto: Houghton Mifflin Company, 1995.
31. Petrauskas A. Mokysies visą gyvenimą – nedarbo išvengsi// Darbo biržos naujienos. 2006, Nr. 10 (107). P. 15-16.
32. Pilietinės visuomenės institutas. Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai. –Vilnius. 2005//http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Lietuviu_emigracija_Studija.pdf, prisijungimo laikas: 2006-09-10;
33. Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika) // monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P.101–200;
34. Raškinis D. Minimalaus darbo užmokesčio (MDU) ir neapmokestinamųjų pajamų dydžio (NPD) didinimo prielaidos ir poveikis//
<http://www.lrtt.lt/Tyrimai/MDU%20didinimo%20poveikis%2020061016-Raskinis.doc>; prisijungimo laikas 2006-11-27;

35. Sipavičienė A.. Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė, – Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2006.
36. Sniekša V., Daumilienė V., Bernatonytė D. ir kt., Makroekonomika //Vadovėlis ekonominių specialybių studentams. – Kaunas: Technologija, 2005. P. 18–39, 351–454;
37. Socialinių tyrimų institutas. Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys. – Vilnius, 2004. P. 90–110;
38. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Lietuvos Respublikos užimtumo ir darbo rinkos vystymo siekiant Lisabonos tikslų įgyvendinimo 2005–2008 metų programa //Jungtinių Tautų vystymo programa, 2005//<http://www.socmin.lt/index.php?-23251666>; prisijungimo laikas: 2006 –11-23;
39. Stark O. and Blomm D. (1985). The new economics of labour migration, American Economic Review Papers and Proceedings, 75, PP. 173–178.
40. Stark O., Taylor J. E. Migration incentives, migration types: the role of relative deprivation// The economic journal, 408 (September), 101 (1991)//[http://links.jstor.org/sici?sici=0013-0133\(199109\)101%3A408%3C1163%3AMIMTTR%3E2.0.CO%3B2-H](http://links.jstor.org/sici?sici=0013-0133(199109)101%3A408%3C1163%3AMIMTTR%3E2.0.CO%3B2-H); prisijungimo laikas: 2006-10-12;
41. Supurytė V. Bedarbiai nebenori dirbti. – Klaipėda, 2005-07-27.
42. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma Littera, 2001;
43. Vaitekūnas S. Lietuvos gyventojų skaičiaus kaita ir priežastys nepriklausomybės laikotarpiu// Tiltai. 2002, Nr. 4;
44. Vildžiūnienė A. Lietuvos, Latvijos ir Estijos migracijos politikos kontūrai// <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr9/migrac.asp>, prisijungimo laikas: 2006-09-15;

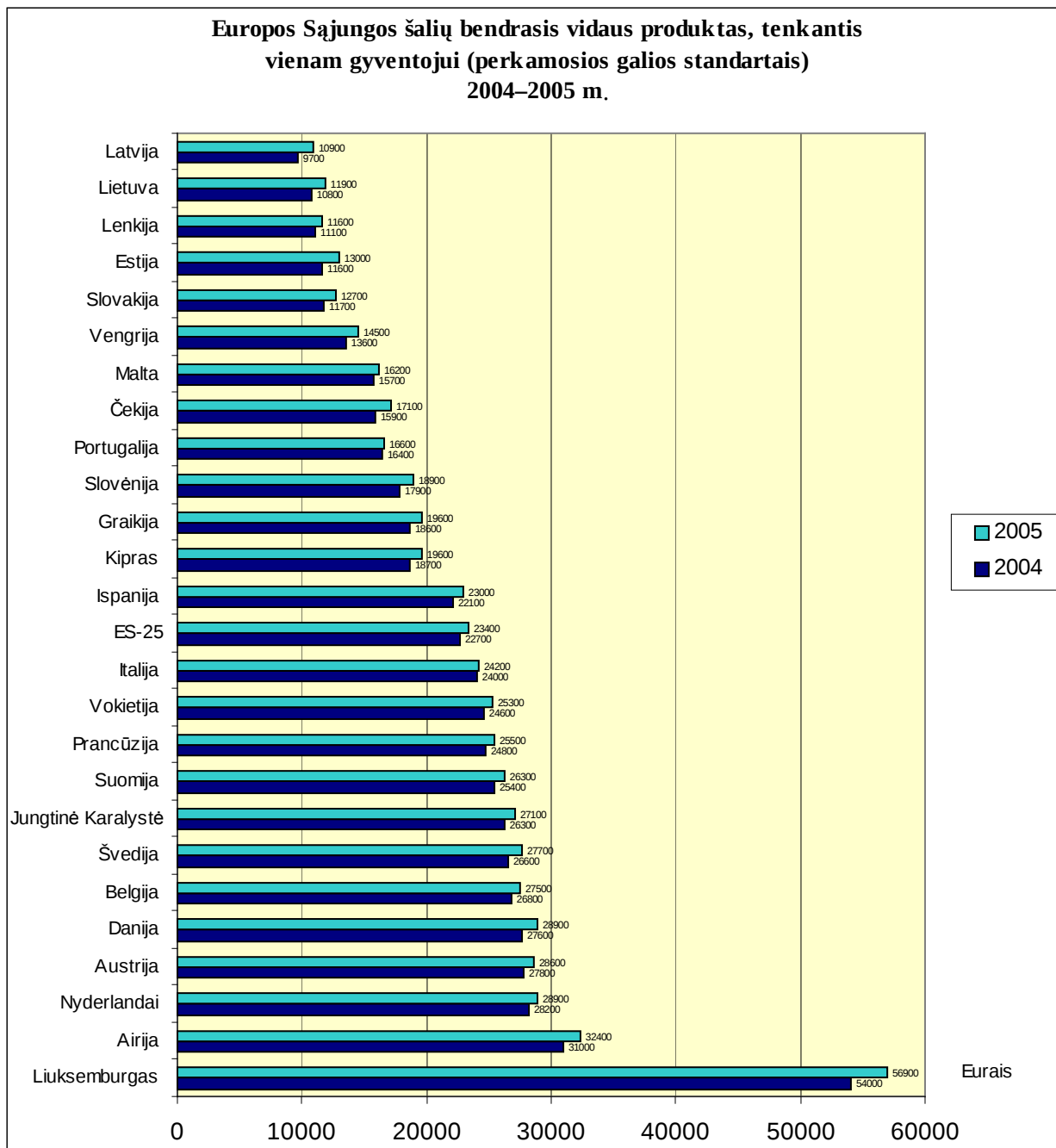
Internetiniai adresai:

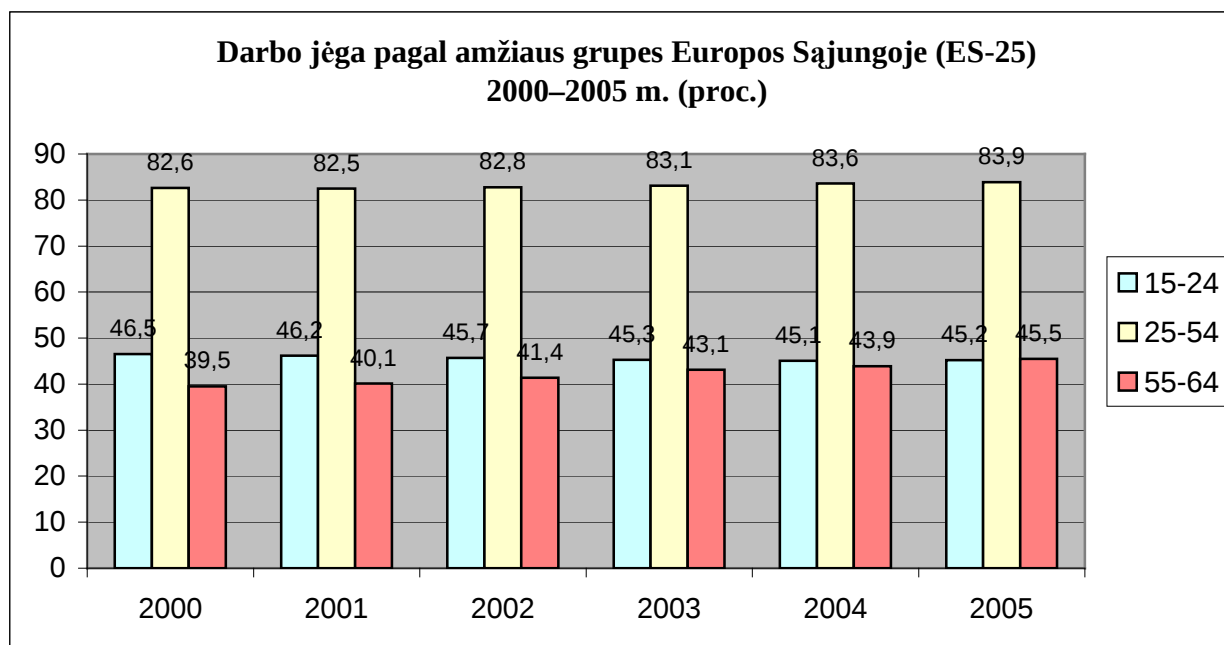
45. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>, Eurostat svetainė
46. <http://www.finmin.lt/finmin/index.jsp>, LR finansų ministerijos svetainė;
47. http://www.ldb.lt/LDB_Site/index.htm; Lietuvos darbo biržos svetainė;
48. <http://www.lrinka.lt/>; Laisvosios rinkos instituto svetainė;
48. <http://www.lrs.lt/>; LR Seimo svetainė;
49. <http://www.lrv.lt/>; LR Vyriausybės svetainė;
50. <http://www.socmin.lt/>; Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos svetainė
51. <http://www.stat.gov.lt/lt/>; LR statistikos departamento svetainė;
52. <http://www.ukmin.lt/lt/>; LR ūkio ministerijos svetainė;
53. <http://www.vdi.lt/>, Valstybinės darbo inspekcijos svetainė

Statistikos leidiniai:

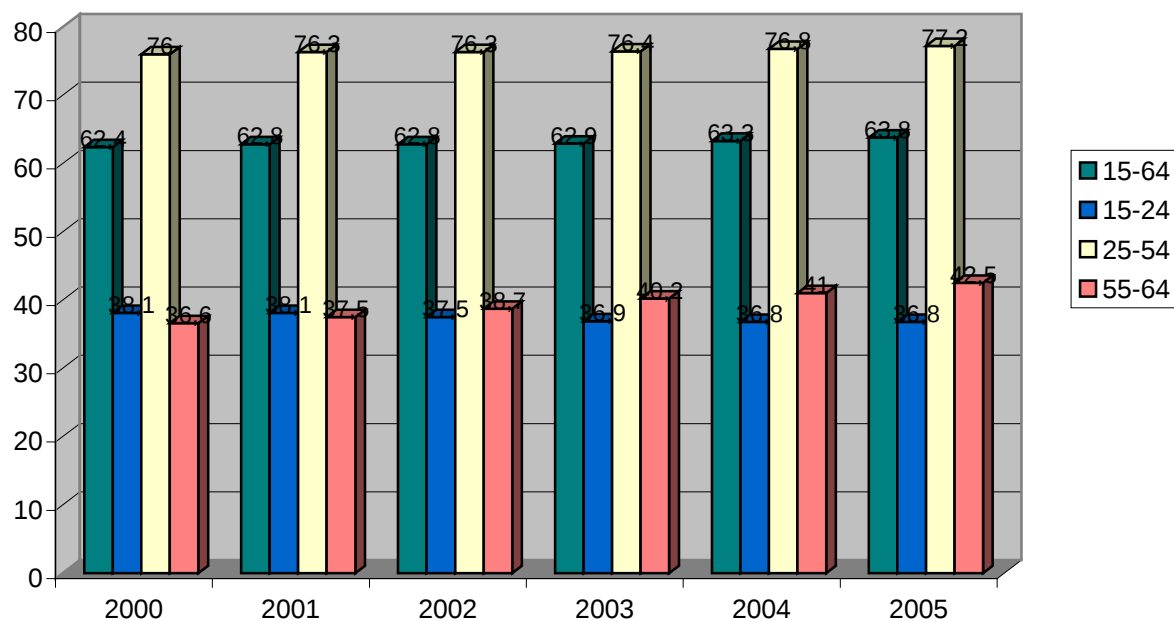
54. Lietuvos statistikos metraštis. 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005. - Vilnius: Metodinis leidybinis centras;
55. Lietuvos statistikos departamentas. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas. 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005. - Vilnius;
56. Lietuvos statistikos departamentas. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2001, 2002, 2003, 2004, 2005. - Vilnius;
57. Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2004, 2005 apžvalga.
[/http://www.ukmin.lt/lt/ukio_apzvalga/](http://www.ukmin.lt/lt/ukio_apzvalga/)

P R I E D A I

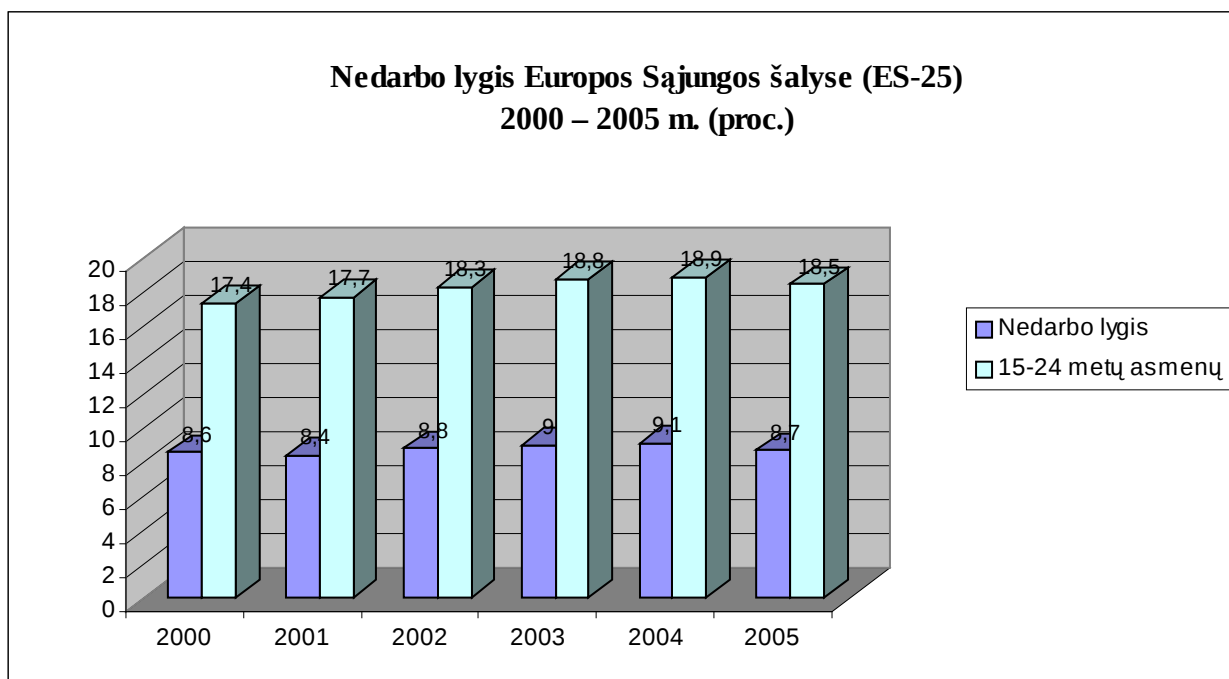

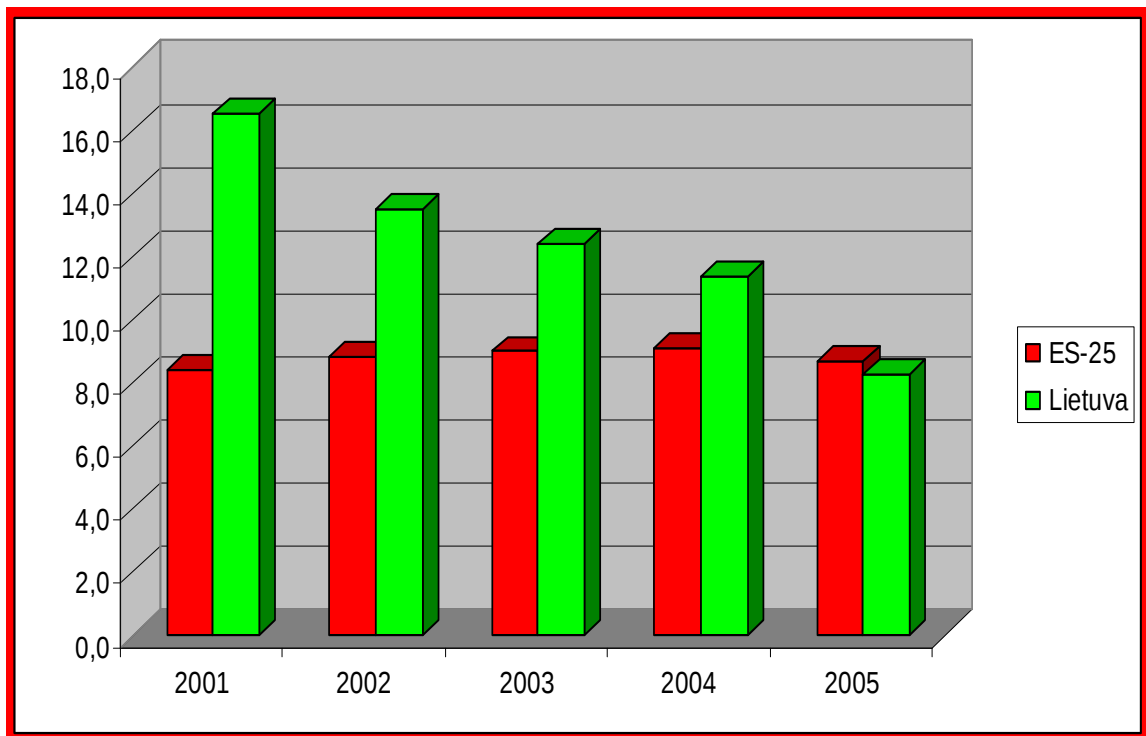

**Užimtumo rodikliai Europos Sąjungoje (ES-25) pagal amžiaus grupes
2000–2005 m. (proc.)**

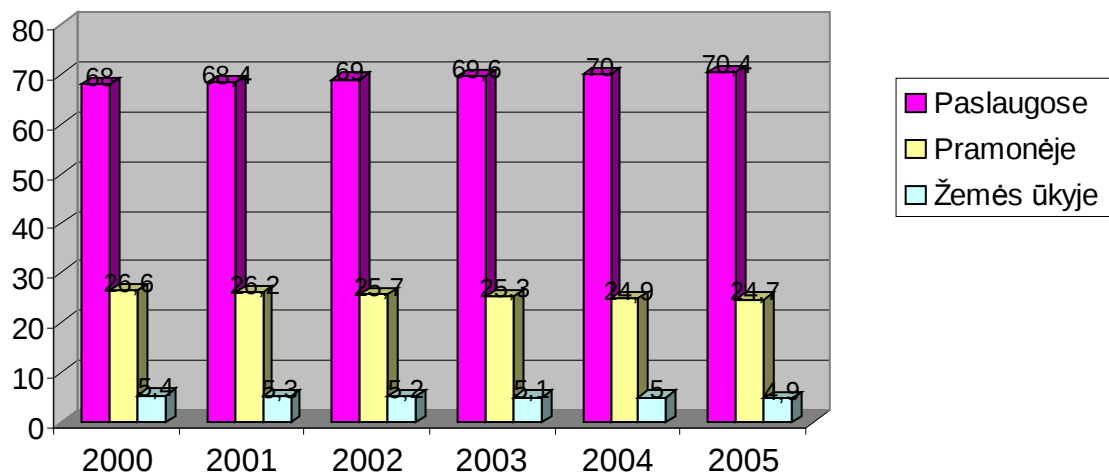

PRIEDAS Nr. 4

Nedarbo lygis ES-25 ir Lietuvoje 2001-2005 m., proc.

**Gyventojų užimtumas Europos Sąjungoje (ES-25) pagal veiklos sritis
2000 – 2005 m. (proc.)**

Koncijalovienė, R., *Migration Causes and Effects in Lithuania*: supervisor Prof. Dr. Mačerinskienė, I., Department of Economics, Faculty of Economics and Finance Management, University of Mykolas Romeris – Vilnius, 2006, 72 p.

SUMMARY

Key concepts used in the Thesis: migration, labour force, unemployment, employment rates, wages, GDP, brain drain.

The relevance of the Project: since the reestablishment of independence in 1991, Lithuania has gone through rapid social and economic changes. According to various sources, from 1990 approximately 400 000 people have left Lithuania. At present the problem of migration is especially pressing, because the potential of migration in Lithuania is very huge: about 40–60 % of the population would like to go abroad for living and working. Since a major part of those who leave comprises the people of working age and especially the youth, it has become a matter of great concern for the public authorities, forcing to revise and analyze the factors causing migration and to search for ways to reduce it. The main causes of this phenomenon are unemployment, low wages, and considerable economic differences across the regions of Lithuania, non-competitiveness of enterprises, unsuccessful integration of population into the labour market, housing-related problems, insufficient support for young families.

The object of the work: economic migration, its causes and effects on Lithuania.

The objective of the work: to analyze the causes prompting migration and to establish its positive and negative effects on the economy of Lithuania.

The tasks of the work:

1. To present the conception of migration.
2. To examine theories of international migration.
3. To prepare the methodology of migration research.
4. To disclose the causes of migration and its effects on Lithuania.
5. To analyze the causes of migration, its effects on Lithuania and to make proposals for resolving migration-related problems.

The methods of the work: the following research methods are used in the Thesis:

1. Analysis of scientific literature.
2. Analysis of legal acts.
3. Analysis and comparison of statistical data (from different time periods and with the EU statistical indices).

The results of the work: the hypotheses defined in the Thesis that the principal causes of migration are economic and that migration has a negative impact on the economic growth of Lithuania have proved true. The performed research reveals that the two main causes of migration, which can be estimated economically, are the search for higher wages and a higher standard of living. Migration from such a small country as Lithuania has negative effects: a decreasing number of the population and ageing of society, shortage of work force have an impact on the GDP growth, the State loses skilled specialists, which, in turn, influence economic growth processes, competitiveness, labour market, social and demographic processes.